

TAMPEREEN YLIOPISTO

Alakoulun uskonnon oppikirjojen Jeesus-kuva
Sisällönanalyysi uskonnon oppikirjojen Jeesus-kuvasta peilattuna
teologisen tutkimuksen Jeesus-kuvaan

Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinna
Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
JENNI KUUTTI
Kevät 2007

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinna

JENNI KUUTTI: ALAKOULUN USKONNON OPPIKIRJOJEN JEESUS-KUVA

Sisällönanalyysi uskonnon oppikirjojen Jeesus-kuvasta peilattuna teologisen tutkimuksen Jeesuskuvaan

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, 98 sivua, 7 liitesivua

Helmikuu 2007

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisen Jeesus-kuvan alakoulun uskonnon oppikirjat tarjoavat oppilaille Jeesuksen elämänkaaren kautta. Toisena tarkoituksena oli selvittää, miten teologisen tutkimuksen Jeesus-kuva peilautuu oppikirjoista. Tutkimuksen kohteena olivat kolmen eri kustantajan neljä oppikirjasarjaa. Tutkimuksessa mukana olleista oppikirjasarjoista Askeleeni ja Suuri kertomus sisältävät oppikirjat vuosiluokille 1-6 ja kaksi tuoretta, oppikirjasarjaa Tähti ja Matkalla Eedeniin, oppikirjat vuosiluokille 3-4.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena sisällönanalyysin keinoin. Tutkimuksessa selvisi, että oppikirjasarjat kuvaavat Jeesuksen elämää sangen monipuolisesti. Oppikirjojen painotuserot ovat melko pieniä. Omat painotukset näkyvät erilaisissa kertomuksissa, joita oppikirjoihin on valittu. Huomattavaa on, että joulun ja pääsiäisen tapahtumat korostuvat oppikirjoissa esiintyessä niistä lähes kaikissa. Oppikirjojen tehtävämuodot vaihtelivat oppikirjoittain suoraan kirjan kappaleeseen liittyvien tehtävien painotuksesta pohdintatehtävien painotukseen. Osalla tehtävätyypeistä, kuten pohdintatehtävillä, osalla soveltavista tehtävistä sekä Raamatunlukutehtävillä tavoitetaan hyvin opetussuunnitelman tavoitteita. Pohdintatehtävien avulla oppilaita ohjataan tuomaan Jeesusta koskevan opetuksen sisältö omaan elämäänsä, Raamatunlukutehtävien avulla oppilas puolestaan tutustuu Jeesuksen elämään kristikunnan tiedonlähteen kautta ja häntä ohjataan samalla Raamatunkäyttöön. Teologisen tutkimuksen kriittinen Jeesus-kuva välittyy osittain oppikirjoista, mutta kristinuskon käsityksistä poikkeavat tutkimustulokset eivät. Teologisesta näkökulmasta oppikirjojen oppisisällöt vastaavat pikemminkin Raamatun ja kristinuskon kuvaa Jeesuksesta Jumalan poikana ja syntien sovittajana ottamatta kuitenkaan kantaa Jeesusta koskevien kertomusten todenperäisyyteen.

Oppikirjat jättävät tilaa oppilaan omalle ajattelulle ja oppisisältöjen kriittiselle tarkastelulle, mutteivät ohjaa oppilasta niihin. Oppikirjojen Jeesusta koskevissa oppisisällöissä toteutetaan Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden tavoitteita oman uskonnon tutuksi tekemisen sekä eettisen ajattelun kehittämisen pohjalta.

Avainsanat: teologia, Jeesus, uskonnonopetus, uskonnon oppikirjat ja sisällönanalyysi

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	3
2.1 TEOLOGISEN TUTKIMUKSEN KENTTÄ	3
2.1.1 Teologisen tutkimuksen metodeja.....	4
2.1.2 Teologisen tutkimuksen lähteet.....	6
2.1.3 Tutkijan puolueettomuus teologiassa.....	7
2.2 JEEBUS-TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT TEOLOGIASSA.....	8
2.2.1 Jeesus-tutkimuksen autenttisuus.....	8
2.2.2 Evankeliumit Jeesus-tutkimuksen lähteinä.....	9
2.2.3 Jeesus muissa lähteissä.....	11
2.3 JEEBUS-TUTKIMUKSEN KOLME AALTOA	13
2.3.1 Jeesus-tutkimuksen lähtökohdat valistuksessa	14
2.3.2 Lähtölaukaus Jeesus-tutkimukselle.....	15
2.3.3 Ensimmäisen aallon tutkimussuuntia.....	16
2.3.4 Jeesus-tutkimuksen toinen aalto	18
2.3.5 Jeesus-tutkimuksen kolmas aalto.....	19
2.5 USKONNONOPETUS	22
2.5.1 Uskonnonopetuksen perusteet.....	22
2.5.2 Tavoitteena uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys.....	23
2.5.3 Evankelis-luterilainen uskonnonopetus	24
2.5.4 Jeesus uskonnonopetuksessa ja sen tavoitteissa.....	25
2.5.5 Raamatun kertomukset uskonnon opetuksessa	27
2.5.6 Uskonnonopetus vs. tieteen opetus.....	29
2.5.7 Uskonnonopetuksen tunnustuksellisuus	32
2.5.8 Evankelis-luterilaisen kirkon rooli uskonnonopetuksessa.....	34
3 METODOLOGINEN VIITEKEHYS	36
3.1 LAADULLINEN TUTKIMUS.....	36
3.2 SISÄLLÖNANALYYSI.....	37
3.3 TUTKIJAN TAUSTASITOUMUKSET	38
4 TUTKIMUKSEN KULKU	41
4.1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTIA	41
4.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄT	42
4.3 TUTKIMUSAINEISTON KUVAUS	42
4.3.1 Suuri kertomus	43
4.3.2 Matkalla Eedeniin	43
4.3.3 Askeleeni.....	44
4.3.4 Tähti	45
4.4 OPPIKIRJOJEN ANALYYSI	45
5 AINEISTON ANALYYSI	47
5.1 JEEBUS ERI OPPIKIRJOISSA	47
5.1.1 Jeesuksen lapsuus.....	47
5.1.2 Ihmeteot	49
5.1.3 Opetukset ja vertaukset.....	50
5.1.4 Muuta Jeesuksen elämään liittyvää.....	52
5.1.5 Kärsimys, kuolema ja ylösnousemus.....	53
5.2 OPPIKIRJASARJOJEN PAINOTUKSIA.....	55
5.2.1 Tähti	55
5.2.2 Matkalla Eedeniin	56
5.2.3 Suuri kertomus	57
5.2.4 Askeleeni.....	59

5.2 OPPIKIRJOJEN TEHTÄVIEN TARKASTELUA	61
5.2.1 <i>Matkalla Eedeniin</i>	62
5.2.2 <i>Tähti</i>	63
5.2.3 <i>Askeleeni</i>	65
5.3.4 <i>Suuri Kertomus</i>	67
5.3 TEOLOGISEN TUTKIMUKSEN PILKAHDUKSIA OPPIKIRJOISSA	69
5.3.1 <i>Kronologinen elämäkääri</i>	70
5.3.2 <i>Aikansa juutalainen ihminen</i>	71
5.3.3 <i>Myyttien verhoama Jeesus</i>	72
5.3.4 <i>Lopunaikojen ja Jumalan valtakunnan julistaja</i>	73
5.3.5 <i>Vaikuttava opettaja</i>	74
5.3.6 <i>Pääsiäissanoman Messias</i>	75
5.3.7 <i>Ihmetöiden tekijä</i>	76
5.3.8 <i>Yhteiskuntakriitikko ja sosiaalinen uudistaja</i>	77
6 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	78
6.1 KAUNISTELTU KRISTINUSKON JEEBUS	78
6.2 TEHTÄVÄT AJATTELUN OHJAAJINA	81
6.3 TEOLOGISEN JEEBUS-TUTKIMUKSEN PILKAHDUKSIA, MUTTEI TULOKSIA	83
7 LUOTETTAVUUS JA POHDINTA.....	85
7.1 LUOTETTAVUUS.....	85
7.2 POHDINTAA	87
LÄHTEET.....	91
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Suomalainen yhteiskunta on eettisiltä ja moraalisilta käsityksiltään aikojen saatossa rakentunut pitkälti kristillisten arvojen varaan. Evankelis-luterilainen kirkko on Suomen suurimpana kirkkokuntana käsityksillään toiminut useamman vuosisadan ajan yhteiskunnallisena vaikuttajana. Suomessa evankelis-luterilaisen kirkon vaikutus todentuu edelleen uskonnon opetuksen kautta, kuuluuhan suurin osa peruskoululaisista lain mukaan evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksen piiriin (ks. Perusopetuslaki 21.8.1998/628). Uskonnon opetuksen tavoitteissa korostuu oman uskonnon tunteminen (Opetushallitus 2004). Kristinuskoa ajatellen oman uskonnon tuntemisessa ydinkohdaksi nousee kristinuskon päähenkilön tunteminen, jonka elämä todentuu kristillisen käsityksen mukaan Raamatussa (Luomanen & Luomanen 1998).

Kristinuskon päähenkilöstä ollaan kiinnostuneita myös tieteen saralla. Useimmiten valtavirran tutkimustulokset lyövät ristiriitaisuuden leimaa perinteiseen kristilliseen Jeesus-kuvaan. Kristinuskon Jeesus-kuva jää tieteen silmin katsottuna perustelemattomaksi, mutta voidaanko toisaalta tieteellisin menetelmin saatua tietoa Jeesuksesta pitää perusteltuna. Jälkimmäisestä näkökulmasta antaa esimerkin Teologian tohtori Timo Eskola (2007, 11) kritisoidessaan tuoreessa Suomen teologisen instituutin tiedotuslehdessä, *Kulmakivessä*, tieteellistä tapaa tutkia Jeesusta. Hänen mukaansa tutkijat joutuvat aina viime kädessä turvautumaan mielikuvitukseensa luodessaan Raamatun teksteistä poikkeavaa kuvaa Jeesuksesta. Tätä hän perustelee sillä, ettei tutkijalla ole asettaa Raamatun rinnalle ulkopuolista lähdettä, johon hän voisi verrata Jeesusta koskevia kertomuksia. Tällöin tutkija on täysin omien päätelmiensä varassa, ja kun historiasta on kyse, päätelmiä on erittäin vaikea todentaa.

Oma mielenkiintoni aihetta kohtaan lähti liikkeelle ristiriidasta tieteellisen tutkimuksen ja kristinuskon käsityksissä Jeesuksesta. Tämä yleisessä tiedossa oleva ristiriita herätti mielessäni monenlaisia kysymyksiä tulevana luokanopettajana. Millainen käsitys Jeesuksesta muodostuu alakoulun oppilaille uskonnon opetuksen kautta? Onko uskonnon opetuksen tarjoama Jeesus-kuva lähempänä perinteisiä kristinuskon käsityksiä vai ovatko tieteelliset käsitykset Jeesuksesta raivanneet tiensä esille alakoulussa? Saako oppilas tietoa oman uskontonsa päähenkilöstä uskonnon opetuksen kautta? Näiden ajatusten pohjalta heräsi mielenkiintoni tutkia aihetta nimenomaan

oppilaan näkökulmasta. Oppikirjat antoivat tähän tarkasteluun oivan lähtökohdan, sillä oppikirja laaditan nimenomaan oppilasta varten. (Kari 1987, 10).

Pro gradu -tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, minkälaista Jeesus-kuvaa uskonnon oppikirjat välittävät oppilaille sekä miten oppikirjojen tehtävät syventävät Jeesusta koskevia oppisisältöjä. Tutkimuksen tavoitteena on myös selvittää, miten teologisen tutkimuksen Jeesus-kuva näkyy uskonnon oppikirjoissa. Huomiota kiinnitetään myös siihen, kuinka teologisen tutkimuksen valtavirran ja uskonnon oppikirjojen Jeesus-kuva poikkeavat toisistaan.

Tutkimuksen aineisto koostuu kolmen eri kustantajan neljästä alakoulun uskonnon oppikirjasarjasta. Kaksi näistä kattaa vuosiluokat 1-6 ja kaksi tuoreinta vuosiluokat 3-4. Oppikirjojen sisältä aineisto on rajattu Jeesusta käsitteleviin oppisisältöihin. Tutkimusote on tässä tutkimuksessa laadullinen ja analyysi on toteutettu sisällönanalyysin keinoin. Tutkimukseni tavoitteena on antaa selkeä kuva tämän hetken uskonnon oppikirjojen Jeesus-kuvasta ja sitä kautta toimia ajatusten herättelijänä uskontoa opettavien luokanopettajien parissa.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Teologisen tutkimuksen kenttä

Teologisen tutkimuksen kenttä on moniulotteinen, ja käsite teologia on muuttunut aikojen kuluessa. Sen, mitä nykyisin käsitetään teologialla, määrittelee Simo Heininen (2001, 7) seuraavasti: ”Teologiassa on kyse sekä uskosta että tiedosta. Teologia ei ole uskoa, eikä uskonnon harjoitusta vaan tietoa uskosta: se on uskontoa, erityisesti kristinuskoa tutkiva tiede.” Teologia tarkoittaa alun perin puhetta Jumalasta. Myöhemmin teologia käsitteenä sai sisälleen myös kristillisen opin kokonaisuuden. Koska teologiaan voidaan liittää myös oppeja muista kuin kristinuskon Jumalasta, voi kristinuskoa käsittelevän teologian määrittellä käsitteeksi kristillinen teologia. (McGrath 1999, 147–148). Käyttäessäni tässä tutkimuksessa sanaa teologia tarkoitan nimenomaan McGrathin käsitettä kristillisestä teologiasta. Karl Rahner (McGrathin 1999, 149 mukaan) määrittelee kristillisen teologian seuraavasti: ”Teologia on uskontiedettä. Se on uskossa vastaanotetun ja käsitetyn jumalallisen ilmoituksen tietoista ja metodista selittämistä ja selvittämistä.”

Teologia jakautuu useisiin tieteenaloihin. Näistä tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä ovat eksegetiikka, systemaattinen teologia ja filosofinen teologia. Suomenkielessä eksegetiikan merkitykseksi on vakiintunut tieteellinen raamatunselitys. Eksegetiikan tarkoituksena on tutkia Raamatun syntyä, sisältöä ja tulkintaa. Eksegeettisessä tutkimuksessa paneudutaan kulttuureihin, joissa tekstit ovat syntyneet, ja sen avulla pyritään myös tuomaan esille keinoja arvioida Raamatun merkitystä nykyiselle yhteiskunnalle ja uskonnolle. (Teologia. Johdatus tutkimukseen 2001, 12). Systemaattisen teologian lähtökohtana on pyrkiä analysoimalla kristinuskoa koskevia käsityksiä analysoimalla luomaan järjestys kristinuskon sisällöille, perinteisesti apostolista uskontunnustusta mukailleen. Se pyrkii löytämään merkityksiä kristilliselle uskolle nykyajassa käyttäen apunaan Raamattua ja teologishistoriallista aineistoa. (Raunio 2001, 92-93; McGrath 1999, 154-155). Systemaattiseen teologiaan sisältyvän dogmatiikan tehtävänä on tutkia teologisen tiedon luonnetta ja

kristinuskon oppia (Raunio 2001, 106-107). Filosofinen teologian pyrkimyksenä on puolestaan löytää yhteyksiä kristillisen uskon ja muun älyllisen pohdiskelun välille (McGrath 1999, 158).

2.1.1 Teologisen tutkimuksen metodeja

Jotta teologisen tutkimuksen tuloksia voi ymmärtää, täytyy olla selvillä teologian tutkimusmetodeista. Tieteellinen raamatuntutkimus sisältää useita erilaisia tutkimusotteita. Yksi tunnetuimmista metodeista on historiallis-kriittinen raamatuntutkimus joka pitää sisällään monia teologisen tutkimuksen metodeista. Luomasen, Lehtipuun ja Merenlahden (2001, 53) mukaan ”Historiallis-kriittinen raamatuntutkimus pyrkii tavoittamaan Raamatun tekstien alkuperäisen merkityksen.” Historiallis-kriittisen raamatuntutkimuksen näkökulmasta kutakin kirjoitusta tulee tutkia sen omista ideologisista ja historiallisista lähtökohdista. Tällöin jokainen Uuden testamentin teksti tulee tulkita omana kokonaisuutenaan, ei osana UT:a. Tämän metodin yksi päätavoitteista on päästä selville tekstin taustalla olevasta aidosta viestintätilanteesta. (Luomanen, Lehtipuu & Merenlahti 2001, 53, 59; Thuren 2002, 94-95.) Historiallis-kriittisen metodin uusin muoto, redaktiokriittinen tai redaktiohistoriallinen lukutapa, syntyi 1900-luvun puolella välissä. Redaktoreilla tarkoitetaan Raamatun kirjojen tai kirjakokoelmien kokoajia. Metodilla pyritään tutkimaan eri kokoajien yhteen liittämiä oletettuja kokonaisuuksia pyrkien löytämään niistä samankaltaisuuksia. Tällöin koetetaan selvittää, mitkä kirjoitukset liittyvät toisiinsa sekä mitä tekstit käyttävät lähdeaineistonaan. (Veijola 2001, 20-23.)

Historiallis-kriittistä tutkimusotetta ei voida pitää teologiassa aukottomana. Matti Myllykoski (2002, 37) kritisoi historiallis-kriittistä raamatuntutkimusta, koska sen kautta tieteeksi päätyvät myös teksteihin ja niiden syntyyn liittyvät ongelmat. Tieteenharjoittajat eivät ota huomioon Jeesuksen sanoihin ja tekoihin liittyviä tekstisidonnaisia ongelmia. Tästä seuraa Myllykosken mukaan se, että ongelmat huomiotta jättävästä tieteenteosta alkunsa saavat hypoteesit, päätelmät ja väittämät synnyttävät toissijaisesti tieteellisiä johtopäätöksiä.

Toisin kuin historiallis-kriittisessä raamatuntulkinnassa kanonisen kritiikin näkökulmasta Raamatun kaanonin nähdään kokonaisuutena olevan enemmän kuin yksittäisten Raamatun osien summa. Tällöin Raamattua käsitellään siitä näkökulmasta, joka nykyisillä uskonnollisilla yhteisöillä on. Tähän lukutapaan kohdistuva kritiikki nousee kanonisoinnin erilaisuudesta eri uskonnollisilla yhteisöillä ja pienempien Raamatun kokonaisuuksien sanoman jäämisestä kokonaiskaanonin varjoon. (Veijola 2001, 15).

Yksi vanhimpia tieteellisen Raamatun tutkimuksen metodeita on kirjallisuuskritiikki. Sen avulla pyritään selvittämään, mikä Raamatun kirjoitus on redaktorin eli Raamatun kirjan tai kirjakokoelman kokoajan omaa käsialaa ja mitkä tekstit puolestaan pohjautuvat johonkin muuhun Raamatun tekstiin. Metodi on edelleen tärkeä osa Raamatun ymmärtämistä historiallisesta näkökulmasta, vaikka se on syntynyt jo 1600-luvun loppupuolella. (Veijola 2001, 23).

Muotokriittisen lukutavan tarkoituksena on täydentää kirjallisuuskriittistä lukutapaa. Metodissa keskitytään myös tekstien esteettiseen muotoon. Siinä pohditaan, kuinka tekstit yhdistyvät todelliseen elämään, jota elettiin Raamatun aikana Israelissa ja muissa maissa. Muotohistoriallisessa tutkimuksessa paneudutaan UT:n kohdalla esimerkiksi siihen, kuinka traditio on muuttunut arameankielisen puhutun tradition saatua kreikankielisen kirjoitetun muodon. (Veijola 2001, 27-28; Kiilunen 49-50). Muotohistoriallisen lukutavan ohessa 1900-luvun alkupuolella syntyi myös traditiokriittinen lukutapa. Sen avulla pyritään jäljittämään tekstien takana olevaa perimätietoa ja pyritään näin pääsemään pidemmälle tekstin taakse. (Veijola 2001, 33).

Raamatun arkeologia on itsenäinen osa Raamatun ja sen ajan tutkimusta. Tieteellinen raamatuntutkimus hyödyntää sitä eritoten Israelin historian ja aineellisen kulttuurin tutkimuksen osalta. Arkeologia tukee raamatuntutkimusta myös niiltä osin, että mitä kauemmas ajallisesti Raamatun tekstissä mennään, sitä epäluotettavimmiksi lähteet käyvät. Tällöin arkeologisten löytöjen avulla voidaan tutkia lähteiden aitoutta. (Veijola 2001, 37-39).

Yksi Teologisen tutkimuksen uusimmista suuntauksista on narratiivinen teologia, josta on muodostunut yksi tärkeimmistä teologian liikkeistä. Tämä tutkimuksen suuntaus perustuu ajatukseen, että opillisen ja teologisen sisällön lisäksi Raamattu käsittää kertomuksia Jumalasta. Uutta testamenttia hallitsee kertomus Jumalan pelastustoiminnasta historiassa, eli Jeesuksen elämä kuolema ja ylösnousemus. Narratiivisessa teologiassa painotetaan Raamatun kertomusten osuutta kristillisen teologian muotoutumisessa, mikä avaa teologeille uuden tavan katsoa kristinuskoa. Narratiivinen teologia on kuitenkin rajallista. Siksi on syytä pohtia, onko kristinuskon kertomus eli Raamattu ainoa merkittävä kertomus maailmassa. Lisäksi narratiivisen teologian toinen heikkous piilee raamatunkertomusten totuusarvon käsittelyssä, sillä narratiivinen teologia ei ota huomioon historiallisia tekijöitä. (McGrath 1999, 210–215).

2.1.2 Teologisen tutkimuksen lähteet

A.E. McGrathin (1999, 191, 153, 204) mukaan raamatuntutkinnassa käytetään lähteinä Raamattua, järkeä, traditiota ja kokemusta. Raamatun käytön perusteena hän pitää sitä, että Raamattu on kristillisen teologian lähteenä todistus kristinuskon historiallisesta perustasta käsiteltäessä sekä Israelin kansan historiaa että Jeesuksen Kristuksen elämää, kuolemaa ja ylösnousemusta. Täten Raamattu on koko kristillisen ajattelun ydin.

Traditiolla tässä yhteydessä tarkoitetaan tapaa, jolla teologisia ja hengellisiä kysymyksiä arvioidaan, arvioidaan ja välitetään seuraaville sukupolville. Täten traditiota voi kuvata kristittyjen parissa sukupolvelta toiselle siirtyneenä tietona ja tapoina, mikä välittyy sekä suullisesti että Raamatun tekstien kirjoittajien välityksellä, riippuen siitä, minkä verran kirjoittajat ovat ns. parannelleet tekstejä. (McGrath 1999, 232-234; Kiilunen 2001, 49; Luomanen ym. 2001, 49). Raamattua pidetään osana traditiota, joten niiden välille ei voida vetää selkeää rajausta. Traditio ohjaa Raamatun tulkintaa ja auttaa ymmärtämään sitä oikein. Täten näiden kahden välillä voi nähdä olevan vuorovaikutussuhteen. (Raunio 2001, 109).

Luomanen ym. (2001, 43) menevät lähteiden käytön tulkinnassaan syvemmälle yhdistäen vielä useampia teologian lähteitä Raamatun olemukseen ja tulkintaan. Heidän mukaansa ”periaatteessa kaikkia UT:n kirjoituksia voidaan kuvata tradition, kokemuksen ja tulkinnan vuorovaikutuksena.” Esimerkkinä tästä tulkinnasta he nostavat esille, että uskonnollisessa traditiossa kasvaneet ihmiset kohtaavat uusia asioita, joita he pyrkivät ymmärtämään perinteen valossa. Kaikkia kokemuksia ei voida selittää perityn tradition avulla. Joskus kokemus voi olla niin voimakas tai ristiriidassa tradition kanssa, että traditiota aletaan tulkita uudella tavalla.” He jatkavat, että jokainen Raamatun tutkija tutkiessaan tiettyä Raamatun kohtaan ja avatessaan sen taustoja päätyy itsekin raamatuntekstin uudelleentulkitsijaksi selittäessään tutkimustuloksiaan tiedeyhteisössään. (emt.)

Puhuttaessa kokemuksista teologian lähteinä voidaan tarkoittaa kahta asiaa: ihmisen elämänsä aikana keräämää tietoa tai ihmisen subjektiivista sisäistä tunnetta. Jälkimmäistä painotettaessa otetaan huomioon yksilön sisäiset tulkinnat kristinuskosta. Kokemuksia voidaan käsitellä teologisessa tutkimuksessa kahdesta näkökulmasta: ”Kokemus on kristillisen teologian perustavanluonteinen lähde. 2. Kristillinen teologia luo kehyksen, jossa kokemusta voidaan tulkita.” (McGrath 1999, 237-240). Järki teologian lähteenä puolestaan nousee esille erityisesti valistuksen ajassa. Teologian näkökulmasta voidaan ajatella, että järjellä voidaan tukea uskon ajatuksia, usko

voidaan järkeistää tai järki asettuu uskon yläpuolelle. (McGrath 1999, 225-227). Järjen käyttö teologian lähteenä riippuu siitä, millä edellä mainituista tavoista tutkija siihen suhtautuu.

2.1.3 Tutkijan puolueettomuus teologiassa

Tällaisessa tutkimuksessa on syytä nostaa esille ajatus teologian tutkijan sitoutumattomuudesta. Ajatus siitä, tuleeko teologian tutkijan tai opettajan olla sitoutunut kristitty, voidaan nähdä moniulotteisesti. Teologeja voidaan pitää uskon puolustajina, jolloin heidän täytyy väistämättä olla kristittyjä. Jos taas heidät nähdään akateemisen tieteenalan edustajina, ei heidän tarvitse välttämättä edustaa kristillistä oppia henkilökohtaisesti. (McGrath 1999, 182-183).

McGrath (1999, 183-184) kuvaa edellä mainittua kysymyksen asettelua tarkastelemalla kummankin suunnan argumentteja. Puolueettomuutta kannattavat esittävät seuraavanlaiset väitteet:

1. Vain puolueeton tutkija voi tarkastella tutkittavaa asiaa riippumattomasti ilman sitoutumisen tuomia ennakkokäsitteitä.
2. Teologin on kyettävä kriittisesti analysoimaan tutkimustaan ja perustamaan totuusväitteensä yleisiin uskottavuuden sääntöihin. Tähän sitoutunut teologi ei välttämättä pysty.

Vastapuoli puolestaan väittää seuraavaa:

1. Miksei sitoutuisi siihen, mikä on totta? Vapautuksen teologiasta ponnistavan ajatuksen mukaan totuuden ja sitoutumisen välillä ei ole ristiriitaa, vaan totuus edellyttää sitoutumista.
2. Tutkija on aina sitoutunut johonkin, vaikkei tiedostaisi sitä, joten ennakkokäsitykset vaikuttavat ”sitoutumattomienkin” kohdalla.
3. Koska kristillinen teologia on vahvasti yhteydessä uskoon, ei uskoa tunnustamaton voi sanoa ymmärtävänsä täysin teologian todellista sisältöä.

Tämä vastakkainasettelu ei ole ratkennut suuntaan eikä toiseen, vaan pikemminkin johtanut mm. Yhdysvalloissa jakoon akateemisen teologian ja uskonnon teologian välillä. (McGrath 1999, 184-185.)

On kyseenalaista, voiko teologinen tutkija olla puolueeton esimerkiksi tutkiessaan Raamattua. Tutkija on aina myös tekstin tulkitsija. Raamatusta tehtäviä tulkintoja on syytä tarkastella kriittisesti,

koska sen tekstien tulkintaan liittyy paljon valtaa, jolloin tulkitsijan objektiivisuus on kyseenalaista. Tulkitseminen onkin aina yhteydessä tulkitsijaansa lukijan liittäessä tekstiin aina omaa tulkintaansa. Varsinkin Raamatun kohdalla, kun lukijan ja kirjoittajan välillä on pitkä aika ja he elävät erilaisissa olosuhteissa ja kulttuureissa, tekstin ja lukijan ajatusten kohtaaminen on epävarmaa. Kuitenkin ”tekstien vastuullinen käyttö edellyttää jatkuvaa uudelleen tulkintaa”. (Luomanen, Lehtipuu & Merenlahti 2001, 61-62).

2.2 Jeesus-tutkimuksen lähtökohdat teologiassa

2.2.1 Jeesus-tutkimuksen autenttisuus

Tutkittaessa Jeesusta paneudutaan asioihin, jotka ovat tapahtuneet yli 2000 vuotta sitten. Jeesus-tutkimus lähtee liikkeelle perusolettamuksesta, että Jeesus on todella vaikuttanut historiassa. Tutkijat myöntävät, että Jeesuksesta on luotavissa perusteltuja hypoteeseja. Mitä yksityisempiin osa-alueisiin Jeesuksen elämää koskevassa tutkimuksessa mennään, sitä vaikeampi niitä on perustella. (Holmen 2002, 42-43). Yksi usein käytössä oleva hypoteesiluettelo on E.P. Sandersin (1985, Holmenin 2002, 42-43 mukaan) esittämä luettelo:

- *Jeesus oli Galilean Juutalainen, joka saarnasi ja paransi*
- *Jeesuksen kastoi Johannes kastaja*
- *Jeesus kutsui 12 opetuslasta*
- *Jeesuksen toiminta rajoittui Israelin kansan pariin*
- *Jeesus oli osallisena temppeliä koskeneessa kiistassa*
- *Jeesus ristiinnaulittiin*

Jotta jokin asia voidaan todistaa historiallisesti aidoksi, täytyy sen autenttisuus pystyä todistamaan. Näin on myös Jeesus-tutkimuksessa. Tutkimuksessa ei pidä sekoittaa uskoa ja tiedettä, koska tutkimuksessa ei pyritä määrittelemään kaanonin kaanonissa. Siksi jonkin asian toteaminen tutkimuksessa todeksi ei tarkoita, että vain se osa tulisi hyväksyä totuutena. Monet Jeesukseen liittyvät tutkimustulokset voivat todeta jonkin Jeesuksen ilmauksen paikkaansa pitäväksi, mutta mitä se todella merkitsee Jeesuksen olemuksen kannalta, on uskon asia. (Holmen 2002, 43).

Autenttisuutta pyritään selvittämään erilaisten autenttisuusanalyysien avulla, joista suurin osa noudattaa kaksijakoisuutta, jossa ensimmäinen vaihe on esivaihe (ks. esim. Holmen 2002, 46-50). Siinä Tradition varhaisimmasta muodosta karsitaan pois ylimääräiset osat, kuten tradition seurakunnassa myöhemmin saama tulkinta. Tämä voi olla vaikeaa, koska ei ole olemassa yhtenäisiä sopimuksia siitä, kuinka seurakunta on muokannut traditiota. Esimerkiksi se, että Q-lähdettä, johon Matteuksen ja Markuksen evankeliumit tutkijoiden mielestä pohjaavat, ei ole löytynyt, poistaa mahdollisuuksia poistaa siitä tradition kerrostumia. Toinen vaihe on autenttisuuskriteerien soveltaminen, jossa yritetään selvittää tradition alkuperä. Tarkoituksena on myös saada selville kriteerien avulla, onko tutkittava asia Jeesuksesta historiallisesti luotettava. (Holmen 2002, 44-46; Luomanen, Lehtipuu & Merenlahti 2001, 49).

2.2.2 Evankeliumit Jeesus-tutkimuksen lähteinä

Jeesusta koskevissa tutkimuksissa käytetään samoja lähteitä kuin muissakin teologisissa tutkimuksissa: Raamattua, traditiota, järkeä ja kokemusta (ks. esim. McGrath 1999). Teologisen tutkimuksen halutessa selvittää, millainen henkilö Jeesus on, ja mikä hänen merkityksensä on, on heidän tutkittava sitä teksteistä. Täten kristillinen teologia yhdistyy tieteelliseen ja kriittiseen raamatuntutkimukseen ja tulkintaan. Tällöin tutkimuksen pyrkimyksenä on ymmärtää Raamatun kirjallinen ja historiallinen luonne sekä löytää niiden merkitys. (McGrath 1999, 153-154).

Se, mitä historiallisesti voimme tietää Jeesuksesta, löytyy pääasiallisesti Uudesta testamentista (McGrath 1999, 153-154, Räisänen & Saarinen 1988, 104). Uusi testamentti on kirjakokoelma, jossa kerrotaan Jeesus nasaretilaisen toiminnasta sekä hänen kuolemansa jälkeen tapahtuneista asioista, kuten ylösnousseen ilmestymisestä seuraajilleen, kristillisen seurakunnan synnystä ja järjestäytymisestä. UT:n evankeliumit pureutuvat eritoten Jeesuksen elämään ja opetuksiin. Ne ovat historiallinen kertomus siitä, mitä Jeesus on häneen uskovalle. Evankeliumien antamaan kuvaan Jeesuksesta ovat vaikuttaneet sen ajan ihmisten ja seurakunnan tulkinnat. Myös heidän välittämänsä juutalaisen uskonnollisen kulttuurin vaikutus on huomioitava. (Luomanen, Lehtipuu & Merenlahti 2001, 41).

Uudessa testamentissa on neljä Jeesuksesta kertovaa evankeliumia: Matteuksen, Markuksen, Luukkaan ja Johanneksen evankeliumit. Niissä on useita yhtäläisyyksiä ja eroja. Ne kuvaavat kaikki Jeesusta omalla tavallaan. Koska alkuperäisiä evankeliumeja ei ole säilynyt, punnitaan niiden

lähdearvoa jatkuvasti historiallis-kriittisin menetelmin. (Luomanen, Lehtipuu & Merenlahti 2001, 46; Kiilunen 2001, 41-42).

Kunkin evankeliumin ominaiset kuvat Jeesuksesta on pystytty tuomaan esille viime vuosisadan puolessa välissä kehitetyn redaktiokriittisen metodin avulla. Metodilla pyritään tutkimaan eri kokoajien oletettuja tekstikokonaisuuksia, pyrkien löytämään niistä samankaltaisuuksia ja selvittämään, mitkä kirjoitukset liittyvät toisiinsa sekä mikä vanhempi teksti mahdollisesti löytyy toisen tekstin taustalta. Evankeliumien kohdalla metodilla on paneuduttu kirjoitustilanteeseen, kirjoittajien painotuksiin ja tekstin kirjalliseen rakenteeseen. Näin on havaittu, etteivät evankeliumien kirjoittajat ole elämäkertakirjailijoita, vaan tiettyä katsontatapaa painottavia kirjoittajia. (Veijola 2001, 20-23; Kiilunen 2001, 43).

Jokaisella evankeliumin kirjoittajalla on tarjottavanaan omanlaisensa kuva Jeesuksesta. Jarmo Kiilunen (2001, 44) kuvailee evankeliumien ominaisluonteita sangen osuvasti. Matteus peilaa Jeesuksen elämää Vanhan testamentin kautta. Hänen näkemyksensä mukaan Jeesuksessa toteutuvat profeettojen ennustukset. Jeesus on Matteuksen kuvauksen mukaan ennen kaikkea opettaja, joka opettaa vertauksin, lain kautta ja antaen käytännön ohjeita seurakunnalleen korostaen inhimillisiä arvoja kuten anteeksiantoa. Kerronnallisesti evankeliumin teksti on kerronnan ja puheiden vuorottelua. Markuksen evankeliumissa puolestaan korostuu Jeesuksen asema kärsimyksen tietä kulkevana Jumalan poikana, kuitenkin tiedon säilyessä salaisuutena lähes loppuun saakka. Tekstissä korostuvat ihmeteot ja kiistat vastustajien kanssa. Luukkaan evankeliumissa Jeesus on osa Jumalan pelastushistoriaa. Hänen mukaansa kaikki Jeesusta koskeva on ennalta ilmoitettu VT:ssa. Luukas korostaa myös Jeesuksen opetuksia vertauksin. Nämä kolme edellä mainittua evankeliumia muodostavat n. synoptiset evankeliumit.

Siinä missä Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan evankeliumit sisältävät suurimmaksi osaksi Jeesuksen opetuksia, Johanneksen evankeliumi on poikkeava verrattuna kolmeen muuhun evankeliumiin sisällöltään ja tyyliltään. Se ei niinkään kuvaa Jeesuksen toimintaa, vaan on pikemminkin Luomasta ym.(2001, 49) lainaten "...Jeesuksen oman todistuksen muotoon puettu teologinen tutkielma." Johanneksen evankeliumin Jeesus on avoimesti Jumalan poika, joka tunnustaa asian monissa puheissaan. Hänen tehtävänä on ensin ilmoittaa Isä ja sen jälkeen palata Hänen luokseen ristinkuoleman kautta kirkastettuna. (Luomanen, Lehtipuu & Merenlahti 2001, 49; Kiilunen 2001, 44-45).

Kuten edellä mainituista eroista voi havaita, poikkeavat evankeliumit toisistaan niin paljon, ettei niiden kautta voida luoda yhtenäistä kuvaa Jeesuksesta. Mm. Kiilusen (2001, 45) mukaan kuva Jeesuksesta piirtyy synoptisten evankeliumien kautta enemmän kuin niistä monin tavoin eroavan Johanneksen evankeliumin kautta. Johanneksen evankeliumi nostaa esille historian kannalta mielenkiintoisia ristiriitoja esim. Jeesuksen kuolinpäivän ja toiminnan keston suhteen poikkeamalla näissä muista evankeliumeista.

Evankeliumien eroja selitetään niitten syntyhistorian kautta. Markuksen evankeliumia pidetään yleisesti vanhimpana evankeliumeista. Matteuksen ja Luukkaan evankeliumien kohdalla puhutaan kaksilähde teoriasta, jossa kirjoittajat ovat käyttäneet lähteinään vanhimpana pidettyä Markuksen evankeliumia ja Jeesuksen sanojen kokoelmaa, joka tutkijoiden keskuudessa tunnetaan Q-lähteenä. Johanneksen evankeliumin puolestaan oletetaan saaneen vain vaikutteita synoptisista evankeliumeista. (Kiilunen 2001, 48-49; Holmen 2002, 44-46; Luomanen, Lehtipuu & Merenlahti 2001, 49). Eroja selitetään myös kirjoittajan itsensä kautta. Redaktiokriittisen tutkimuksen kautta on pyritty selvittämään, kuinka traditio ja kirjoittajan tulkinta on vaikuttanut evankeliumeihin. Kirjoittajat eivät ole kopioineet traditiota suoraan, vaan heidän tulkintansa ja tiedon uudenaikaistamisensa vaikuttivat teksteihin. Johanneksen evankeliumissa kirjoittajan on huomattu luovan myös uutta tietoa evankeliumissaan. (Kiilunen 2001, 49-51).

Tutkimuksellisesti tradition välittyminen evankeliumeihin on ongelmallista. Minkään teologisen tutkimuksen avulla ei ole toistaiseksi voitu todeta, mitkä evankeliumien sanoista ovat todella Jeesuksen sanomaa ja mitkä eivät. Esimerkiksi muotohistorian näkökulmasta evankeliumien katsotaan syntyneen nauhamaisesti pienistä tradition paloista kokoelmaksi. Tämä on mahdollistanut tradition tulkinnan ja muokkaantumisen ennen kirjalliseen muotoon tuloa. Kuitenkin elementeistä, joita evankeliumeista löytyy, voidaan hahmotella kuvaa Jeesuksesta todellisena historian henkilönä, hänen opetuksistaan ja elämästään. (Kiilunen 49-51).

2.2.3 Jeesus muissa lähteissä

Evankeliumien lisäksi Jeesusta koskevaa tietoa löytyy UT:sta jonkin verran. Kiinnostus historialliseen Jeesukseen on sängen vähäistä ja historiallisiin asioihin viitataan harvakseltaan. Paavali käyttää kirjeissään joitain ilmaisuja Jeesuksesta, muttei paneudu häneen sen kummemmin. Tämän katsotaan suurelta osin johtuvan kristillisyyden keskittymisestä samassa ajassa vaikuttavaan ylösnousseeseen Vapahtajaan enemmän kuin historian persoonaan. (Kiilunen 39-40).

Teologisessa tutkimuksessa historian Jeesusta ei tutkita pelkästään evankeliumien valossa. Siinä otetaan huomioon myös UT:n kaanonin ulkopuolelle jääneet historiallista tietoa sisältävät tekstit. Näitä ulkopuolisia lähteitä on useita. Varhaiskristillisten ryhmien joukossa oli juutalaiskristittyjä, jotka uskoivat Jeesukseen, mutta elivät edelleen juutalaisten tavoin. He noudattivat lakia sekä juutalaisia elämäntapoja ja heillä oli omia evankeliumeita. Yksi kuuluisista kaanonin ulkopuolelle jääneistä evankeliumeista on vasta 1945 Egyptistä löytynyt Tuomaan evankeliumi. Se sisältää samankaltaisia tekstejä kuin kaanonin evankeliumit, mutta myös niissä tuntemattomia kirjoituksia. Samaan aikaan Tuomaan evankeliumin kanssa Nag Hammadista löytyi myös muita kirjakokoelmia, jotka on vahvasti liitetty juutalaisuudesta, hellenismistä ja kristinuskosta vaikuttaneeseen gnostilaisuuteen. Näitä löytöjä pidetään merkittävänä kristinuskon UT:n ulkopuolisina lähteinä. (Luomanen, Lehtipuu & Merenlahti 2001, 50-53, Kiilunen, 37).

Kaanonin ulkopuolelle on jäänyt myös runsaasti sekä Jeesuksen lausemia sisältäviä että kerronnallisia apokryfikirjoituksia. Näissä pureuduttiin mm. Jeesuksen syntymää ja lapsuutta käsitteleviin kysymyksiin. Hänen kuvataan herättäneen jo lapsuudessaan hämmennystä tiedoillaan ja ihmeteoillaan, mutta hänet kuvataan myös tavalliseksi lapseksi. Jeesuksesta kertovat myös ns. dialogievangeliut, joissa kuvataan Jeesuksen ylösnousemuksen jälkeen antamaa opetusta opetuslapsilleen. Ne eivät kerro juurikaan uutta Jeesuksen elämästä, mutta osaan niistä sisältyy perimätietoa Jeesuksesta, jota ei UT:ssa esiinny. (Kiilunen 2001, 34-37).

Muissa juutalaisissa lähteissä esimerkiksi historioitsija Flavius Josefus mainitsee Jeesuksen. Tutkijat suhtautuvat mainintaan kriittisesti, koska kirjoituksen epäillään olevan jonkun kristityn jälkikäteen tekemä lisäys tai muuten olevan riippuvainen UT:sta. Lisäksi eräät rabbiiniset tekstit mainitsevat Jeesuksen aviottomana poikana, joka toimi juutalaisten harhaanjohtajana. (Kiilunen 2001, 33-34).

Myös kristinuskon ulkopuolelle jäävistä historian lähteistä löytyy tietoa Jeesuksesta. Roomalaisissa lähteissä Jeesuksesta kertovat mm. Tacitus, joka kuvaa lyhyesti Rooman paloa koskevassa tekstissään itse historiallisena henkilönä pitämänsä Jeesus-liikkeen taustalla olevaa teloitettua christusta. (Kiilunen 2001, 30-31).

2.3 Jeesus-tutkimuksen kolme aaltoa

Jeesusta koskevat tutkimukset voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen. Ensimmäinen, 1700-luvulla alkanut die Leben-Jesu-Forschung tutkimussuunta, kesti aina 1900-luvun alkupuolelle saakka. Tämän tutkimussuunnan tavoitteena oli mm. luoda perustavat käsitykset historian Jeesuksesta. Tutkimuksen aikakauteen liittyvät perustavanlaatuisesti valistus-ajan hengen mukanaan tuomat yhteiskunnalliset näkemykset, kuten Jeesuksen ylösnousemuksen historiallisuuden kieltäminen. Tutkimuksen pyrkimyksenä oli luoda järjellisesti ymmärrettävä kronologinen Jeesuksen elämäkerta, joka huomattiin ajan myötä toivottomaksi yritykseksi. Autenttisuuden eli aitouden ongelmaa ei juuri käsitelty tällä aikakaudella, vaan tutkimus perustui lähinnä lähdekritiikkiin. Jeesuksen elämää koskevassa tutkimuksessa Markuksen evankeliumia pidettiin aidoimpana ja alkuperäisimpänä lähteenä. Se hyväksyttiin sellaisenaan historian lähteeksi. Sen jälkeen on löytynyt varhaisempiakin lähteitä koskien Jeesuksen elämää. Tästä tutkimuksen vaiheesta on peräisin myös tutkimuksen historiallis-tieteellinen lähtökohta, joka näkyy nykyisinkin tehtävissä tutkimuksissa. (Holmen 2002, 44, 60-61).

Seuraava vaihe, die neue Frage tai the New Quest, oli vallallaan 1950-1970-luvuilla. Tutkimuksen tässä vaiheessa paneuduttiin kristinuskon takana olevaan, muista juutalaisista poikenneeseen historian Jeesukseen. Samalla pyrittiin myös tavoittelemaan Jeesuksen alkuperäisiä sanoja ja ilmaisuja. Tämän pyrkimyksen takia käännettiin jopa kreikankielisiä raamatunlauseita takaisin Jeesuksen äidinkielelle Arameaksi. Aikakauden pohjana on muotohistoriallinen näkökanta, jonka mukaan evankeliumit ja niitä edeltäneet lähteet perustuvat traditiokatkelmiin ja on pyrittävä löytämään tradition varhaisin muoto. Koska muotohistoria ei itsessään pyri todistamaan autenttisuutta, oli tutkimuksen vaiheelle tyypillistä pyrkiä kehittämään keinoja todistaa aitoutta. Tämänkin tutkimuksen vaiheen tavoitteet osoittautuivat mahdottomiksi saavuttaa. (Holmen 2002, 44, 60-61).

Uusin Jeesus-tutkimuksen vaihe, joka lähti liikkeelle 1980-luvulla, tunnetaan nimellä the Third Quest. Sen tavoitteena on tutkia Jeesusta aikansa juutalaisena, ei sitä, miten Jeesus poikkesi aikansa juutalaisista. Lisäksi Jeesuksen historiallisuutta pyritään tutkimaan pelkästään historiallisista lähtökohdista, ilman sidoksia teologian ja uskonnon lähtökohtiin. (Holmen 2002, 60-61).

2.3.1 Jeesus-tutkimuksen lähtökohdat valistuksessa

Vaikka Jeesus-tutkimuksen lähtökohdat ovat valistuksessa, tehtiin tutkimusta jo aiemminkin. Mm. reformaation aikana, jolloin luterilainen oppi sai alkunsa, tutkittiin Jeesusta. Reformaation aikaan ei kuitenkaan pyritty luomaan uusia kristillisiä traditioita, vaan uudistamaan jo vallallaan olevia. Sen ajan teologiassa Raamattua pidettiin ainoana tarpeellisena teologian lähteenä. Sellaiset uskomukset, joille ei löytynyt raamatullista perustaa, hylättiin, ja Raamatun asema korostui myös seurakunnassa. (McGrath 1999, 84-85; Raunio 2001, 108-109). Ennen valistuksen aikaa luotettiin jumalalliseen totuuteen. Sitten jumatallinen totuus on vaihtunut ihmisten laatimiin teorioihin, joiden todistaminen järjellisesti täysin oikeaksi tai vääräksi on mahdotonta. (Myllykoski 2002, 14).

Valistuksen ajassa muuttuivat mallit raamatuntutkimuksessa. Kirkon oppeja ja tulkintoja Jeesuksen sanoista ja teoista alettiin kyseenalaistaa, ja niille pyrittiin etsimään järjellisiä perusteita. (Myllykoski 2002, 19-20). Valistuksen aika toi teologialle haasteen, joka liittyi uskon ja järjen sekä uskonnollisen ja tieteellisen maailmankuvan suhteeseen. Yritettäessä liittää yhteen rationaalisuuteen yleisesti liittyviä kriteerejä ja kristinuskoa on päästy kolmeen eri katsontatapaan.

1. Kristinuskon rationaalista, joten se kestää järjen kritiikin
2. Kristinuskon rationaalista ja perusajatukset voi johtaa järjellisesti
3. Järjellä voi arvioida kristinuskon ja sen käytäntöjä

(McGrath 1999, 101-102; Raunio 2001, 95-96)

Valistuksen ajalta lähtöisin oleva uskon ja järjen suhteen pohdinta nousee nykyisinkin esille uskonfilosofiassa. Edellä mainitut kolme katsontatapa nousevat taustalta tarkasteltaessa seuraavia näkökulmia uskonnollisten asioiden perusteltavuudesta. Vahva evidentialismi on yksi näistä näkökulmista. Sen mukaan uskonnolliset uskomukset ja Raamatun tekstit tulee pystyä esittämään järjellisesti ja todistamaan. Tässä piilee ristiriita siinä suhteessa, että järjelliset perustelut eivät kuitenkaan riitä vakuuttamaan kaikkia ihmisiä. Vahva evidentialismi on edelleen vallitseva näkökulma naturalistisen tiedekäsityksen vaikutusalueella. (Puolimatka 2005, 18,339; Raunio 2001, 101-102).

Toinen katsontatapa on fideismi, jonka mukaan uskonnollisia uskomuksia ei kyetä arvioimaan rationaalisesti, koska usko ei ole tietoon sidonnaista. Uskonnollinen usko on ajatustavan mukaan ihmiselämän perusta ja uskoa voi ilman todisteitakin. Kritiikiksi nousee tässä tapauksessa se, että se

ei anna keinoja arvioida erilaisia katsontatapoja. Täten ei voida kriittisesti arvioida, mikä usko sitten kannattaa. (Puolimatka 2005, 33; Raunio 2001, 103).

Heikko evidentialismi edustaa vahvan evidentialismin ja fideismin välimuotoa. Sen mukaan uskonnollisia uskomuksia voidaan kritisoida rationaalisesti, vaikkei niitä voitaisi todistaa järjestelmällisesti tosiksi. Arvioinnin kohteeksi otetaan jokin näkemys ja sitä tarkastellaan puolesta ja vastaan olevien todisteiden valossa. Vasta tämän tarkastelun jälkeen arvioija voi päätyä hyväksymään tai hylkäämään uskomuksen. Usko on heikon evidentialismin kannattajalle asia, jonka sisältöä hän ei pysty välttämättä täysin todistamaan, ja jota hän pystyy tarkastelemaan kriittisesti. (Raunio 2001, 103-104). Tapio Puolimatka (2005, 18-19) puolestaan nostaa evidentialismin ja fideismin rinnalle eksperientialismin käsitteen. Sen ero evidentialismiin piilee siinä, että sen mukaan uskonnolliset vakaumukset voivat olla järjestelmällisiä, vaikka ne eivät ole muista uskomuksista suoraan johdettuja. Eksperientialismin mukaan uskonnollisen vakaumuksen pohjalla voi olla välitön kokemus ja voi silti tehdä vakaumuksesta tiedollisesti oikeutetun.

2.3.2 Lähtölaukaus Jeesus-tutkimukselle

Tieteellisen raamatuntutkimuksen voidaan sanoa saaneen alkunsa valistuksen aikana 1700-luvulla. Silloin alettiin kehittää erilaisia tapoja tutkia ja ymmärtää Raamattua historiallisena kirjakokoelmana. Raamattua alettiin käsitellä kuin mitä tahansa muuta kirjaa. Näistä metodeista käytetäänkin yleisnimitystä historiallis-kriittinen metodi. (Veijola 2001, 13; Mcgrath 1999, 101-102, 106). Myös Jeesuksen elämää koskeva tutkimus sai alkunsa samoihin aikoihin ja tutkimuksiin alettiin soveltaa samoja menetelmiä kuin historian tutkimukseen yleensäkin. Jeesus-tutkimuksen ensimmäinen aalto die Leben-Jesu-forschung sai näin alkunsa. Ensimmäisten kriittisten tutkijoiden lähtökohtana oli riisua Jeesus-kuvasta kirkon opin tuomat lisäykset. Alkuun tutkimus perustui Matteuksen evankeliumiin, mutta evankeliumien syntyhistorian tutkimusten mukanaan tuomat tiedot siirsivät tutkimusta käyttämään muita lähteitä. (Luomanen, Lehtipuu & Merenlahti 2001, 45. Mcgrath 1999, 102-103).

Ennen valistuksen aikaa Jeesuksen merkitystä ja identiteettiä perusteltiin lähinnä UT:n todistuksella ihmeistä. Ajan henkeen kuulunut maailmankaikkeuden järjestyksen ja säännönmukaisuuden korostaminen ja Jeesuksen ihmetyöt olivat ristiriidassa keskenään. Tästä seurasi ihmeiden kriittinen tarkastelu. Mm. David Hume pyrki kirjoituksillaan todistamaan ihmeiden mahdottomuuden. Tästä

johtuen kirkon täytyi löytää uusia keinoja puolustaa oppiaan, mitä se ei kuitenkaan pystynyt toteuttamaan. (McGrath 1999, 105).

Ihmeiden lisäksi valistus kohdisti kirkolle haasteen koskien Jeesus nasaretilaista persoonana. Jeesus haluttiin hyväksyä moraalisen opettajana, mutta hänen yliluonnollisuuttaan ei pidetty totena. Ristiriita nähtiin UT:n antaman yliluonnollisen Vapahtajan ja valistuksen mukaisen inhimillisen Jeesuksen välillä. Tutkijoille syntyi halu löytää inhimillinen Jeesus tekstien takaa. Vaikka hanke tässä tapauksessa epäonnistui, jätti se merkittävän jäljen myöhempään ajatteluun Jeesuksen uskottavuudesta. (McGrath 1999, 107).

Jeesuksen elämää ja toimintaa koskeva kritiikki pureutui myös kysymyksiin ristinkuolemasta ja ylösnousemuksesta. Ajatusmallina yliluonnollista ylösnousemusta pidettiin mahdottomana. Ristinkuolema hyväksyttiin uhrautuvana tekona, koska sillä voitiin korostaa Jeesuksen asemaa moraalisen opettajana, mutta ylösnousemuksen mukanaan tuoma ajatus sovituksesta oli syytä unohtaa. (McGrath 1999, 109-110).

2.3.3 Ensimmäisen aallon tutkimussuuntia

Valistuksen filosofian ajatukset ja Englannissa syntyneen vapaamielisen ajatusmaailman, deismin, ajatukset vaikuttivat saksalaiseen Reimarukseen. Hänen katsotaan aloittaneen tieteellisen Jeesus-tutkimuksen. Menetelmillään hän pyrki riisumaan historian Jeesuksen ympäriltä yliluonnollisuuden. Hän perehtyi erityisesti siihen, mitä evankeliumin kirjoittajat kirjoittivat Jeesuksesta ja mitä Jeesus todella sanoi. Reimaruksen kritiikki kohdistui mm. Jeesuksen ylösnousemukseen liittyviin tapahtumiin, josta hän havaitsi ristiriitoja eri tekstien välillä. Hänen mielestään joku oli tehnyt petoksen, koska evankeliumit eivät olleet yhtenevät. (Räisänen 2001, 10-11).

Reimaruksen ajatuksia seurannut filosofi G.E. Lessing hautasi petoksen ajatuksen. Hänen mielestään ristiriidat tuli käsittää siitä näkökulmasta, etteivät evankeliumien kirjoittajat eivät olleet silminnäkijöitä vaan evankeliumit oli kirjoitettu perimätiedon pohjalta. Hän myös erotti historian tutkimuksen ja kristinuskon toisistaan. Esimerkiksi, vaikka historiallisesti ei voitaisi todistaa, nousiko Jeesus haudastaan, ei se vaikuta kristinuskon totuuskäsitykseen asiasta. (Räisänen 2001, 11). Reimaruksen metodit Jeesus-tutkimuksessa vaikuttivat edelleen 1800-luvulla, jolloin tutkijat pyrkivät jatkamaan yliluonnollisuuden riisumista historian totuuksista. Evankeliumien sanamuodoista pidettiin kiinni, mutta yliluonnollinen pyrittiin selittämään järjellä. Esim. vetten

päällä kävely selitettiin sumusta johtuvaksi näköharhaksi ja oikeasti Jeesus käveli tutkijoiden mukaan rannalla. (Räisänen 2001, 12).

Yksi kuuluisimmista ensimmäisen aallon tutkijoista oli saksalainen David Friedrich Strauss, joka kirjoitti aikanaan teoksen *das Leben Jesu*. Hänen tutkimuksensa kumosivat aikalaisten tutkijoiden käsitykset evankeliumeista. Hänen käsityksensä evankeliumeista oli se, että ne kuvasivat tapahtumia, niin kuin niiden kirjoittajat olivat tapahtumia halunneet kuvata. Tällöin niitä ei voitu suoraan käyttää historian lähteinä. Hänen mukaansa Jeesusta kuvattiin myyttisin keinoin ja kristittyjen oma tulkinta lisäsi kertomuksia. Esimerkiksi ruokkimisihmeet olivat hänen mukaansa mielikuvituksen sävyttämiä kertomuksia, jotka pohjautuivat Vanhaan testamenttiin. Lisäksi hän näki Jeesuksen apokalyptikkona, joka odotti maailman loppua. Hän myös luopui käyttämästä Johanneksen evankeliumia Jeesuksen historiaa koskevana lähteenä sen poiketessa synoptisista evankeliumeista. (Räisänen 2001, 12-13).

Straussia seurasi ranskalainen Ernest Renan, jonka merkittävin saavutus oli Jeesuksen historiallisuuden kokonaiskuvan laatiminen. Hän jakoi Jeesuksen elämän kahteen osaan: rakkauden sanoman saarnaajaksi ja synkän lopunajan julistajaksi. Hänen mukaansa Jeesus itse otti Messiaan roolin ja huijasi ihmisiä näennäisillä ihmeteoilla. Renan ratkaisi näin evankeliumeissa kuvatun Jeesuksen elämän kaksijakoisuuden. Näiden kahden mainitun tutkijan Straussin ja Renanin käyttäessä vielä Matteuksen evankeliumia päälähteenään, nousi vallalle käsitys, että Markuksen evankeliumi on vanhin evankeliumeista. Tämä antoi pohjan Jeesuksen liberaalisuuskuvalle, jota edusti mm. Adolf von Harnack. Liberaalin Jeesus-kuvan sanoma oli ihmisarvon, moraalin ja rakkauden sekä Harnackin kohdalla myös juutalaisen lakihenkisyyden ja Jeesuksen tuoman ilon eron korostaminen. (Räisänen 2001, 13-14).

Seuraavana vaiheena Jeesus-tutkimuksessa seurasi Jeesuksen apokalyptisen roolin korostaminen. Tämän näkökulman alku kulminoituu Johannes Weissin tutkimuksiin. Hän katsoi, että Jeesus oli parannussaarnaaja, joka julisti ihmiskuntaa kohtaavasta muutoksesta, Jumalan valtakunnan tulosta. Weiss tulkitsi Jeesusta juutalaisten uskomusten lähtökohdista, sillä hänen tulkintansa mukaan Jeesuksen opetukset sisälsivät runsaasti vanhoja juutalaisia lopunajan odotuksen ajatuksia. Weissin ajatuksista nousee esille Jeesuksen itse itsensä korottaminen Messiaaksi. Siinä missä Weiss korosti Jeesuksen lopunajallista asemaa, piti hän myös moraalisia puheenvuoroja osana Jeesuksen persoonaa. (Räisänen 2001, 14-15).

Näiden tutkijoiden jälkeen Jeesuksen historia ja moderni teologia irtaantuivat selkeästi toisistaan. Jeesuksen historiaa tulkittiin juutalaisuuden pohjalta, mutta modernin teologian Jeesus oli Messias. (Räisänen 2001, 16-17).

Uusi käänne Jeesus-tutkimuksessa syntyi kun William Wrede esitti tulkinnan, jonka mukaan Markuksen evankeliumi oli pääosin ihmisten tulkintaa ja traditioita. Hänen tulkintansa on 1900-luvun puolessa välissä syntyneen redaktiokriittisen tutkimusotteen taustalla, jonka perusteella Jeesusta ei voida tutkia ilman tradition ja kirjoittajien tulkinnan poistamista evankeliumeista. (Räisänen 2001, 17-18; Veijola 2001, 20). Ihmisten tutkiessa Jeesusta traditiokriittisesti nousi esille myös muotohistoriallinen tutkimusote, joka keskittyi tekstin muodon analyysiin todeten mm. evankeliumien olevan kokoelma toisistaan irrallisia tekstejä. Kuitenkin tutkimusotteen keskeinen kiinnostus kohdistui saarnattuun pääsiäissanoman Jeesukseen enemminkin kuin historian Jeesukseen. Muotohistoriallisen metodin edustaja Rudolf Bultmann kiinnitti huomionsa siihen, miten Jeesuksen sanat vaikuttivat ihmisen olemassaolontulkintaan. Hän oli valmis hyväksymään Jeesuksen sanoiksi sellaisiakin kohtia joita voitiin pitää tradition luomuksena, jos ne sopivat sisällöltään hänen ajatusmalleihinsa. Näin teologia ja historia yhdistyivät hänen näkökulmastaan. (Räisänen 2001, 17-18; Veijola 2001, 27-28, 33).

Ensimmäisen aallon tutkimukset romuttivat käsitykset historian Jeesuksen ja saarnatun Jeesuksen väliltä. Jotta löydetty Jeesus olisi todellinen, ei hänen merkitystään voitu hyväksyä sellaisenaan. (Räisänen 2001, 18).

2.3.4 Jeesus-tutkimuksen toinen aalto

Ensimmäisen aallon tutkimuksen jättämä kuilu historian Jeesuksen ja saarnatun Jeesuksen välillä koettiin hankalaksi ja sitä pyrittiin täyttämään uusissa tutkimuksissa. Näin syntyi Jeesus-tutkimuksen toinen aalto. Jeesus nähtiin uudenaikaisena opettajana, jonka sanoma opetti ihmisiä ymmärtämään olemassaoloaan eikä riippunut ajasta tai kulttuurista. Jumalan valtakunnan katsottiin toteutuvan maan päällä. Tutkimusotteeksi nousivat aitouskriteerien esittäminen, ja osa tutkijoista palasi vanhempaan historialliseen tutkimukseen. Aikaan nousi myös radikaalimpaa tutkimusta. Mm. S.G.F. Brandon esitti tutkimuksissaan, että syy Jeesuksen ristiinnaulitsemiseen olisi ollut poliittisissa lähtökohdissa ja tätä myöten kansan villittimisessä. (Räisänen 2001, 18-19).

Jeesus-tutkimuksessa on noussut myös näkökulma, jonka mukaan Jeesusta ei olisi ollut lainkaan. Väitettä perustellaan evankeliumin ristiriitaisella Jeesus-kuvalla ja Paavalin kirjeiden historian Jeesuksen käsittelyn vähyydellä. Tämä väite kumotaan yleensä sillä, että ei olisi ollut järjellistä perustaa henkilöön perustuvaa ideologiaa ilman kiinnekohtaa. Sen sijaan tutkijoiden tulisi paneutua kriittisesti tutkimaan evankeliumeja. (Räisänen 2001, 19-20).

2.3.5 Jeesus-tutkimuksen kolmas aalto

Historian Jeesusta koskevan tutkimuksen kolmas aalto liikkui entistä enemmän kohti Jeesuksen juutalaisen olemuksen tutkimusta. Tutkijat yhdistivät Jeesuksen mm. Galileassa tunnettuihin parantajiin sekä ajan uudistusmielisiin joukkoihin. Jeesus miellettiin entistä enemmän juutalaiseksi uskonnollisesti sekä sosiaalis-poliittisesti. Uudet tekstilöydöt Qumranista ja Egyptistä ovat laittaneet tutkijat pohtimaan ajan juutalaisuutta uudella tavalla. Jeesuksen aikaa tutkitaan yhteiskunnallisilla metodeilla ja arkeologialla. (Räisänen 2001, 20-21; Ruokanen 1990, 56).

Nykyisessä tutkimuksessa lopunaikojä korostava eskatologinen Jeesus on saanut rinnalleen näkemyksiä Jeesuksesta yhteiskuntakriitikona ja sosiaalisena uudistajana. Jeesus nähdään hellenistisen kulttuurin mukanaan tuomana kyynikko-filosofina, joka opetti kansaa. Tutkimuksen lähteinä käytetään nk. Q-lähdettä ja Tuomaan evankeliumi hyväksytään monin paikoin historian lähteeksi. Mm. tutkija John Dominic Crossan piti Jeesusta kyynikkona ja maalaisena, yhteiskuntakriitikona ja tasa-arvon puolustajana. Hän perustaa ajatuksensa edellä mainittuihin lähteisiin. Hänen mukaansa Jeesuksen vertaukset ja aforismit ovat tärkeitä, mutta kärsimyshistorian hän kieltää lukuun ottamatta ristinkuolemaa. (Räisänen 2001, 21,24).

Myös eskatologinen eli viimeisiä aikoja korostava Jeesus-kuva on säilynyt edelleen tutkijoiden näkökulmissa. Yksi tämän näkökulman edustajista on E.P. Sanders, amerikkalainen Jeesus-tutkija. Hän ei pohjaa tutkimuksiaan Jeesuksen sanoille tai vertauksille, vaan pyrkii tutkimaan Jeesusta hänen kohtalonsa ja ympärille muodostuneen liikkeen kautta. Hän ei näe tarvetta Jeesuksen yhteiskunnalliselle roolille, vaan näkee hänet Jumalan valtakunnan profeettana. Sanders antaa Jeesukselle messiaanisen aseman, joten häntä ei ristiinnaulittu julistuksensa takia, vaan juutalaisten kuninkaana. Sanders peilaa tutkimuksiaan juutalaisen eskatologian kautta, mikä näkyy mm. hänen tulkinnassaan maanpäällisestä taivaasta ja Jeesuksen opetuslasten vertauskuvallisesta roolista Israelin kahdentoista sukukunnan paluusta yhteen omalla maallaan. (Räisänen 2001, 24-27).

Jeesus-tutkimuksen kolmas aalto on jakautunut kahteen: eskatologiseen ja epäeskatologiseen. Jaottelu on lähes sama kuin ennen toisen aallon syntyä. Tutkimus pureutuu näiden kahden katsontatavan perusteiden selvittämiseen. Kummallekin on tällä hetkellä sijaa tutkimuksen kentässä. Myös Q-lähde on noussut keskeiseen asemaan tutkimuksessa, vaikka sen olemassa olosta kiistellään. Johanneksen evankeliumi on täysin hylätty historian lähteenä ja tutkimusta tehdään synoptisten evankeliumien kriittisen seulonnan kautta. Jeesus nähdään juutalaisena, joka pyrki uudistamaan juutalaisuutta. Kukaan ei usko pystyvänsä sijoittamaan hänen asemaansa juutalaiseen uskontoon ja ajan sosiaaliseen tilanteeseen täysin luotettavasti. (Räisänen 2001, 27).

2.4. Kristinuskon kuva Jeesuksesta

Kristinuskon kuva Jeesuksesta muodostuu teologisen tutkimuksenkin puitteissa mainitun pääsiäissanoman ympärille. Tarkastelen tässä yhteydessä lähinnä evankelis-luterilaista oppia Jeesuksesta, joka ilmenee mm. Martti Lutherin Katekismuksessa ja apostolisessa uskontunnustuksessa.

Kristinuskon käsityksen mukaan Jeesus on ollut jo ennen maailman luomista. Tämä asettaa hänet samaan olemukseen kuin Isä, Jumala, mikä tulee esille myös kristillisessä kolminaisuusopissa. (Ruokanen 1990, 73). Jeesuksen tullessa ihmiseksi (inkarnaatio-oppi) tuli Jumalan sana ihmiseksi. Tämä tapahtui, kun Jumalan suunnitelmissa aika täyttyi. Jeesuksen syntymää maailmaan kuvataan Apostolisessa uskontunnustuksessa ”...joka sikisi Pyhästä Hengestä ja syntyi neitsyt Mariasta.” Näin kristinuskon mukaan jo Jeesuksen maailmaan tulo oli yliluonnollinen, mutta kuitenkin hän syntyi ihmiseksi naisen kautta. Näin Jeesus oli tosi ihminen ja tosi Jumala, mikä on merkittävä oppi kristinuskossa. (Pihkala 1992, 176-178,186; Ruokanen 1990, 71; Suomen ev.lut. kirkon Katekismus 10,50).

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Katekismuksen (1997, 50-51) mukaan Jeesus eli niin kuin tavalliset ihmiset, mutta oli synnitön. Kaikkia niitäkin vuosia, jolloin Jeesus ei vielä toiminut, voidaan pitää tärkeinä, koska ne kuuluvat Jumalan pelastussuunnitelmaan. Tuolloin, kuten julkisen toiminnankin aikana, Jeesus luopui oikeudestaan olla Jumalan kaltainen ja otti tavallisen ihmisen aseman. Dogmatiikassa Jeesus kuvataan ennen julkista toimintaa nasaretilaiseksi puusepäksi, joka ei juuri käynyt kouluja ja puhui kotikielensä Arameaa. (Pihkala 1992, 187; Ruokanen 1990, 57, 73). Suhteessa Isään Jeesus oli kuuliainen ja tämän takia hän joutui kokemaan kärsimyksiä ja kiusauksia. Samalla hän iloitsi Jumalan luomistyöstä, iloitsi nähdessään hyvää ja oli surullinen

nähdessään pahaa. Hänen elämäänsä leimasi myös rakkaus kansaansa kohtaan. (Suomen ev.lut. kirkon Katekismus 1997,51-52).

Jeesuksen toimintaa kristinuskon kannalta voi kuvata monesta näkökulmasta. Jeesus oli evankeliumin julistaja. Hän julisti Jumalan valtakuntaa, joka olisi iankaikkinen. Samalla Jeesus teki tunnustekoja: auttoi kärsiviä, paransi sairaita ja antoi syntejä anteeksi. Samalla hän osoitti rakkauttaan ihmisiä kohtaan sekä Jumalan toimivan hänen kauttaan. Tunnusteoilla hän myös halusi saada aikaan parannusta synnistä ja herättää uskoa. Hän mullisti sen ajan sosiaalisia arvoja hyväksyessään muiden hyljeksimiä ihmisiä osoittaen näin armoa syntisille. Toiminnallaan ja puheillaan hän osoitti myös olevansa Jumalan poika. (Ruokanen 1990, 58-59: Suomen ev.lut. kirkon Katekismus 1997, 53-56).

Apostolinen tunnustus kiteyttää kristinuskon kuvan Jeesuksen seuraavista vaiheista seuraavasti: ”...kärsi Pontius Pilatuksen aikana, ristiinnaulittiin, kuoli ja haudattiin...” Koska Jeesus oli kuuliainen Jumalalle, hän suostui kuolemaan syyttömänä ja sovittamaan syntisten ihmisten velat, jotka kaikki kasautuivat hänen päälleen ristillä. Syntien lisäksi hän voitti kuoleman ja perkeleen vallan. Kristinuskon mukaan vain Jeesuksen veren kautta ihmiset pääsevät osallisiksi armosta. (Pihkala 1992, 181-186; Ruokanen 1990, 61-65; Suomen ev.lut. kirkon Katekismus 1997 10, 56-57).

Apostolinen uskontunnustus jatkuu: ”...astui alas tuonelaan, nousi kolmantena päivänä kuolleista, astui ylös taivasiin, istuu Jumalan, Isän, Kaikkivaltiaan, oikealla puolella, ja on sieltä tuleva tuomitsemaan eläviä ja kuolleita.” Jeesuksen ylösnousemus on koko kristinuskon historiallinen perusta. Ylösnousemuksella Jumala osoitti hyväksyneensä syntien sovituksen ja samalla kristinuskon oppiin uskovat voivat sanoa Jeesuksen elävän edelleen. (Ruokanen 1990, 69; Suomen ev.lut. kirkon Katekismus 1997 10, 57-58).

Olennaisena kristinuskon oppiin kuuluu ihmisen Pojan takaisintulon odotus. Paluullaan Jeesus tulee kristinuskon opin mukaan osoittamaan Jumaluutensa kaikille ihmisille. Paluunsa yhteydessä Jeesus tulee tuomitsemaan elävät ja kuolleet. (Pihkala 1992, 189; Ruokanen 1990, 74; Suomen ev.lut. kirkon Katekismus 1997 10, 57-58). Suomen ev.lut. kirkon Katekismuksessa (1997, 57) kiteytyy tämän päivän Kristinuskon kuva tämän hetken Jeesuksesta. ”Nyt Kristus istuu Isän oikealla puolella ja rukoilee puolestamme. Hän on meidän elävä Herramme, joka tahtoo olla luonamme joka päivä; jota me palvelemme ja jonka me odotamme palaavan kirkkaudessaan.”

2.5 Uskonnonopetus

2.5.1 Uskonnonopetuksen perusteet

Nykyisin kouluissa annettava uskonnonopetus perustuu perusopetuslakiin. Perusopetuksen oppimäärä sisältää asetuksen 11 §:n mukaan uskontoa oppiaineena. Perusopetuslain 13 §:n mukaan oppilaille tulee antaa sen uskonnon mukaista opetusta, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan valta-osa oppilaista kuuluu. (Perusopetuslaki 21.8.1998/628).

Uskonnonopetusta on annettu vuonna 2003 tehtyyn lainmuutokseen saakka kunkin uskonnon tunnustuksen mukaisesti. Tunnustuksen mukainen uskonnonopetus on nykyisin perusopetuslaissa korvattuna sanoilla oman uskonnonopetus. Tämä muutos ei ole kuitenkaan edellyttänyt muutoksia oppisisältöihin. (Opetushallitus 2003). Myös Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004, 12) on otettu huomioon tunnustuksellisuuden poistuminen: ”Perusopetuksen eri oppiaineiden opetus on poliittisesti sitoutumatonta ja uskonnollisesti tunnustuksetonta.”

Sisältöjen sijaan tunnustuksellisuuden poistaminen perusopetuslain uskonnonopetusta koskevasta pykälästä on vaikuttanut uskonnon opettamisen ja uskonnon harjoittamisen väliseen määrittelyyn. Jos uskonnonopetus on opetussuunnitelman perusteiden mukaista, ei se ole uskonnon harjoittamista. Kuitenkin uskonnon tunteminen edellyttää uskonnon harjoittamisen tapoihin ja muotoihin perehdyttämistä, mutta uskonnon harjoittamiseen ei tule osallistua uskonnon oppitunneilla. (Opetushallitus 2003).

Uskonnon opetuksen tavoitteena on antaa oppilaille tietoja, taitoja ja kokemuksia, joiden avulla he voivat rakentaa omaa identiteettiään ja maailmankatsomustaan. Opetuksen avulla pyritään tuomaan oppilaille esille uskonto ja eettisyys sekä heidän omista lähtökohdistaan, osana koko yhteiskuntaa, että osana maailmanlaajuisen kulttuurin syntymistä. Oman uskonnon tuntemisen lisäksi tavoitteena on suomalaisen katsomusperinteeseen ja muihin uskontoihin tutustuminen ja sitä kautta vieraiden uskontojen edustajien ja heidän kulttuurinsa ymmärtäminen. Myös eettisyyteen kasvamisen ja sen uskonnollisen merkittävyyden ymmärtäminen on asetettu uskonnon opetuksen yhdeksi päätavoitteeksi. (Opetushallitus 2004, 202-2003).

2.5.2 Tavoitteena uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys

Uskonnon tavoitteiden asettelussa tapahtui merkittävä muutos, kun 1980- ja 1990-lukujen opetussuunnitelmista poistettiin tavoite oppilaiden johdattamisesta henkilökohtaiseen uskoon. Tavoitteeksi muodostui pikemminkin edellytyksien luominen oppilaiden henkilökohtaisen kiinnostuksen mukaisen uskonelämän pohjaksi. (Pyysiäinen 1986, 71). Jo vuoden 1994 opetussuunnitelmassa uskonnon opetuksen päätavoitteiksi asetettiin uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys. Nämä yleiset tavoitteet eivät ole muuttuneet olennaisesti verrattaessa vuosien 1994 ja 2004 valtakunnallisia opetussuunnitelmia. (Opetushallitus 1994; Opetushallitus 2004). Uskonnon yleistavoitteita voidaan pitää melko uskontotieteellisinä. Tämä siksi, että ne korostavat enemmän tutustumista omaan ja muihin uskontoihin sekä eettisen elämänasenteen kehittymistä kuin sitoutumista omaan uskontoon. Tavoitteissa uskontotieteellistä näkökulmaa edustaa nimenomaan edellytysten tarjoaminen oman katsomustavan kehittymiselle ja tutustuminen muihin merkittäviin uskontoihin. (Kallioniemi 1995, 112).

Koska uskonnonopetuksen yhtenä päätavoitteena on uskonnollisen ja katsomuksellisen yleissivistyksen saavuttaminen, on syytä määritellä lyhyesti, mitä näillä käsitteillä tarkoitetaan. Uskonnollisella yleissivistyksellä tarkoitetaan erilaisten uskomusjärjestelmien, korkeauskontojen ja primitiivisten uskontojen tuntemista sekä kykyä käsitellä näitä asioita moninaisemmin. Katsomuksellinen yleissivistys voidaan nähdä mm. maailmankatsomuksena, johon sisältyvät tietoteoria, maailmankuva ja arvoteoria ja lisäksi kyky tarkastella erilaisia maailmankatsomuksia eri näkökulmista, myös kriittisesti. (Kallioniemi 1995, 113; Niiniluoto 1984, 87-89).

Uskonnonopetuksen tehtävä on antaa oppilaille valmiuksia tuntea ja tiedostaa oma uskonnollinen ja katsomuksellinen pohjansa. Siihen liittyy myös arvojen juurien ja katsomusten historiallisen pohjan tarkastelu ja selkiyttäminen. Opetuksessa tulisi selventää oppilaille mihin uskomuksiin katsomuksiin ja aatehistorialliseen suuntaukseen arvot pohjautuvat. (Kallioniemi 1998a, 9-10). Suomalaisessa katsomusperinteessä tämä tarkoittaa sitä, että oppilaiden tulee saada tutustua oman historiansa ja kulttuurinsa juuriin, jotka ovat vahvasti sidoksissa luterilaisuuteen. Myös yhteiskunta tunnustaa nykyisinkin sen, että historiamme, kansallinen identiteettimme ja kulttuurimme pohjaa vahvasti luterilaisuuteen. Tämän takia yhteiskunta ei voi ohittaa kirkkoa kasvatuksen saralla. Arvo- ja katsomusopetuksen myötä uskonnonopetuksella on paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa. (Kirkkohallitus 1995, 29).

Uskonnonopetuksen perustana ovat sen luomat mahdollisuudet ihmisyyden peruskysymysten pohdintaan, sekä oman identiteetin ja katsomuksellisten lähtökohtien kehittymiseen. Uskonnonopetuksen tarkoituksena on ohjata hyvään elämään eettisen ajattelun kehittymisen kautta sekä tutustuttamalla oppilaat uskonnollisiin ilmiöihin ja kulttuureihin. (Kirkkohallitus 1995, 29). Uskonnollista kasvatusta ei voida sivuuttaa puhuttaessa ihmisen minuuden muodostumisesta ja muokkautumisesta postmodernissa yhteiskunnassa. Asioiden selittäminen rationaalisesti ei riitä poistamaan uskontoa, sillä uskonnollisten ja katsomuksellisten kysymysten tarkastelu ja pohdinta on tärkeä osa ihmisyyttä. (Kallioniemi, A. 2001, 41). Itse uskontokasvatuksella, johon uskonnonopetuskin lukeutuu, pyritään myös siihen, että lapset saisivat siitä pohjaa muodostaessaan omaa alueellis-kulttuurillista identiteettiään ja kykenisivät vuorovaikutukseen erilaista uskonnollista tai katsomuksellista näkökantaa edustavien henkilöiden kanssa. Tällöin kouluissa annettavalla uskonnonopetuksella voidaan sanoa olevan paikkansa tuettaessa oppilaita kaikissa edellä mainituissa kysymyksissä. Lisäksi postmodernin yhteiskunnan keskellä uskontokasvatuksella voi olla merkittävä osuus lapsen identiteetin muodostumisessa yhteiskunnan vaatiessa siinä jatkuvaa muovautumista. (Tirri & Kallioniemi 1999, 15-20; Kallioniemi 1998, 7-11).

Koska uskontokasvatus on yksi ihmisen maailmankatsomuksen muodostumisen perusmuoto, ei sen osuutta saisi väheksyä. Mikäli uskontokasvatusta ei olisi, voisi ihmisiltä kadota todellisuuden taju sellaisista uskonnollisista äärimmäisyyksistä, jotka vaikuttavat jopa heidän ajatusmaailmansa ja itseohjautuvuutensa kehittymiseen. Siksi voidaankin sanoa, että hyvällä uskontokasvatuksella on merkitystä uskonnollisten äärimmäisyyksien ja sitä kautta syntyvien yhteiskunnallisten ristiriitojen torjumisessa. (Kallioniemi 2001, 41).

2.5.3 Evankelis-luterilainen uskonnonopetus

Valtaosa suomalaisista kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon (ks. esim. www.wikipedia.fi). Kouluissa annettava uskonnonopetus on täten suurimmalta osin evankelisluterilaiseen uskontoon perustuvaa. Koska tämä tutkimus keskittyy myös olennaisesti evankelisluterilaiseen katsontatapaan, on syytä perehtyä myös evankelisluterilaisen uskonnon opetuksen päätavoitteisiin. Valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteissa (2004) tulee esille evankelis-luterilaisen uskonnon uskonnolliseen kulttuuriin tutustuminen. Tavoitteena on nostaa uskonnon opetuksen sisällöistä esille oppilaan kehitykselle ja kasvulle merkittäviä asioita. Oppilaille pyritään avaamaan uskonnon merkitystä omassa elämässä ja oman uskonnon ja muiden uskontojen näkymistä ympäröivässä yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Tätä kautta pyritään oppilaille tarjoamaan virikkeitä oman maailmankatsomuksen

rakentamiseen. Opetuksen kautta tavoitteena on tutustua oppilaita ympäröivään uskonnolliseen maailmaan sekä Raamattuun ja kannustaa oppilaita eettisyyteen. Kaiken edellä mainitun tulisi olla pohjana laaja-alaisen uskonnollisen ja katsomuksellisen yleissivistyksen saavuttamiselle. (Opetushallitus 2004, 202-203).

Ala-asteen evankelis-luterilaisessa uskonnonopetuksessa oppilaille opetetaan perusasioita luterilaisesta uskonnosta, sen merkityksestä oppilaalle itselleen ja hänen lähiympäristölleen. Opetuksen pääpaino on Raamatun kertomuksilla ja oppilaan lähiympäristön uskonnollisen elämän tutkimisessa ja opiskelussa. (Tamminen 1998, 57). Sen lisäksi, että uskonnonopetuksessa tutustutaan Raamattuun sekä kristillisen kirkon uskoon ja toimintaan, siinä perehdyttämään kristinuskoon oleellisesti pohjautuvan suomalaisen kulttuurin juuriin, joiden välityksellä pyritään rakentamaan kirkkojen yhteyttä ja kasvattamaan kansainvälisyyteen (Kirkkohallitus 1995, 29). Oppilaita pyritään kasvattamaan myös eettisyyteen. Kirkkohallitus (1995, 29) määrittelee evankelis-luterilaiseen uskonnonopetukseen sisältyvää eettistä opetusta seuraavasti: ”Evankelis-luterilaiseen uskonnonopetukseen sisältyvä eettinen opetus lähtee siitä, että eettinen arvopohja on kaiken inhimillisen elämän ja toiminnan perusta. Yksilö ei voi olla eettisesti moniarvoinen hänen persoonallisuutensa siitä kärsimättä. Eettinen opetus tunnustaa selkeästi kristillisen arvopohjansa korostaen, että kristinusko antaa samalla myös voiman hyvään elämään. Eettinen opetus arvioi myös kriittisesti yhteiskunnallista kehitystä ja rohkaisee muuttamaan maailmaa enemmän ihmisarvoa vastaavaksi.”

2.5.4 Jeesus uskonnonopetuksessa ja sen tavoitteissa

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa evankelis-luterilaista uskonnonopetusta koskevissa tavoitteissa on asetettu monia eri tavoitteita, jotka liittyvät Jeesukseen, hänen elämäänsä ja toimintaansa tutustuminen. Tavoitteiden mukaan oppilaat mm. tutustuvat ensinnäkin Uuteen testamenttiin ja sitä kautta Jeesuksen elämään ja opetuksiin sekä siihen, että Uusi testamentti ilmentää Jeesuksen opetuksia ja kristinuskon syntyä. Oppilaiden tulisi ymmärtää Jeesuksen elämänkaaren välinen yhteys kirkkovuoteen. (Opetushallitus, 2004, 203-204.) Opetus on ensisijainen lasten käsitysten lähde Jeesuksesta, hänen persoonastaan ja merkityksestään. Ymmärrys syvenee lasten iän ja kehityksen myötä. (Pöysti, 2001, 62-63 Tamminen 1983, 77-79). Tämä huomioidaan myös opetussuunnitelman perusteissa syventämällä oppilaiden tietoja eri oppisisällöistä iän karttuessa.

Niin Jeesuksen elämään liittyvässä opetuksessa kuin muissakin kristinuskoa käsittelevissä asioissa Raamatun kertomuksilla on keskeinen asema alakoulun uskonnonopetuksessa. Niiden avulla pyritään perehtymään kristillisen uskon ydinajatuksiin. Raamatun kertomukset ovat hyvin havainnollistavia, joten niiden avulla oppilaiden on helpompi ymmärtää kristinuskon keskeisiä asioita. (Juntunen 1998, 236). Uusi testamentti on kristinuskon opetuksen ja siten myös evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksen päälähde. Sen oppiaines koostuu mm. Jeesuksen elämää, toimintaa, kuolemaa ja ylösnousemusta käsittelevistä kertomuksista. (Luomanen & Luomanen 1998, 206 Luomanen, Lehtipuu & Merenlahti 2001, 41). Koska kristillinen usko tulee parhaiten esille Uudessa testamentissa sekä Jeesuksen elämässä ja toiminnassa, lähdetään alakoulun uskonnonopetuksessa niistä liikkeelle. Raamatunkertomuksista nostetaan esille Jeesukseen liittyviä kertomuksia, jotka liittyvät lasten omaan kokemusmaailmaan ja kirkkovuoden rytmiin. Ylemmillä luokilla olisi hyvä, jos oppilaat voisivat mahdollisimman pian tutustua Jeesuksen elämään jonkin evankeliumin kautta, koska sitä kautta Jeesuksen koko elämä selkiytyisi heille. (Luomanen & Luomanen 1998, 206).

Jeesuksen elämään liittyvä opillinen aines voidaan tiivistää Apostolisen uskontunnustuksen toiseen uskonkappaleeseen (”Minä uskon Jeesukseen Kristukseen”). Uskonkappaleessa tällä tarkoitetaan, että uskotaan Jeesuksen ihmiseksi tulemiseen, eli Jeesuksen elämään nasaretilaisena, joka lopulta kuoli ristillä korjaten ihmisen ja Jumalan välisen välirikon. Toiseksi sillä tarkoitetaan uskomista Jeesukseen ylösnousseena pelastajana ja kolmanneksi uskona Jeesukseen Jumalan poikana. (Juntunen 1998, 229). Näiden pääkohtien käsittelyyn perustuu myös koulussa annettava Jeesusta koskeva evankelis-luterilainen uskonnonopetus, vaikka oppilaita ei enää pyritäkään johdattamaan henkilökohtaiseen uskoon.

Kun Jeesuksen elämää ja opetuksia lähdetään purkamaan Raamatun valossa, voidaan oppisisältö jakaa pienempiin osa-alueisiin. Petri ja Tiina Luomanen (1998, 207-216) lähtevät liikkeelle siitä, että omaksi alueeksi nousee ensimmäisenä Jeesuksen lapsuuskertomukset, joista löytyy tietoa Matteuksen ja Luukkaan evankeliumeista. Tähän osa-alueeseen voidaan liittää myös Jeesuksen muukin elämä historiallisena ihmisenä. Ihmekertomukset ovat toinen osa-alue. Niiden kohdalla opetuksessa ei tule jäädä keskusteluissa tasolle, joissa mietitään ihmeiden todenperäisyyttä, vaan tulee pyrkiä löytämään sanoma niiden taustalta. Kolmantena osa-alueena Jeesusta ilmentävät hänen opettamansa vertaukset. Niissä todellinen opetus piilee kehyskertomuksen takana ja vertauksen ytimenä on yleensä yksi opetus. Vertailtaessa Uutta ja Vanhaa testamenttia tärkeimmäksi opilliseksi ainekeksi nousee Vanhassa testamentissa ihmisen ja Jumalan vuoropuhelun lisäksi odotukset Messiaasta. Uudessa testamentissa puolestaan kuvataan tämän odotuksen täyttymistä Jeesuksessa.

Viimeiseksi Jeesusta koskevaksi osa-alueeksi nousee Vuorisaarna ja sitä kautta Jeesuksen antama eettinen opetus.

2.5.5 Raamatun kertomukset uskonnon opetuksessa

Kuten jo edellisessä kappaleessa viitattiin, Jeesuksen elämään syvennyttään uskonnon opetuksessa raamatunkertomuksien kautta. Tämän takia on syytä huomioida tarkemmin, kuinka raamatunkertomuksia käsitellään ja tulisi käsitellä uskonnonopetuksessa, sekä mitä tulee huomioida niiden käsittelyssä. Myös raamatunkertomuksien käsittelyn merkitys yleisellä tasolla ja siihen liittyvät ongelmat oppilaiden kohdalla ovat huomionarvoisia.

Raamatulla ja sitä kautta myös Jeesusta koskevien kertomuksien tutkimisella on Brenda Watsonin (1998, 133-134) mukaan kolme päätarkoitusta uskonnon opetuksessa:

1. Auttaa oppilaita arvostamaan sitä uskonnollista vastausta, jonka Raamattu tarjoaa sekä sen tarjoamaa tukea jokapäiväiselle uskonelämälle. Raamatun käsittely auttaa oppilaita ymmärtämään, että sekä juutalaisten että kristittyjen parissa Raamattu on arvostettu ja kunnioitettu kirja, jolla on merkitystä sekä yleiselle Jumalan palvelukselle että ihmisen omalle vakaumukselle.
2. Lisätä Historian ja kirjallisuuden analyysimenetelmien soveltamisella Raamattuun oppilaiden asiantuntijuutta sitä kohtaan.
3. Tarjota oppilaille mahdollisuuksia kehittää uskonnollista ajatteluaan Raamatun tekstien valossa, mitä kautta oppilaat voivat itse päätellä onko kristinuskon oppi perusteltua.

Ylönen ja Luumi (2002, 111-118) ottavat esille näkökulman, jonka mukaan Raamatun sanoma välittyy kertomuksina. Raamatussa olevat Jeesusta koskevat tekstit ovat näin ollen perusmuodoltaan kerrontaa. Kun raamatunkertomuksia ajatellaan nimenomaan kertomuksina, välittyvät niissä kertomuksen tapahtumat, sanoma sekä lisäksi myös kertomuksen tulkinta. Jeesuksen opetukset ovat tyypillinen esimerkki kertomuksista Raamatussa. Hän ei välttämättä selittänyt opettamaansa, koska se sisälsi jo itsessään selityksen.

Narratiivisuuden keinoin tehdään Raamatusta lapsille ymmärrettävä. Raamatun ymmärrettävyyttä lapsille ei nimittäin voida pitää itsestäänselvyyttenä, jos on uskomista Ronald Goldmaniin. Hän esitti 1960-luvulla väitteen, jonka mukaan Raamattu ei ole lasten kirja, koska heillä ei ole kykyä

kehitystasonsa puolesta ymmärtää raamatunkertomuksia eikä niiden sisältöjä. Goldmanin väitteeseen vastaa amerikkalainen J.W. Fowler esittämällä lasten ymmärtävän raamatunkertomuksia mielikuviin perustuvan narratiivisuuden keinoin. (Luumi 1992, 17; Oikarinen 1993, 239). Toisaalta esitettäessä lapselle Raamatun sisältö kertomuksena, voi lapsi mieltää kertomuksen keksityksi jutuksi (Watson 1998, 132).

Samainen tulkinta Raamatusta kertomuksena välittyy myös narratiivisessa teologiassa. Lainaten Macrathin (1999, 213–214) nostaa esille narratiivisen teologian vahvuuksista neljä eri ulottuvuutta. Ensimmäiseksi Raamatun ilmaisun muoto on kertomus. Kertomuksia on erimuotoisia, mm. evankeliumit ovat kertomusta Jeesuksen historiasta ja samalla Jeesuksen kerrontaa vertauksina. Uskomisen Jeesukseen on narratiivisen teologian mukaan uskoa kertomuksiin Jeesuksesta, syntymästä, kuolemasta jne. Juuri kertomukset, joissa Hän on päähenkilönä, valaisevat hänen henkilöisyyttään ja merkitystään. Toiseksi narratiivinen teologia rikkoo teologian perinteiset käsitteet ja yleistyksen keskittyen pohtimaan itse kertomusta. Kolmanneksi narratiivisen teologian mukaan Jumalan ja ihmisen tarinat kohtaavat. Tämä konkretisoituu Jeesuksen elämässä inkarnaatio-opin kautta. Jumala tuli hänen kauttaan historiaamme konkreettisesti. Neljänneksi ajattelella Raamatun olevan kertomus, voimme arvostaa sitä, kuinka Raamatussa ei näy ihmisen tiedon rajallisuuden ja Jumalan kaikkivaltiuuden välistä kuilua.

Myös Maare Tammin (1988, 172-175) nostaa esille seikkoja raamatunkertomusten käsittelystä. Hän pohtii kahden jo edellä mainitun näkemyksen aiheuttamaa ristiriitaa siitä, onko Raamattu lasten kirja vai ei. Siinä missä Goldmanin koulukunta ei pidä raamatunkertomuksia lapsille ymmärrettävinä, joidenkin tutkijoiden mielestä lapsilla on kyky ymmärtää Raamattua mielikuvituksen, eläytymiskyvyn, tunteiden ja ajattelun kombinaationa. Jälkimmäisen ajattelumallin mukaan lapsi kykenee muodostamansa tulkinnan kautta yhdistämään kertomuksesta samaansa tietoa omaan ajatteluunsa ja ymmärtämään näin paremmin olemassaoloaan. Raamatunkertomusten käytön puolustukseksi Tamm nostaa vielä seikan raamatunkertomuksista moraalisen ajattelun edistäjinä.

Tammin (1988, 175-180) mukaan raamatunkertomuksia on sinällään helpompi käsitellä nuorempien lasten kanssa. Heille raamatunkertomukset ovat kertomuksia, joiden sisällön teologinen tulkinta on toissijaista itse kertomuksen rinnalla. Vasta 10-11-vuotiaat alkavat vaatia raamatunkertomuksille perusteita. Toisaalta tässä iässä voi kertomuksia alkaa käsitellä syvemmin, kun niiden teologinen sisältö alkaa kiinnostaa lasta ja hänelle kehittyy kyky käsitellä kertomuksia symbolisella tasolla.

Symbolisen ajattelun lisäksi lapsi tarvitsee kyvyn ajatella historiallisesti ymmärtääkseen esimerkiksi Jeesusta käsittelevien kertomusten syvemmän merkityksen, kuten Jeesuksen aseman Jumalan pelastussuunnitelmassa. Siinä, missä aikuisella on kyky käsittää raamatunkertomukset historiallisella, konkreettisella ja hengellisellä tasolla, ei lapsi vielä välttämättä pääse ajattelussa samalle tasolle. Tässä piileekin Goldmanin koulukunnan kritiikki lasten Raamatun ymmärtämisen mahdollisuuksille.

Lasten kriittisen ajattelun herätessä raamatunkertomuksia kohtaan, on tärkeää tarjota heille keinoja tutkia Raamattua omista lähtökohdistaan kriittisesti. Watsonin (1998, 133-134) kaksi viimeistä perustelua Raamatun käytön tärkeydelle uskonnonopetuksessa paneutuvat juuri tähän kysymykseen. Myös Sven-Åke Selander (1993, 31-35) pureutuu keinoihin, joilla voitaisiin tukea oppilaan kriittistä ajattelua. Hän tuo esille teologiassa käytetyn historiallis-kriittisen näkökulman osana uskonnonopetusta. Selander esittää, että oppilaat voisivat itse paneutua raamatunkertomuksiin historiallis-kriittisesti. Metodilla otettaisiin huomioon kertomusten historiallinen tausta ja oppilaat pääsisivät selvittämään, mitä todella on tapahtunut. Metodilla pyritään tulkitsemaan lähdeaineistoa kriittisesti sekä koettelemaan väitteiden kestävyyttä. Raamattu soveltuu historiallisena kirjana niin tieteellisessä tutkimuksessa kuin uskonnon opetuksessa tällaisen kriittisen tutkinnan kohteeksi ja voi samalla tukea Watsonin ajamaa ajatusta lapsen oman uskonnollisen ajattelun kehittymisestä.

Tapio Puolimatka (2005, 336-339) korostaa ajatusta, jonka mukaan uskonnon opetuksen tulisi olla kriittisesti avointa. Jos oppilaalla ei ole aikaa pohtia tässä tapauksessa hänelle esitettyjen raamatunkertomuksien pätevyyttä, jää häneltä uskonnollisen tiedon järjellinen käsittely huteralle pohjalle. Kriittisesti avoimella raamatunkertomusten käsittelyllä järjellisen ajattelun taito pääsee kehittymään. Samalla Puolimatka tukee ajatusta järjellisen uskonnollisten asioiden perustelukyvyn sidonnaisuudesta laaja-alaiseen Raamatun tuntemukseen. Tällöin oppilas ei jää kriittisen ajattelunsa kanssa tunneperäisten totuusvalintojen varaan tulkitessaan raamatunkertomuksia.

2.5.6 Uskonnonopetus vs. tieteen opetus

Tieteen ja uskonnon vastakkainasettelua voi katsoa kahdesta eri näkökulmasta. Ensimmäinen näkökulma on uskonnon ja teologisen tieteen kohtaaminen uskonnon opetuksessa, jota tarkastelen ensin. Toinen näkökulma avaa katsontatapaa jonkin tietyn uskonnon opettamisesta totuutena muiden tieteellisten näkökulmien jäädessä huomiotta. Tarkastelen jälkimmäistä myöhemmin tässä kappaleessa.

Uskonnon opetuksen lähtökohtana ja sisältönä ei ole teologia tai uskontotiede, vaan uskonto ja sen ilmenemismuodot. Teologia ja uskontotiede ovat puolestaan tieteitä, jotka tutkivat edellä mainittuja opetuksen sisältöjä. (Kallioniemi 1998, 10; Seppälä 1996, 91; Seppälä 1998, 11-12.) Arto Seppälän (1998, 11-12) mukaan teologisen tiedon muotoileminen lapsille ymmärrettävään muotoon on uskonnon didaktiikan tehtävä. Uskonnon didaktiikkaa voidaan hänen mukaansa pitää kahden eri tieteen, kasvatustieteen ja teologian kohtaamisena, ja sen tarkoituksena on pyrkiä luomaan näiden kahden tieteenalan välille suhde.

Seppälä (1998, 12) jaottelee yleisdidaktiikan ja teologian kohtaamisen kolmeen peruskysymykseen:

1. Miten kasvatustodellisuus hahmotetaan?
2. Miten tavoitteet ja oppisisällöt laaditaan ja perustellaan?
3. Miten opetusprosessi suunnitellaan ja strukturoidaan?

Kun teologia ja yleisdidaktiikka kohtaavat, lopputulos on sen mukainen, kumpi osapuoli on korostunut. Saksalainen didaktikko Godwin Lämmermann (Seppälän 1998, 12-13 mukaan) jakaa kohtaamisen lopputulokset neljään näkökulmaan sen mukaan, miten tieteenalueet korostuvat. Lämmermannin ajattelumallia lähellä on myös Amerikkalaisen James Michael Leen (1982, Seppälän 1998, 13-14 mukaan) tapa lähestyä teologian ja kasvatustieteen suhdetta. Hänen mukaansa uskonnon makroteoriaa (vrt. Eurooppalainen uskonnon didaktiikka) ei voida johtaa suoraan teologiasta, koska se on itsenäinen osa-alueensa ja koska teologia ei tieteenalana käsittele opetusta ja oppimista. Hänen jakonsa kasvatustieteen ja teologian välillä on hyvin samankaltainen kuin Lämmermannilla, mutta hän nimeää ne eri tavalla.

Ensimmäinen näkökulma on itseriittoinen uskonnon didaktiikka. Tässä mallissa yleisdidaktiikka jää vaille huomiota ja teologia vallitsee nousten jopa itse didaktiikaksi. Sisältönä on Raamattu, jonka varaan didaktiikka pyritään rakentamaan. Yleisdidaktiikka ei vaikuta tavoitteisiin tai oppisisältöihin. Tätä näkökulmaa Lee kutsuu teologiseksi imperialismiksi. Toisessa mallissa eli dominanssimallissa teologia on edelleen hallitseva elementti, mutta se tunnustaa kasvatustieteen olemassaolon. Leen mukaan tässä mallissa uskonnonopetusta käytetään teologian sanansaattajana (Messenger Boy for Theology). Teologia määrittelee oppisisällöt, mutta oppimisprosessissa huomioidaan myös yleisdidaktiikka. (Lämmermann 1991; Lee, 1982; Seppälän 1998, 12-14 mukaan).

Kolmannesta näkökulmasta eli konvergenssimallista, kuten Leen Stage of Mediator-mallista katsottuna, nämä kaksi tieteenalaa ovat tasavertaisia. Niiden edustama kieli ja ajatukset eivät kuitenkaan välttämättä kohtaa. Tämä malli kuitenkin vastaa parhaiten teologian ja kasvatustieteen vuoropuhelua. Neljättä Lämmermannin mallia voidaan kutsua dominanssimallin vastakohtaksi, koska siinä yleisdidaktiikka asettuu teologian yläpuolelle hallitsevaksi tieteenalaksi. Tässä mallissa pyritään irtisanoutumaan teologiasta, ja oppisisällöksi uskonnosta soveltuu ainoastaan kasvatustieteellisesti relevantti tieto. (Lämmerman 1991; Lee, 1982; Seppälä 1998, 12-13 mukaan).

Ajateltaessa uskonnon ja tieteen opetusta, on aika ajoin ilmoille noussut ajatus uskonnon opetuksen korvaamisesta objektiivisemmalla uskontojen opetuksella. Tätä perustellaan ajatuksella, jonka mukaan lapselle ei voi opettaa jotain tiettyä uskonnollista käsitystä ainoana totuutena. Pikemminkin haluttaisiin opettaa relativismia: joukko erilaisia näkemyksiä opetettaisiin lapselle samanarvoisina ja kehoitettaisiin häntä valitsemaan niiden väliltä. Koska relativismi itsessään on edellisen perusteella yksi näkemys muiden joukossa, ei sen opettamisella päästäisi uskonnon opettamista koskevassa kysymyksessä yhtään nykyistä pidemmälle. Relativismi vain korvaisi uutena aatteena uskonnon opetuksen. (Puolimatka 2005, 337-338).

Puolimatkan (2005, 339-341) mukaan suuntaus, jonka mukaan ei ole relevanttia opettaa lapsille kristinuskoa ainoana totuutena, pohjautuu evidentialismiin. Sen mukaan Raamatun tulisi olla järjellisesti perusteltavissa. Tällöin ei sidota taustalla olevaa vallitsevaa naturalistista tiedekäsitystä mihinkään uskonnolliseen tai maailmankatsomukselliseen näkemykseen, vaan sen ajatellaan olevan täysin arvovapaata. Naturalistinen tiede ei kuitenkaan kykene tällaiseen arvottomuuteen, vaan sisältää uskonnollisia ja maailmankatsomuksellisia näkemyksiä ateismista ja agnostiikasta. Tällöin nousee esille kysymys naturalistisen tieteen kritiikistä uskonnonopetusta kohtaa, mikä rikkoo Puolimatkan mukaan nk. suopeuden periaatetta. Suopeuden periaatteella tarkoitetaan sitä, että tekstiä pitää tutkia sen omista lähtökohdista. Uskonnon opetuksessa tekstinä on Raamattu, jota pyritään nykyisellään tutkimaan naturalismin lähtökohdista, ei sen omista yliluonnollisista lähtökohdista. Suopeuden periaate kyllä ulottuu vieraiden uskontojen opiskeluun, muttei kristinuskon pyhiin kirjoituksiin. Tämä tuo väistämättä mukanaan jännitteitä keskusteluun uskonnon opetuksesta, sen luotettavuudesta ja tarpeellisuudesta.

2.5.7 Uskonnonopetuksen tunnustuksellisuus

Uskonnonopetuksen tunnustuksellisuutta, joka periaatteessa poistui perusopetuslaista uskonnonvapauslaissa tehdyn muutoksen myötä vuonna 2003 (Opetushallitus 2003), voidaan katsoa monesta eri näkökulmasta. Lain muutoksen myötä tunnustuksellisuutta ei pitäisi olla myöskään oppikirjoissa nähtävissä.

Markku Pyysiäinen (1998, 44) lähtee tunnustuksellisuuden tarkastelussaan liikkeelle vuoden 1922 uskonnonvapauslaista. Vaikka tunnustuksellisuus uskonnon opetuksessa on aiemmin pohjautunut vuonna 1922 uskonnonvapauslakiin, ei laissa ole määritelty uskonnonopetuksen luonnetta. Tällöin se ei myöskään ole edellyttänyt tunnustuksellista uskonnonopetusta, vaan myös tunnustukseton ja objektiivinen opetus olisivat olleet mahdollisia. Kuitenkin esimerkiksi opetussuunnitelmakomitea puolestaan määrittelee 1970 peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa evankelis-luterilaisen tunnustuksellisen uskonnonopetuksen Raamattuun pohjautuvaksi yleiskristilliseksi opetukseksi. (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitea 1970, 232). Suomessa uskonnonopetus on perinteisesti peruskoulussa ollut tunnustuksellista. Tämä voidaan nähdä oppilaiden edustaman uskontokunnan peruskatsomuksiin sitoutumisena. Täten esimerkiksi evankelis-luterilaisen uskonnonopetuksen perustana on luterilainen tunnustus, joka on vaikuttamassa opetettavassa aineksessa ja oppisisällöissä. (Juntunen 1998, 229).

Evankelis-luterilaisen uskonnonopetuksen tunnustuksellisuus on ollut lähinnä pedagogista tunnustuksellisuutta verrattuna ortodoksisen uskonnonopetuksen tunnustuksellisuuteen, joka tukee enemmän kirkon omaa kasvatustehtävää (Seppälä 1988, 21). Opettajat ja kirkko siirtyivät 1970-luvulla puhumaan tunnustuksellisuudesta lähinnä pedagogisena tunnustuksellisuutena, jolla tarkoitetaan kotiseutuperiaatteen toteutumista uskonnonopetuksessa. (Saine, H. 2002, 359).

Pedagoginen tunnustuksellisuus on myös yksi osa Esko Kähkösen esittämää tunnustuksellisuuden kolmijakoa. Pedagogista näkökulmaa tarkasteltaessa voidaan sen perustana nähdä kotiseutuperiaatteen toteuttaminen uskonnonopetuksessa, jossa edetään tutusta ympäristöstä, tässä oppilaiden uskonnollisesta ja kulttuurisesta ympäristöstä, ja edetään kohti vieraampia aiheita. Näin asiaa katsottaessa voidaan havaita, että tunnustuksellisuudella ilmaistaan oppiaineen järjestämisperiaatetta. Tästä ajatuksesta lähtevät myös monet muut oppiaineet, joten ajatus periaatteen tunnustuksellisuudesta voidaan asettaa kyseenalaiseksi. (Kähkönen 1976, 237-242; Pyysiäinen 1998, 66-67).

Pedagogista tunnustuksellisuutta toteutetaan kouluissa järjestysperiaatteen mukaisesti siten, että ensin pyritään käsittelemään oppilaan omaan katsomukseen liittyviä oppisisältöjä ja myöhemmin luodaan katsaus esim. vieraisiin uskontoihin. Mutta koska opetussuunnitelma ei enää määrittele eri luokka-asteiden oppisisältöjä uskonnonopetuksessa, ei opettajilla ole myöskään velvollisuutta pitää kiinni oppiaineksen järjestysperiaatteesta. Täten uskonnonopetus voi olla pedagogisesta näkökulmasta edelleenkin sekä tunnustuksellista että tunnustuksetonta. (Pyysiäinen 1998, 65-66).

Esko Kähköseen (1976) kaksi muuta näkökulmaa tunnustuksellisuuteen ovat juridinen ja teologinen. Juridisesta näkökulmasta tunnustuksellisuutta voidaan katsoa yhtenä keinona toteuttaa enemmistön ja vähemmistön uskonnonvapautta. Uskonnonopetuksen valvonta on tästä näkökulmasta katsottuna kunnan ja valtionviranomaisten tehtävä, vaikka piispoilla oli valvonta- ja lausunnonanto-oikeus uskonnonopetusta ja tunnustuksellisuutta koskevilla kysymyksissä 1990-luvun alkuun saakka. Juridisen katsontatavan mukaan uskonnonopetusta voidaan pitää tunnustuksellisena, jos tunnustuksellisuus ymmärretään sen mukaan, että oppilaan uskontokunta määrittää uskonnonopetuksen järjestämisperiaatteet. (Kähkönen 1976 237-242; Pyysiäinen 1998, 64-65).

Teologisessa näkökulmassa tunnustuksellisuutta tarkastellaan uskonnonopetuksen tavoitteiden ja sisältöjen ja oppilaan uskontokunnan tunnustuksen vastaavuutena. Koulussa annettavan uskonnonopetuksen voidaan nähdä palvelevan yhteiskuntaa laajemmin kuin kirkon antaman kasteopetuksen. Uskonnonopetus on täten teologisesta näkökulmasta opetussuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden ja oppisisältöjen valossa ei-tunnustuksellista. (Kähkönen 1976, 237-242; Pyysiäinen 1998, 65-66).

Hannu Juntunen (1998, 235) toteaa seuraavaa: ”Uskonnon opetuksen tunnustuksellisuus on mielestäni sisältöperiaate eli mittapuu sen arvioimiseksi, miten oppisisällöt valitaan ja painotetaan.” Myös Harri Saine (2002, 359) toteaa, että uskonnonopetuksen tunnustuksellisuuden voidaan katsoa liittyvän myös sisältöperiaatteeseen. Tällöin kotiseutuperiaatteen mukaisesti tutustuminen luterilaiseen kirkkoon ja omaan seurakuntaan kuuluvat luonnollisesti opetusohjelmaan Tällöin Juntusen (1998, 235) mukaan Luterilaisuus näkyy uskonnon opetuksessa opillisen aineksen ytimenä, vanhurskauttamis- eli anteeksiannon evankeliumina, Jumalan rakkautena syntisiä ihmisiä kohtaan.

Jo ennen tunnustuksellisuus sanamuodon poistumista on Suomessa käyty keskustelua sanamuodon moninaisen tulkittavuuden aiheuttamista ristiriidoista. Esimerkiksi Markku Pyysiäisenkin (1998, 63-64) lainaama kohta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen esittämästä opetusministeriölle 1992 antamasta lausunnosta tuntijakotyöryhmän mietintöön, kuvaa hyvin näitä ristiriitoja: ”...tunnustuksellisen uskonnonopetuksen käsitettä on perinteisesti käytetty luonnehdittaessa uskonnonopetuksen uskontokuntasidonnaisuutta. Nykyisessä yhteiskunnassa siihen liitetään sellaisia miellelyhtymiä, jotka eivät anna oikeaa kuvaa uskonnonopetuksen tavoitteista. Tunnustuksellisuuden käsite viittaa persoonallisen vakaumuksen ilmaisemiseen, ja näin ollen uskonnollisen yhteisön sisäiseen kielenkäyttöön. Siksi koulun yhteydessä käsitteen käyttö on ongelmallista. Neutraalimpi ja kuitenkin sisällöllisesti samanlainen ilmaus olisi esim. oppilaan uskontokunnan mukainen uskonnonopetus. Tämä pitää sisällään ajatuksen, että yhteiskunta ottaa huomioon oppilaan uskontokunnan ja näin muodoin kunnioittaa kotien ensisijaista kasvatusoikeutta...”

Jarkko Seppälä (1996, 93.) menee vielä syvemmälle termien ongelmallisuuden poistamisessa ja ehdottaa, että tunnustuksellisuuden ja uskontokuntasidonnaisen uskonnonopetuksen sijaan puhuttaisiin uskontokuntalähtöisestä uskonnonopettamisesta. Näin poistuisi ensiksi mainittujen termien harhaanjohtavuus siitä, että uskonnonopetuksessa olisi kyse ainoastaan yhden tietyn uskontokunnan opin opettamisesta uskonnonopetuksessa. Uskontokuntalähtöisessä uskonnonopetuksessa lähdettäisiin liikkeelle oman uskonnon tuntemuksesta ja siirryttäisiin pikkuhiljaa vieraiden katsomusten kohtaamiseen.

2.5.8 Evankelis-luterilaisen kirkon rooli uskonnonopetuksessa

Ennen 1921 säädettyä oppivelvollisuuslakia kirkolla oli merkittävä asema oppikoulujen uskonnon opetuksessa etenkin maaseudulla. Yleisen oppivelvollisuuden tullessa voimaan siirtyi kansanopetus kokonaan kirkolta valtiolle. Kirkolle jäi kuitenkin oikeus valvoa koulujen uskonnonopetusta. Käytännössä valvonta rajoittui oppikirjojen tunnustuksellisuuden valvontaan. (Tamminen, R. 1998, 27).

Nykyisinkään kirkolla ei ole minkäänlaista määräysvaltaa uskonnonopetusta koskevilla kysymyksissä, vaan määräysvalta on valtiolla (Juntunen 1985, 87-88). Uskonnonopetus pohjautuu koulun tavoitteisiin ja lähtökohtiin ja siksi sen ei voida sanoa olevan sidoksissa kirkkoon (Seppälä 1998, 127). Lasten uskonnollinen kasvatus on vanhempien päätävässä, millä tarkoitetaan sitä,

ettei lasta saa kasvattaa tiettyyn katsomukseen ilman vanhempien suostumista. Kirkko katsoo tehtäväkseen tukea vanhempien kasvatusoikeutta, vaikkei sillä sinänsä olekaan samanlaista kasvatusoikeutta kuin vanhemmilla ja koululaitoksella (Kirkkohallitus 1995, 5).

Kirkon ja koulun kasvatustavot eroavat selkeästi toisistaan. Kirkon kasvatustoiminnan kokonaisuohjelmassa kirkon kasvatustoiminta määritellään tietoisena kristinuskon perusteiden oppimiseen ja uskon omaksumiseen pyrkimisenä. Kirkon antama kasteopetus perustuu Jeesuksen Raamatussa antamaa lähetyskäskyyn. (Kirkon kasvatustieteellinen keskus, 1976, 22-23, 2). Koulun uskonnonopetus puolestaan lähtee yhteiskunnallisista tavoitteista. Sillä pyritään antamaan tietoa sekä kokemuksia uskonnosta ja sitä kautta tarjoamaan pohjaa lapsen oman elämäntietämisen sekä uskonnollisen, alueellisen ja kansallisen identiteetin kehittymiseen. (Kallioniemi 1998a, 9-10, Seppälä 1996, 93-94).

Edellä mainituista erilaisista uskonnollisen kasvatuksen näkemyseroista voi havaita näiden kahden instituution, kirkon ja koulun, selkeät tavoite-erot. Vaikka koulussa annettava uskonnonopetus ei vastaa kirkon antamaa kasteopetusta (Kirkon kasvatustieteellinen keskus, 1976, 22-23, 26), luterilainen kirkko katsoo kouluissa annettavan uskonnonopetuksen tukevan sen kasvatustavoitteita, vaikkei se olekaan kirkon antamaa kasteopetusta (Seppälä 1988, 22). Evankelis-luterilaisen kirkon tahto on, että uskonnonopetus säilyy edelleen opettavana oppiaineena koulussa, koska sen kasvatustavot mukaan jokainen tarvitsee uskonto- ja arvokasvatusta. Sivistyneen henkilön tulee osata lukea uskonnollista kulttuuria ja tunkea uskonnolliset symbolit. Näitä opettamalla koulu tukee kirkon kasvatustyötä, eikä kirkon tarvitse luoda omaa kasvatustavotjärjestelmää toteuttamaan samaisia tavoitteita. (Kirkkohallitus 1995, 29).

Vaikka evankelis-luterilaisella kirkolla ei nimestään huolimatta olekaan määräysvaltaa puhuttaessa uskonnon opetuksesta, voidaan kirkolliskokoukselta kuitenkin pyytää uskonnonopetusta koskeva kirjallinen lausunto (Pyysiäinen, 1998, 65; Juntunen 1985, 87-88). Ennen vaadittu oppikirjojen hyväksyttäminen ennen käyttöönottoa loppui opetushallituksen perustamiseen kouluhallituksen tilalle. Samalla loppui myös tunnustuksellisuutta koskevien lausuntojen otto kirkolta. Uskonnon oppikirjoja koskien kirkko ei anna enää virallista lausuntoa, mutta toimii epävirallisena palautteen antajana (Kirkkohallitus 1995, 28).

3 METODOLOGINEN VIITEKEHYS

3.1 Laadullinen tutkimus

Kysymykseen, mitä on laadullinen tutkimus, ei voi antaa suoraa vastausta. Laadullisen tutkimuksen kenttä on laaja, ja eri metodioppaat vastaavat kysymykseen kukin omalla tavallaan. Mm. Jari Metsämuuronen (2001, 9) ja Sirkka Hirsjärvi et al. (2005, 153) toteavat, ettei laadullinen tutkimus ole yhtenäinen tutkimuskenttä vaan sisältää monimuotoisen joukon erilaisia tutkimuksia.

Tyypillisiä yhtenäisiä piirteitä laadulliselle tutkimukselle voidaan kuitenkin määritellä. Laadullisen tutkimukseen luonteeseen kuuluu tiedon kokonaisvaltainen hankinta. Analysoitavasta aineistosta pyritään induktiivisesti nostamaan esille odottamattomia seikkoja. Aineiston hankinnassa käytetään laadullisia metodeja, kuten havainnointia, haastatteluja jne. Kohdejoukkoa ei valita satunnaisesti vaan tarkoituksenmukaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tutkimaan suurta määrää, vaan laatu ja kohteen tarkka analysointi on ratkaisevampaa. Tutkimussuunnitelma elää ja muuttuu tutkimuksen edetessä, joten tutkimusta voidaan kutsua hypoteesittomaksi. Olennaista on myös, että jokainen tutkimustapaus käsitellään ainutlaatuisena ja tulkinta tehdään tämän taustaolettamuksen pohjalta. (Hirsjärvi et al. 2005, 155; Eskola & Suoranta 2003, 14-22; Metsämuuronen 2001, 13-15).

Tutkijalla on laadullisessa tutkimusotteessa keskeinen asema. Jotta tutkija voi löytää ja oppia tutkimuksestaan jotain uutta, tulee hänen avoimesti tiedostaa omat ennakko-olettamuksensa ja huomioda ne tutkimuksen esiolettamuksina. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan on lähes mahdotonta pitää itsensä tutkimuksen ulkopuolella ja näin tarkastella tutkimuskohdetta objektiivisesti. Tutkijan osuutta tutkimukseen kuvaa paremmin subjektiivisuuden hyväksyminen ja tiedostaminen osana tutkimusta. (Eskola, J. & Suoranta, J. 2003, 17, 20-22).

Juha Varton (1992, 23) mukaan ”laadullisen tutkimuksen kohteena on yleensä ihminen ja ihmisten maailma, joita yhdessä voidaan tarkastella elämismaailmana. -- joka muodostuu -- yksilön,

yhteisön, sosiaalisen vuorovaikutuksen, arvotodellisuuden ja yleisesti ihmisten välisten suhteiden kohteista.” Koska oppikirjat ovat ihmisten vuorovaikutuksessa syntyneitä tuotteita ja niitä ei voi tarkastella ottamatta huomioon niiden kirjoittajien arvotodellisuutta, kuuluvat ne myös laadullista tutkimusta kuvaavaan elämismaailmaan, joten niitä voidaan käsitellä laadullisen tutkimuksen keinoin.

Eskolan ja Suorannan (2003, 117) mukaan laadullisen analyysin tekijän ei tarvitse aina lähteä keräämään uutta aineistoa, sillä valmista aineistoa analyysiin on usein saatavilla runsaasti. Tällöin tutkija voi käyttää aikaansa enemmän aineiston tulkitsemiseen. Tässä tutkimuksessa analysoinnin kohteena olevat uskonnon oppikirjat voidaan lukea valmiin tutkimusaineiston piiriin kuuluvaksi. (emt.)

3.2 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikenlaisissa laadullisen tutkimuksen aineiston analyyseissa. Voidaan jopa sanoa, että monet eri nimillä kulkevat laadulliset analyysimenetelmät pohjautuvat lopulta sisällönanalyysiin. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93). Kyngäs ja Vanhanen (1999, 4) kuvaavat sisällönanalyysia tapana analysoida aineistoa systemaattisesti ja objektiivisesti. Sitä voidaan hyödyntää kaikenlaisen kirjoitetun ja puhutun aineiston analysoinnissa (emt.). Sisällönanalyysi ei itsessään anna tutkimukselle tuloksia, vaan tulokset syntyvät tutkijan kyteessä tekemään tutkimuksestaan mielekkäitä johtopäätöksiä (Tuomi & Sarajärvi 2003, 105).

Sisällönanalyysin tarkoituksena on antaa tutkittavaa ilmiötä kuvaavasta aineistoista mahdollisimman selkeä ja tarkka kuvaus sanallisesti. Sen tarkoitus on tiivistää laaja informaatio selkeään muotoon ilman, että aineiston sisältämä tieto pääsee katoamaan. Sisällönanalyysin avulla aineisto pilkotaan osiin ja kootaan uudelleen mielekkääksi kokonaisuudeksi loogisen päättelyn ja tulkinnan avulla. Aineiston analyysia tapahtuu laadullisessa tutkimuksessa jatkuvasti koko tutkimuksen ajan. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 110).

Aineistoa voidaan sisällönanalyysissa lähestyä useammasta eri näkökulmasta: aineistolähtöisesti eli induktiivisesti, teorialähtöisesti eli deduktiivisesti tai teoriaohjaavasti. Näistä induktiivisen analyysin tarkoituksena on muodostaa aineistosta teoriaa, deduktiivinen analyysi puolestaan perustuu jo olemassa olevaan teoriaan. Teoriaohjaava analyysi on aineistolähtöisen analyysin tavoin riippuvainen aineistosta, mutta se tuo analyysin mukaan tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetyn teorian.

Ero on siis päättelyn logiikassa, koska teoriaohjaavan analyysin tekijällä ajattelua ohjaavat sekä aineistolähtöisyys että valmiit mallit. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 99, 110, 116).

Aineiston pelkistämässä voidaan lähteä liikkeelle tutkimustehtävään liittyvien kysymysten esittämisellä tutkimusaineistolle Pelkistämässä esille nousseet asiat koottaan listaksi, josta lähdetään etsimään yhteenkuuluvia asioita ja ryhmitellään niistä erilaisia kategorioita. Induktiivisessa ja teoriaohjaavassa analyysissä tutkijalla on valta päättää, mitkä eri asiat kuuluvat samaan kategoriaan. Samaa asiaa kuvaaville ilmaisuille luodaan lopuksi kuvaava nimike. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5-6; Tuomi & Sarajärvi 2003, 102-103).

Kategorioihin ryhmittelyn jälkeen tutkija yhdistää yhteenkuuluvia kategorioita edelleen yläkategorioiksi. Erilaisten kategorioiden muodostamiseen liittyy aineiston abstrahointia eli käsitteellistämistä. Käsitteellistämistä jatketaan niin kauan kuin se on mielekästä. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 6-7). Sisällönanalyysissä on Tuomen & Sarajärven (2003, 101-102) mukaan ennen kaikkea keksimisen logiikasta, tutkijan on analysoitava aineisto omaan ymmärrykseensä nojaten, käyttäen omaa herkkää vastaanottokykyään, teräviä oivalluksia ja myös onneaan. Näistä muodostuvat tutkimuksen tulokset (emt.).

3.3 Tutkijan taustasitoumukset

Tutkimus ei ole tutkijasta riippumatonta. Tutkijan asema tutkimuksessa näkyy subjektiivisuuden hyväksymisenä ja huomioon ottamisena, kuten Eskolaan ja Suorantaan (2005, 20-22) viitaten kirjoitin laadullista tutkimusotetta käsittelevässä kappaleessa. Tutkijan taustalla on huomattava määrä kätkeytyviä taustaolettamuksia mm. ihmisestä, maailmasta ja tiedonhankinnasta, kuten Hirsjärvi et al. (2003, 117) ottavat esille. Näistä käytetään nimitystä taustasitoumukset eli filosofiset perusolettamukset. Varto (1991, 26-37) korostaa, että tutkijan on tehtävä tai hän joutuu huomaamattaan tekemään itselleen selväksi omat taustasitoumuksensa. Syrjäläinen (1994, 75) puolestaan korostaa erityisesti tutkijan taustasitoumusten esille tuomista keskusteltaessa laadullisen tutkimuksen yleistettävyydestä ja luotettavuudesta.

Yleisesti taustasitoumuksia käsiteltäessä puhutaan ontologiasta ja epistemologiasta. Ontologialla tarkoitetaan tutkijan ihmiskäsityksestä, epistemologialla puolestaan tarkoitetaan tutkijan käsitystä tiedon luonteesta (Syrjäläinen 1994). Guba & Lincoln (2000, 164) nostavat esille ontologian ja epistemologian lisäksi metodologian, jonka valinta perustuu tutkijan ontologisiin ja

epistemologisiin käsityksiin. Nämä filosofiset taustasitoumukset ovat hyvin moniulotteisia ja jokaisen yksilön käsitys niistä on vähintäänkin yhtä ainutlaatuinen (emt.).

Lauri Rauhalan (2005, 26-28) mukaan ihmiskäsitykset voi luokitella neljään luokkaan. Monistisissa ihmiskäsityksissä ihminen ymmärretään yhden olemisen muodon kautta, joka voi olla esimerkiksi materia tai henki. Dualistinen näkemys pohjautuu kahden olemassa olemisen muodon välityksellä. Nämä ovat yleensä sielu ja keho. Pluralististen ihmiskäsitysten mukaan ihmisyyys muodostuu monista toisistaan erillisistä osasysteemeistä. Monopluralistinen ihmiskäsitys puolestaan pohjaa näkemykseen, jonka mukaan ihminen nähdään kokonaisuutena, ykseytenä ja erilaisuutena. (emt.)

Itse käsitän ihmisen kokonaisuutena. Tällöin kaikki mitä ihmisessä on, vaikuttaa kokonaisuutteen, joka hän on. Tällöin ihmisen olemuspuolet (tajunnallisuus, kehollisuus tai situationaalisuus) (ks. Rauhala 2005, 34-47) eivät ole toisistaan riippumattomia. Lisäksi käsitän ihmisen ainutkertaisena. Tällöin ihmistä ja ihmisyyttä ei voida tutkia esineenä tai välineenä. Tämä tuo ihmisyyteen valinnan vapauden, mutta myös vastuullisuuden. (Rauhala 1999, 70-71). Näkemykseni yhtyy Rauhalan esille tuomaan käsitykseen siinä, että ihminen etsii luonnostaan yhteyttä itseään korkeamman todellisuuden kanssa, eli hakee luonnostaan vastauksia uskonnollisiin käsityksiin, joihin rationaalisesti ei voida vastauksia saada. Joillekin ihmisille usko korkeampaan todellisuuteen hallitsee maailmankuvaa, toisille uskon korvaa osin tai kokonaan rationaalinen tieto. Toisaalta usko voidaan liittää osaksi metafysiikkaa, joka käsittelee ulottuvuuksia, joihin tiede ei löydä metodeillaan vastauksia. (Rauhala, 1999, 65; Rauhala 2005, 89-90; Wilenius 2003, 52).

Epistemologisiin tietokäsityksiin on löydettävissä moniulotteisia näkökulmia. Tutkimustyössä epistemologia kiteytyy ajatukseen tiedostamisesta ja tiedonhankinnasta. Epistemologisilla käsityksillä on merkittävä vaikutus siihen, minkälaisen metodin valitsemme lähestyessämme tutkimuskohdetta. Tutkija asettaa kysymykset ja tekee tulkintansa valitsemastaan näkökulmasta ja omasta ymmärryksestään riippuen. Tästä johtuen tutkija arvottaa saatavilla olevaa tietoa tarpeidensa ja kiinnostuksensa mukaan. (Hirsjärvi ym. 2005, 121, 151). Tiedostan näiden ajatusten vaikutuksen tässä tutkimuksessa. Erityisesti luokanopettajan koulutus ja kasvatustieteiden opiskelu vaikuttavat tapaan tarkastella oppikirjoja.

Toisaalta haluan nostaa tiedonkäsitykseen vaikuttavista tekijöistä esille eksistenssifilosofisen kysymyksen ihmisen olemassaolosta ja oman paikan hahmottamisesta maailmassa sekä oman elämänsä sovittamisesta laajempaan kokonaisuuteen. (Lehtinen 2002, 65). Nämä ajatukset

linkittyvät ihmiskäsitykseeni sisältyvään luonnolliseen korkeamman todellisuuden etsimiseen. Ajattelen, että paikkaansa kokonaisuudessa etsivä ihminen kohtaa myös ajatuksiaan suhteessa korkeampaan todellisuuteen. Eksistenssiä ajallisuus sitoo menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden yhteen. (emt., 65). Tässä tutkimuksessa oppikirjojen Jeesus-kuva sisältää väistämättä kysymyksen korkeammasta todellisuudesta ja edellyttää Jeesuksen hahmottamista niin tässä ajassa kuin menneisydessäkin. Ajan jatkuvuuden tiedostamisella on näin merkitystä käsityksissäni tutkimuksesta nousevan tiedon hahmottamisessa.

4 TUTKIMUKSEN KULKU

4.1 Tutkimuksen lähtökohtia

Pro gradu -tutkimukseni aihe kypsyi mielessäni pikku hiljaa syksyn 2005 ja kevään 2006 aikana. Ajatus uskonnon oppikirjojen lähemmästä tarkastelusta ja niiden sisällön peilaamisesta tarkemmin teologisessa tutkimuksessa esitettyyn kuvaan Jeesuksesta syntyi omasta mielenkiinnostani aihetta kohtaan. Uskonnon opetuksesta ja varsinkin sen oppisisällöistä saa varsin hataran kuvan luokanopettajakoulutuksessa, mikä vahvisti ajatuksiani tämän tutkimuksen tekemisestä.

Aloin keväällä 2006 perehtyä tarkemmin aihepiiriä koskevaan teoreettiseen kirjallisuuteen sekä tutustuin myös erilaisiin uskonnon oppimateriaaleihin. Kirjallisuuskatsauksen jälkeen tutkimuksen alue alkoi rajautua selkeämmäksi mielessäni ja aloitin kirjoitustyön teorian osalta syksyllä 2006. Syksyllä 2006 otin myös yhteyttä eri kustantajiin analysoitavan materiaalin eli oppikirjojen hankkimisen puitteissa. Oppikirjasarjat saapuivat ripotellen pitkin syksyä, ja ennen joulua tutkimuksen aineisto oli kasassa. Saatuaani aineiston kokoon, pääsi tutkimuksen teko liikkeelle toden teolla niin analysoinnin kuin tutkimusraportinkin osalta.

Tutkimustehtävät tarkentuivat ja saivat lopullisen muotonsa vasta tutkimuksen edetessä, mikä on tyypillistä laadulliselle tutkimukselle (ks. esim. Eskola & Suoranta 2003, 15-16). Tämä näkyy mm. siinä, että tutkimustehtävät rajautuivat tähän tutkimukseen näkökohdiltaan sopivammiksi niin sisällöltään kuin laajuudeltaan. Myös uusia näkökulmia tutkimuksen kannalta nousi esille tutkimuksen teon yhteydessä. Tästä esimerkkinä nostin oppikirjojen tehtävät osaksi tutkimusta niiden ollessa mielestäni olennainen osa oppikirjojen sisältöä. Tutkimusongelmien saavutettua lopullisen muotonsa pääsin hiomaan analyysia ja tutkimusraporttia lopulliseen muotoonsa.

4.2 Tutkimustehtävät

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on peilata teologisen tutkimuksen antamaa Jeesus-kuvaa nykyisten alakoulun oppikirjojen tarjoamaan Jeesus-kuvaan. Tämän selvittäminen tapahtuu analysoimalla kolmen eri kustantajan tällä hetkellä myynnissä olevia neljää oppikirjasarjaa. Tutkimuksen tarkoituksena on pohtia oppikirjojen esille tuomaa Jeesus-kuvaa yleisellä tasolla. Tutkimuksessa ei siis pyritä arvioimaan niinkään yksittäisen oppikirjasarjan vahvuuksia ja heikkouksia, vaikka tutkimuksessa selvitetäänkin eri oppikirjasarjojen omia painotuksia.

Jotta teologisen tutkimuksen luomaa Jeesus-kuvaa voi peilata oppikirjojen Jeesus-kuvaan, täytyy tietää, mitä Jeesukseen liittyviä oppisisältöjä oppikirjasarjat ottavat esille ja millaiset oppisisällöt niissä painottuvat. Joten ensimmäiseksi tutkimustehtäväksi nousee seuraava kysymys alakysymyksineen:

1. *Millaisen kuvan oppikirjat muodostavat Jeesuksesta?*
 - *Mitä Jeesuksesta kerrotaan uskonnon oppikirjoissa?*
 - *Mitä asioita Jeesuksesta oppikirjat painottavat?*
 - *Millaisia yksilöllisiä painotuksia oppikirjasarjoilla on?*
 - *Miten oppikirjojen tehtävät syventävät Jeesukseen liittyviä oppisisältöjä?*

Toiseksi tutkimustehtäväksi muodostui tutkimuksen tarkoituksen perusteella teologisen Jeesus-kuvan peilautuminen oppikirjoista. Tällä tarkoitan sitä, kuinka Jeesus-tutkimuksen kolmessa aallossa esiin nousevat tutkimussuuntaukset näyttäytyvät oppikirjojen Jeesukseen liittyvissä oppisisällöissä. Toinen tutkimuskysymys muotoutuu seuraavasti:

2. *Miten teologian Jeesus-tutkimuksen teemat näkyvät oppikirjoissa?*
 - *Tuleeko teologisen Jeesus-tutkimuksen kriittisyyttä esille uskonnon oppikirjoissa?*
 - *Miten uskonnon oppikirjojen Jeesus-kuva eroaa teologisen tutkimuksen Jeesus-kuvasta?*

4.3 Tutkimusaineiston kuvaus

Tutkimukseen on valittu analysoitavaksi kolmen eri kustantajan tällä hetkellä myynnissä olevat alakoulun oppikirjasarjat. Tutkimuksen kannalta on mielekästä tutkia oppikirjasarjoja, jotka

pyrkivät vastaamaan nykyistä opetussuunnitelmaa. Aineisto koostuu neljästä oppikirjasarjasta, jotka ovat: WSOY:n kustantama Suuri Kertomus, Editan kustantama Matka Eedeniin sekä Tammen kustantamat Askeleeni ja Tähti.

4.3.1 Suuri kertomus

WSOY:n kustantaman Suuri Kertomus -oppikirjasarja sisältää uskonnon oppimateriaalit vuosiluokille 1-6. Kirjasarjan tekijöinä ovat toimineet Riitta Nisonen, Markku Pyysiäinen ja Markku Töllinen. Oppikirjasarjan oppikirjat on jaoteltu kahden vuosiluokan yhteisnidoksiin: 1-2, 3-4 ja 5-6 -luokkien oppikirjat sisältyvä samoihin oppikirjoihin, tosin 5 ja 6 -luokkien oppikirjat voi tilata erillisinä painoksina.

Kustantajan internet-sivuillaan antamien tietojen mukaan oppikirjasarja on kokonaan uudistettu uuden opetussuunnitelman mukaiseksi. Opetussuunnitelman mukaisuutta perustellaan myös kustantajan kotisivuilla. Kustantaja kuvaa kirjan tekstejä helposti omaksuttaviksi ja äidinkielen taitoja kehittäviksi. Oppikirjoissa olevien tehtävien tarkoituksena on auttaa oppilaita pohtimaan asioita syvällisesti sekä kehittää eläytymiskykyä ja tunneälyä.

Tutkimuksen kannalta analysoitavaa materiaalia Jeesuksen elämästä löytyy oppikirjasarjasta seuraavasti: 1.-2. – luokan Elämä edessä -oppikirjasta löytyvät osiot Elämää Jeesuksen aikana, Jeesus opettajana, Jeesukseen liittyviin juhlapäiviin viittaava Elämän juhlaa (osittain) sekä Isä meidän -rukous. 3.-4. – luokan Matkalla-oppikirjasta löytyy Jeesuksen opetuksia sekä Joulun ja pääsiäisen aikaa käsittelevät osiot. 5.-6. – luokan Parempi maailma -oppikirjasta puolestaan löytyvät osiot Jeesus nasaretilainen, Jeesus ihmisten keskellä ja Jeesus Kristus.

4.3.2 Matkalla Eedeniin

Editan kustantama oppikirjasarja Matka Eedeniin on uusi oppikirjasarja, josta on julkaistu vasta oppikirja 3-4 -luokille. Oppikirjasarja tulee kokonaisuudessaan sisältämään oppimateriaalit 3-6 -luokille. Jo ilmestyneen oppikirjan tekijöinä ovat toimineet Marjatta Junkkaala, Pekka Lund, Petri Merenlahti ja Sirkka Myllyntausta.

Matka Eedeniin 3-4 on kustantajan mukaan opetussuunnitelman mukainen oppikirja, jonka periaatteena on kertomusten käyttö, lapsentasaisuus sekä kuvan ja tekstin vuorovaikutus. Kokonaisuuksina opiskeltavat oppisisällöt opettavat oppilaille punaisen langan hahmottamista.

Esimerkiksi Vanhan ja Uuden testamentin oppisisällöt on toteutettu siten, että oppilas saa kuvan Raamatun kokonaisuudesta. Kustantajan mukaan kirjasarjan sisällöllistä ja pedagogista luotettavuutta lisää se, että se on kokeneiden pedagogien ja teologiensa laatima.

Matkalla Eedeniin 3-4 sisältää Jeesusta käsittelevän osion: Uusi testamentti kertoo Jeesuksesta.

4.3.3 Askeleeni

Otavan kustantama Askeleeni-oppikirjasarja sisältää myös uskonnon oppimateriaalit luokille 1-6. Sen tekijöinä ovat toimineet Lauri Airikkala, Pirkko Arola sekä Juha Lahtinen. Oppikirjat on saatavilla yhteisnidoksina 1-2 -luokille ja 3-4 -luokille sekä erillisinä painoksina 5:nneille ja 6:nneille luokalle.

Kustantajan kotisivuillaan antamien tietojen mukaan Askeleeni-oppikirjasarja on elämänläheinen, oppilaan arkeen liittyvä sekä eettistä kasvua tukeva uskonnon oppimateriaali. Sen tarkoituksena on tarjota oppilaalle onnistumisen kokemuksia toiminnallisuuden ja elämyksellisyyden kautta. Kirjasarja perehdyttää kristilliseen perinteeseen ja Raamatun kertomuksiin. Se on myös osittain kuvitettu taidehistorian osa-alueelta merkittäviä uskonnollisaiheisia taideteoksia.

Jeesus-aiheisia osioita oppikirjasarjasta löytyy seuraavasti: 1.-2. – luokan oppikirjasta löytyvät kappaleet seuraavilla otsakkeilla: Elämää Jeesuksen ajan Raamatun maassa, Palestiinassa, Adventti, Joulukuukaus, Loppiaiset, Uusivuosi, Jeesuksen ajan koulu, Kirjakäärö, Jeesuksen opetuslapset, Jeesus tyynnyttää myrskyn, Jeesus siunaa lapsia, Pienen pojan eväät, Sakkeus, Jeesus parantaa sokean kerjäläisen, Jeesus ratsastaa Jerusalemiin, Jeesus asettaa Pyhän ehtoollisen ja Pääsiäisen tapahtumat. 3.-4. – luokan oppikirjassa oppisisällöt esitetään jaksoina: I Syntyi ihmiseksi, pois lukien kappaleen Enkeli ja Sakarias; II Asui meidän keskellämme ja III Kohti pääsiäistä. 5:nneen luokan oppikirjassa Jeesuksesta kertoo osio Seurakunta syntyy pois lukien kappale Helluntai. 6:nneen luokan oppikirjasta löytyy otsakkeen Raamatun opetuksia alta seuraavat kappaleet: Kirjojen kirja (osittain), Käskyt osittain, Valo on pimeyttä voimakkaampi, Jeesus ja ystävät, Jeesus ja lapset, Vertaus suurista pidoista ja Minä olen.

4.3.4 Tähti

Neljäs analysoitava ja toinen tuoreista oppikirjasarjoista on Otavan kustantama Tähti. Kirjasarjan on tarkoitus sisältää oppikirjat luokille 3.-6., mutta toistaiseksi kirjasarjoista valmiina ovat kirjat 3:nnele ja 4:nnele luokalle. Näiden oppikirjojen tekijöinä ovat toimineet kolmannen luokan oppikirjan kohdalla Harri Saine, Rauna Sirola ja Merja Uljas. Neljännen vuosiluokan oppikirjassa edellisten lisäksi tekijänä on toiminut Tapani Saarinen.

Kustantajan mukaan sarjalla on tarjottavanaan mukaansatempaavaa kerrontaa, ja se kasvattaa empatiaan. Samoin kuin Otavan kustantamassa Askeleeni-oppikirjasarjassa eettisellä pohdinnalla on painoarvoa. Oppilasta lähestytään toiminnallisuuden ja huumorin keinoin tuoden ajallisesti kaukaiset Raamatun kertomukset lähemmäs lapsen maailmaa. Tavoitteena on, että lapsi kykenee soveltamaan oppimaansa, ja pohdintaa kehitetään kristillisten arvojen pohjalta.

Analyysiin liittyvää aineistoa kolmannen vuosiluokan oppikirja sisältää jaksot otsikoilla Pieni joulunäytelmä ja Pääsiäinen. Neljännen vuosiluokan oppikirja painottaa Jeesukseen liittyviä oppiaineiksia. Häneen liittyviä jaksoja ovat Matka Jeesuksen aikaan, pois lukien kappaleen Pyhämaa; Jeesuksen kanssa; Jeesus opettaa ja Pääsiäisen tie.

4.4 Oppikirjojen analyysi

Oppikirjojen analyysi lähti liikkeelle oppikirjoihin tutustumisella. Yleiskatsauksen jälkeen seuraava vaihe oli Jeesuksesta kertovien osioiden kartoittaminen oppikirjoista. Aiheeseen liittyvää materiaalia oli havaittavissa jokaisessa kymmenessä oppikirjassa. Tämän havainnon jälkeen vuorossa oli Jeesukseen liittyvien aihepiirien kerääminen oppikirjoista sisällönanalyysin keinoin. Tämän tutkimuksen puitteissa ei olisi ollut mielekäästä määrittää mitään yksittäistä sanaa analyysiyksiköksi, vaan aineiston analyysiyksiköksi määrittyivät Jeesukseen liittyvät teemat. Tässä tutkimuksessa esitin aineistolle kysymyksen: ”Mitä oppikirjoissa kerrotaan Jeesuksesta?”

Sisällönanalyysi lähti liikkeelle Jeesukseen liittyvien oppisisältöjen pelkistämistä aihepiireiksi. Pelkistämässä esille nousseet asiat koottiin listaksi. Listan perusteella aloin ryhmitellä aineistoa. Ryhmittelyssä edettiin alakategorioiden muodostamisesta, eli toisiinsa liittyvien teemojen keräämisestä yhteen, yläkategorioiden muodostamiseen ja edelleen yhdistävien kategorioiden etsimiseen ja löytämiseen. Kaikkien kategorioiden yläpuolella on käsitteenä Jeesuksen elämä ja

yläkategorioiksi muodostuivat Jeesuksen lapsuus, ihmeteot, opetukset ja vertaukset, muuta Jeesuksen elämään liittyvää sekä kärsimys, kuolema ja ylösnousemus.

Teemojen ryhmittelyn jälkeen muodostin aineistosta taulukon, johon merkitsin riveiksi ensin eri yläkategoriat ja niiden rinnalle muodostuneet alakategoriat. Sarakkeilla sijaitsevat eri oppikirjasarjat kirjoitin lyhenteillä Tähti 3 = T 3, Tähti 4 = T 4, Matkalla Eedeniin 3-4 = ME 3-4, Suuri kertomus 1-2 = SK 1-2, Suuri kertomus 3-4 = SK 3-4, Suuri kertomus 5-6 = SK 5-6, Askeleeni 1-2 = A 1-2, Askeleeni 3-4 = A 3-4, Askeleeni 5 = A 5 ja Askeleeni 6 = A 6. Tutkimustyötä helpottaakseni kvantifioin sisällön edellä mainitun taulukon pohjalta.

Analysoin oppikirjojen tehtävät myös sisällönanalyysin keinoin kvantifioiden sisällönanalyysin tulokset. Luokittelin tehtävätyypit seuraaviin luokkiin: pohdintatehtävä, suoraan omaan elämään liittyvä pohdinta, Raamatun lukeminen ja siihen liittyvä tehtävä, suoraan kappaleeseen liittyvä kysymys sekä kappaleeseen tai aiheetta soveltava tehtävä.

Teologisen tutkimuksen valtavirran Jeesus-kuvaa suhteutin ensimmäisessä analyysin vaiheessa saamiini tuloksiin. Tämä analyysin vaihe edellytti myös paluuta aineiston äärelle, jotta analysoitava aineisto pysyi mahdollisimman autenttisena osana tutkimusta. Eritoten tässä vaiheessa teoria oli mukana ohjaamassa analyysia, koska analyysin tähän vaiheeseen rungoksi nousseet teemat nousivat suoraan teoriasta.

Aineiston analyysia tapahtuu Martti Grönforsin (1982, 145) mukaan jo yhtäaikaaisesti aineistonkeruun kanssa. Soveltaessani tietoa tähän tutkimukseen, jossa ei varsinaista aineistonkeruuta ollut, voi sanoa, että analyysia tapahtui oppikirjasarjan saapumisen jälkeen tapahtuneessa aineistoon perehtymisessä. Lisäksi haluan nostaa tämän tutkimuksen analyysin kannalta merkittäväksi seikaksi myös teorian jatkuvan läsnäolon analysoinnin taustalla ajattelun ohjaajana.

5 AINEISTON ANALYYSI

Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia alakoulun uskonnon oppikirjojen antamaa Jeesus-kuvaa. Analysoitava materiaali on rajattu käsittämään neljän oppikirjasarjan alakoulun vuosiluokille tarkoitettut oppikirjat. Täten tutkimuksen näkökulma luonnollisesti rajautuu tarkastelemaan tutkimusongelmia oppilaan näkökulmasta.

5.1 Jeesus eri oppikirjoissa

Se, mitä oppikirjoissa kerrotaan Jeesuksen elämästä, havainnollistuu tekemässäni taulukossa (ks. liitteet). Jokaisen oppikirjasarjan jokaisessa oppikirjassa käsitellään Jeesusta painotusten vaihdellessa vuosiluokittain. Jeesuksen elämästä löytyy monenlaisia oppisisältöjä. Niihin perehdytään tässä analyysin ensimmäisessä vaiheessa.

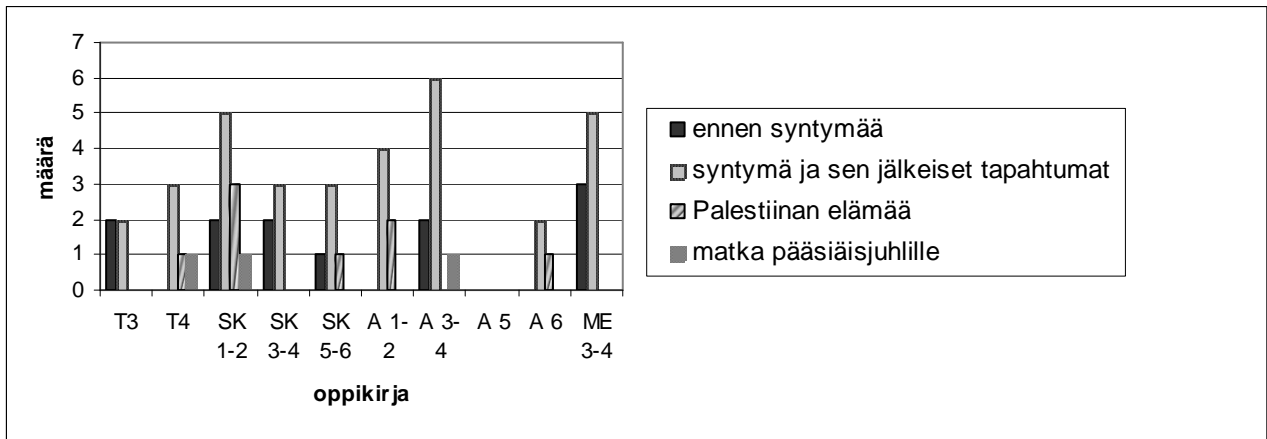
Analyysin yhteydessä olevien oppikirjojen lyhenteet ovat samat kuin liitteissä. Tähti 3 = T 3, Tähti 4 = T 4, Matkalla Eedeniin 3-4 = ME 3-4, Suuri kertomus 1-2 = SK 1-2, Suuri kertomus 3-4 = SK 3-4, Suuri kertomus 5-6 = SK 5-6, Askeleeni 1-2 = A 1-2, Askeleeni 3-4 = A 3-4, Askeleeni 5 = A 5 ja Askeleeni 6 = A 6.

5.1.1 Jeesuksen lapsuus

Yksi Jeesuksen elämän vaiheista on hänen lapsuutensa. Tämä osio käsittää hänen elämänsä syntymää edeltäneistä tapahtumista aina hänen 12-vuotiaana tekemäänsä matkaan pääsiäisjuhille.

Ennen Jeesuksen syntymää kuvaavia tapahtumia oppikirjoissa ovat enkelin ilmestyminen Marialle, enkelin ilmestyminen Joosefille ja matka Beethemiin, sekä siihen liittyvä majatalon etsintä. Syntymään ja aivan Jeesuksen varhaisiin vaiheisiin liittyviksi tapahtumiksi liitän Jeesuksen syntymän tallissa, paimenten vierailun, tempelivierailun kahdeksan päivän ikäisenä, itämaan tietäjien vierailun Herodeksen luona ja Jeesuksen luona sekä paon Egyptiin.

Joissain oppikirjoissa oli kuvattuna myös muuta Jeesuksen lapsuuteen liittyvää, kuten Jeesuksen ajan Palestiinan elämää, sen ajan koulun käyntiä ja elämää kodeissa. Viimeisen lapsuuteen sijoittuvan kategorian muodostaa Jeesuksen matka Jerusalemin temppeliin pääsiäisjuhille.

KUVIO 1. Jeesuksen lapsuuden tapahtumat oppikirjoissa

Kaikissa muissa oppikirjoissa, paitsi Askeleeni 5:ssä kerrotaan Jeesuksen lapsuudesta. Oppisisällöt painottuvat Jeesuksen varhaislapsuuteen ja usein ne on linkitetty nykypäivään koontina joulun tapahtumista. Kaikissa yhdeksässä kirjassa kerrotaan itse syntymästä ja sen jälkeisistä asioista, kun taas ennen syntymää käsitteleviä asioista kerrotaan vain kahdeksassa. Molemmat oppikirjat, jotka jättävät mainitsematta syntymää edeltävät tapahtumat kuuluvat Askeleeni-sarjaan.

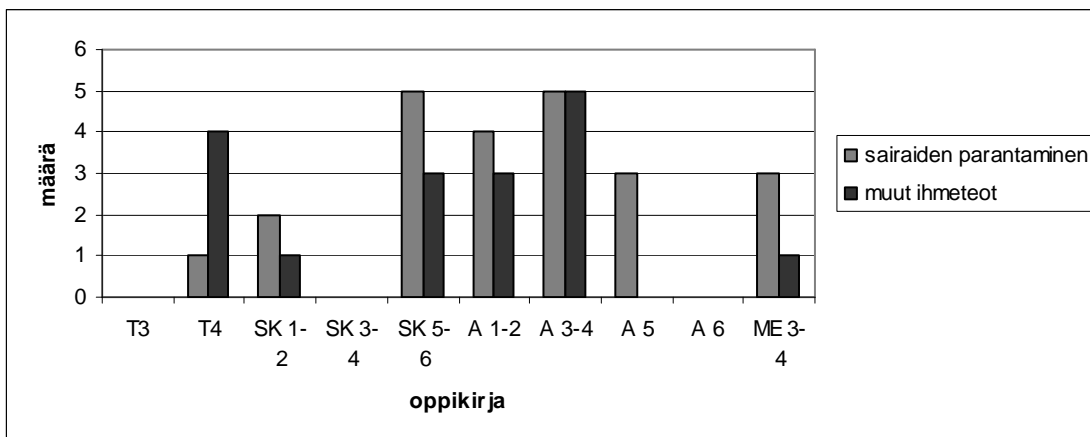
Jeesuksen lapsuuden ajan elämä Palestiinassa nousee esille viidessä oppikirjassa. Määrällisesti asioista on kerrottu vähän. Kerronta painottuu hiukan 1-2 -luokkien oppikirjoihin, minkä voi ymmärtää siinä valossa, että juuri alakoulun nuorimpien oppilaiden on helppo samaistua Jeesuksen lapsuuteen tuntemalla sen ajan arkielämää. Muut kolme oppikirjaa mainitsevat kukin vain yhden Jeesuksen lapsuusajan arkeen liittyvän seikan. Mielenkiintoista on huomata, että molemmat tutkimuksessa mukana olevat 5-6 -luokkien oppikirjat nostavat myös esille jonkin seikan tähän kategoriaan kuuluvista alakategorioista.

Yllättävää on, että vain kolme oppikirjaa mainitsee lapsuudesta Jeesuksen matkan pääsiäisjuhille. Kaikki oppikirjat ovat kuitenkin eri kirjasarjoista, joista Suuri kertomus ottaa asian esille 1-2 -luokan oppikirjassa, Tähti-sarja neljännen luokan oppikirjassa ja Askeleeni 3-4 -luokan.

5.1.2 Ihmeteot

Jaoin Jeesuksen ihmeteot kahteen eri kategoriaan: sairaiden parantamiseen ja muihin ihmetekoihin. Sairaiden parantamiseen liitin myös kuolleista herättämisen liittyvät ihmeet, joita myös esiintyi oppikirjoissa. Parantamisihmeisiin liittyviä kertomuksia oppikirjoissa olivat Jairoksen tytär, leskiäidin kuollut poika, Lasaruksen kuolleista herättäminen, Simonin anopin parantaminen, halvaantunut palvelija, roomalaisen virkamiehen poika, verenvuototautinen nainen, kuuro mies, kaksi sokeaa, sokea kerjäläinen, surkastunut käsi, spitaalinen mies, 10 spitaalista ja muut sairaiden parantamiset.

Muihin ihmetekoihin kuuluvat ne ihmeteot, jotka eivät olleet sairaiden parantamiseen liittyviä. Katsoin niiden vähyyden takia, ettei niitä kannata alkaa pilkkoa pienempiin osa-alueisiin. Näitä ihmeitä on viisi ja ne ovat viisi leipää ja kaksi kalaa, myrskyn tyynnyttäminen, vetten päällä kävely, Pietarin kalansaalit ja Kaanaan häät.

KUVIO 2. Ihmeteot oppikirjoissa

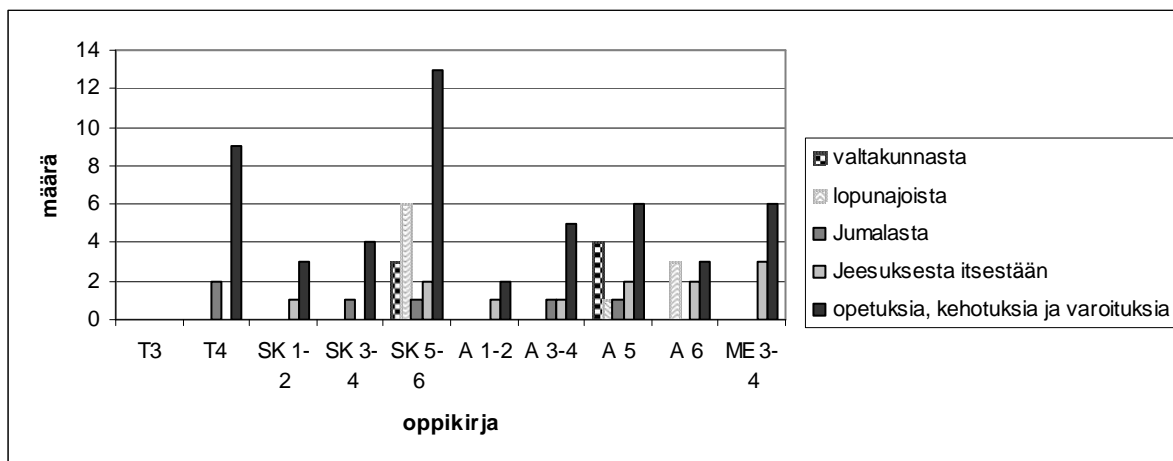
Eniten ihmetekoja nostaa esille Askeleeni-sarja. Sarjassa ihmeiden kerronta painottuu 1-4 -luokille, kun taas Suuri kertomus -sarja painottaa niitä 5-6 -luokilla. Tähti ja Matkalla Eedeniin -sarjat eivät kolmannen ja neljännen luokan aikana selvästikään korosta juuri ihmeitä oppisisällöissään.

Eri oppikirjasarjat ottavat esille erilaisia ihmeitä. Siinä, missä Askeleeni 3-4 kuvaa kaikkia viittä esiin tullutta muut ihmeteot -kategoriaan kuuluvaa ihmetekoa, muut ottavat esille niistä vain osan. Myös sairaiden parantamisihmeissä nousee eri oppikirjasarjoissa esille erilaisia ihmeitä, mistä kertoo jo kategorian viidentoista ihmeen lukumäärä. Ainoastaan Askeleeni-kirjasarja toistaa

muutamia ihmeitä kahden eri luokkatason oppikirjoissa, kun muut oppikirjasarjat esittävät kukin esille nostamansa ihmeet kunkin vain yhden luokkatason oppikirjassa. Osa ihmeistä esiintyy vain yhden oppikirjasarjan kirjoissa, osa taas useamman. Vain kaksi ihmettä, halvaantuneen parantaminen ja myrskyn tyynnyttäminen esiintyvät kaikissa oppikirjasarjoissa.

5.1.3 Opetukset ja vertaukset

Koin mielekkääksi asettaa opetukset ja vertaukset samaan luokkaan, koska ne kietoutuvat Jeesuksen elämässä tiiviisti toisiinsa: Jeesus opetti usein juuri vertausten kautta. Opetukset ja vertaukset muodostivat viisi ryhmää. Näistä suurimmaksi muodostui opetuksia, kehotuksia ja varoituksia sisältävä ryhmä. Muita ryhmiä ovat opetukset ja vertaukset taivaan valtakunnasta, lopunajoista, Jumalasta ja Jeesuksesta itsestään.

KUVIO 3. Jeesuksen opetukset ja vertaukset oppikirjoissa

Opetuksia, kehotuksia ja varoituksia sisältävä kategoria on varsin laaja. Koska monet sen sisältämät asiat kietoutuvat toistensa ympärille monitahoisesti, olisi sen pilkkominen ollut mahdotonta. Kaikki kategorian opetukset liittyvät jollain tasolla Jeesuksen opetuksiin siitä, kuinka elää hyvää elämää. Tämän kategorian alakategorioina ovat väärä hapate, fariseus ja publikaani, itsensä korottaminen, palvelijoille uskotut rahat, kaksi poikaa, lesken ropo, rikas nuorukainen, puu ja hyvät hedelmät, laupias samarialainen, toisten palveleminen, rakkauden kaksoiskäskey, opetukset avioliitosta, anteeksi antaminen (armoton palvelija -vertaus), vuorisaarna, seuraajat maailman valona, lasten kaltaisuus, hyvät teot sapattina, rukous (Isä meidän), temppelein puhdistus ja syntinen nainen.

Jeesuksen taivasten valtakuntaa käsittelevistä opetuksista ja vertauksista ovat oppikirjoissa esillä kylväjä-vertaus, sinapinsiemen-vertaus, aarre-, helmi- ja nuottavertaukset sekä hapate-vertaus. Lopunaijoja käsitteleviä aihealueita ovat kuninkaan pojan häät, tyhmät ja viisaat morsiusneidot, Joonan merkki, valvominen ja toinen tuleminen, valtakunta ja pelastus, ihmisen pojan tulo sekä viimeinen tuomio. Suoranaisesti Jumalan anteeksiantoa, rakkautta ja huolenpitoa kuvaavat tuhlaajapoika-vertaus sekä osat vuorisaarnasta.

Jeesus opettaa myös asioita itsestään. Näistä mainittakoon oppikirjoissa esiintyneet Hyvä Paimen -vertaus, jäähyväispuhe, Minä olen -opetukset, tempppelin hävitys, Jesajan kirjan opetus temppelissä, kukaan ei ole profeetta omalla maallaan sekä oman kuoleman ennustaminen.

Jeesuksen opetukseen liittyvät oppisisällöt vaihtelevat huomattavasti eri oppikirjojen välillä. Ainoa oppikirja, jossa ei puhuta Jeesuksen opetuksista, on Tähti 3. 1-2 -luokkalaisten oppikirjoissa opetuksia ja vertauksia otetaan esille muutamilla esimerkeillä. Sekä Suuri kertomus -sarjan ja Askeleeni-sarjan 1-2 -luokkalaisten oppikirjoissa nostetaan esille samat opetukset ja vertaukset Hyvästä Paimenesta, laupiaasta samarialaisesta ja Isä meidän -rukous. Lisäksi Suuri kertomus 1-2:ssa on myös opetus armottomasta palvelijasta. Kaikki nämä opetukset ja vertaukset sisältävät pienelle oppilaalle ymmärrettävän opetuksen: Hyvä Paimen kertoo Jeesuksen huolenpidosta, laupias samarialainen lähimmäisenrakkaudesta, armoton palvelija anteeksiannosta ja Isä meidän -rukous rukouksesta.

Selkein oppisisällöllinen painotus Jeesuksen opetukseen ja vertauksiin on Suuri kertomus 5-6:lla. Se sisältää selvästi eniten erilaisia opetuksia ja vertauksia. Jos Askeleeni 5 ja Askeleeni 6 -oppikirjat yhdistää yhtenäiseksi oppikirjaksi, pääsee se painotuksessaan lähelle Suuren kertomuksen tasoa. Kolmannen ja neljännen luokan oppikirjoista Tähti-oppikirjasarja ja Matkalla Eedeniin -oppikirjasarja ottavat enemmän opetuksia ja vertauksia esille kuin Askeleeni ja Suuri Kertomus -oppikirjasarjat. Tämä selittyy luonnollisesti sillä, että kaksi jälkimmäistä painottaa näitä oppisisältöjä viidennen ja kuudennen luokan oppikirjoissa.

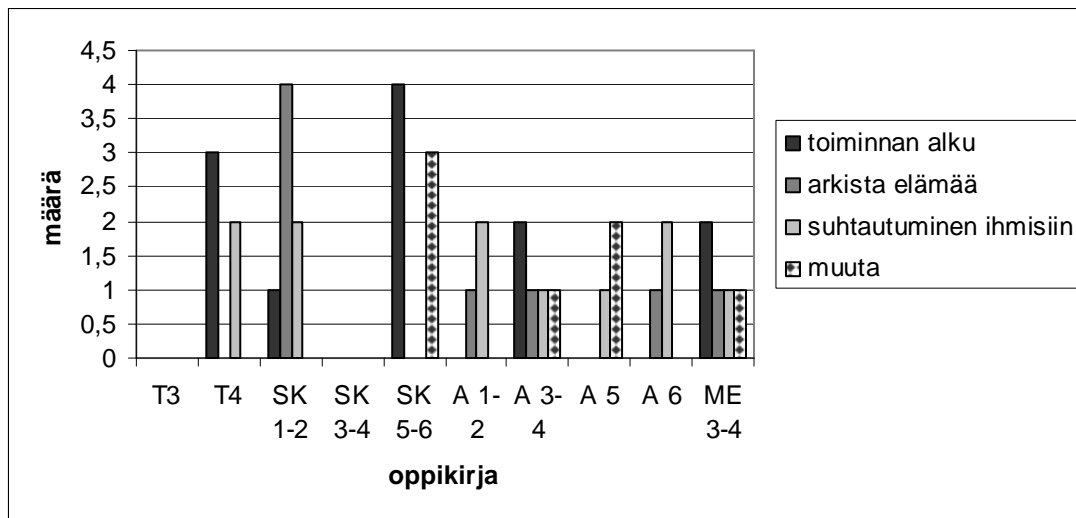
Se, mitkä Jeesuksen opetuksista ja vertauksista mikäkin oppikirja ottaa esille, vaihtelee kirjoittain. Alempien luokkien painottuessa Jeesuksen huolenpitoon ja lähimmäisiin vasta viidennen ja kuudennen luokan oppikirjat ottavat esille vaikeampia kysymyksiä taivasten valtakunnasta ja lopunajoista. Myös Jumalaan itseensä liittyviä asioita käsitellään vasta kolmannelta luokasta

eteenpäin. Ainoastaan Tähti-sarja ei ota esille opetuksia Jeesuksesta itsestään muiden kuvatessa näitä opetuksia ainakin muutamaa otteeseen.

Ainoat tähän kategoriaan sisältyvät oppisisällöt, jotka on esitetty kaikissa oppikirjasarjoissa, ovat Isä meidän -rukous ja vertaus laupiaasta samarialaisesta. Muita useammassa sarjoissa suosittuja opetuksia ja vertauksia ovat temppelin puhdistus, tuhlaajapoika, Hyvä paimen, vuorisaarna, rakkauden kaksoiskäsky ja armoton palvelija (anteeksi antaminen). Osa opetuksista ja vertauksista ei puolestaan esiintynyt kuin yhdessä sarjassa. Useimmat näistä aiheista on kuvattu ylimpien luokkien oppikirjoissa, ja useat niistä käsittelevät juuri lopunaikoja tai muuten vaikeammin nyky-yhteiskuntaan sopeutuvia aiheita kuten opetuksia avioliitosta ja synnissä elävästä naisesta.

5.1.4 Muuta Jeesuksen elämään liittyvää

Tähän yhdistävään kategoriaan on sijoitettuna ne osa-alueet, joita ei voinut sijoittaa muihin kategorioihin, mutta jotka ovat itsessään niin pieniä, ettei niistä kannattanut muodostaa omia kokonaisuuksia. Ensimmäinen yläkategoria liittyy Jeesuksen toiminnan alkuun. Kategoriaan liittyy Johannes Kastaja, Jeesuksen kaste, paholaisen kiusaamana oleminen ja opetuslasten kutsuminen. Myös Jeesuksen arkista elämää kuvataan oppikirjoissa. Aikuisuuteen liittyviä arkielämän asioita ovat Jeesus Nasaretin asukkaana, Jeesus rakentajana ja opettajana, muutto Kapernaumiin, Jeesus ystävien luona ja Jeesus juutalaisena (erikseen mainittuna). Jeesuksen suhtautumista muihin ihmisiin kuvataan oppikirjoissa lasten siunaamisella ja kertomuksella Sakkeuksesta, syntisestä publikaanista. Muuta Jeesuksen toimintaan liittyvää on Jeesuksen opetuslasten lähettäminen, oppilaiden kutsuminen seuraamaan, opetuslapset tunnustavat messiaan, Pietari tunnustaa messiaan ja Jeesus kirkastusvuorella.

KUVIO 4. Muut Jeesukseen elämään liittyvät tapahtumat

Kategoriaan muuta Jeesuksen elämään liittyvää löytyi sisältöjä kahdeksasta oppikirjasta kymmenestä vaihtelevin määrin. Kaikki neljä oppikirjasarjaa ottavat esille Johannes Kastajan, Jeesuksen kasteen ja lasten siunaamisen. Useimmat sarjat ottavat myös esille Jeesuksen vierailut ystäviensä luona ja kertomuksen Sakkeuksesta. Osaa kertomuksista ei oteta esille kuin yhdessä oppikirjassa, tällaisia kertomuksia ovat erityisesti Jeesuksen arkea kuvaavat kertomukset.

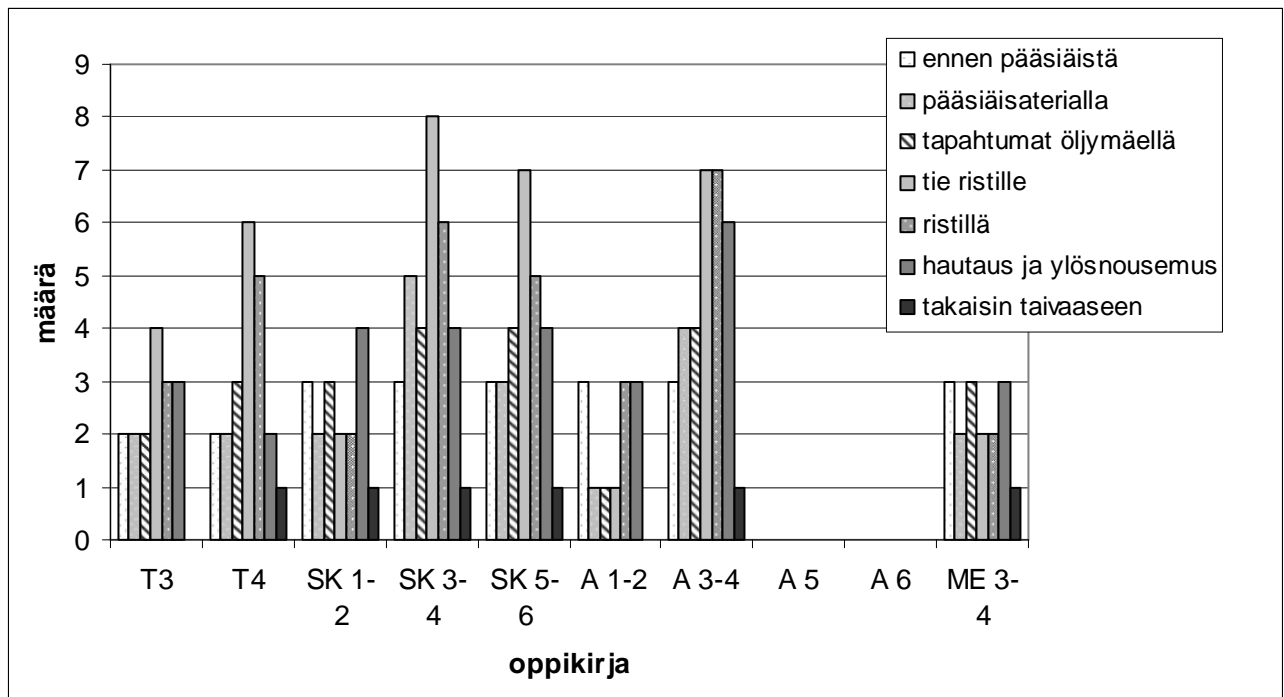
5.1.5 Kärsimys, kuolema ja ylösnousemus

Pääsiäisen aikoja kuvataan lähes kaikissa oppikirjoissa. Siihen liittyvää aineistoa kertyi tutkimuksen kannalta monipuolisesti. Tapahtumia ennen pääsiäistä kuvataan aasin noudolla ja Jeesuksen ratsastamisella Jerusalemiin. Seuraavaan kategoriaan sisältyvät pääsiäisaterian tapahtumat, joihin ryhmittelin ateriapaikan valinnan, ehtoollisen asettamisen, kavaltajan paljastumisen ja Juudaksen vierailun ylipappien luona. Getsemanen/Öljymäen tapahtumiin liittyvät puolestaan rukoileminen, Juudaksen kavallus, Jeesuksen vangitseminen ja ylipapin palvelijan korva.

Tie ristille kulkee seuraavien tapahtumien kautta: ylipappien ja suuren neuvoston edessä, Pietari kieltää Jeesuksen, Pilatuksen luona, Jeesus vai Barabbas, Herodeksen luona, ruoskiminen ja pilkkaaminen, tie ristille sekä Simon kyreneläinen kantaa ristiä. Seuraavat tapahtumat taas puolestaan yhdistyvät ristin kautta: ristiinnaulitseminen, vaatteiden arvonta, INRI-kirjoitus, ryöväri

ristillä, kuolema, sadanpäällikkö ja sotilaat tunnustavat Jeesuksen sekä temppelin esiripun repeäminen.

Kuoleman jälkeen pääsiäisen tapahtumiin liittyy haudaus ja ylösnousemus. Näistä tapahtumista oppikirjoissa kerrotaan Joosef arametialaisen lahjoittamasta haudasta, tyhjästä haudasta, ruumiin varastamisteoriasta, Marioiden Jeesuksen kohtaamisesta, Pietarista haudalla ja yleisesti Jeesuksen ilmestymisistä opetuslapsille (Emmauksen tie ym.). Viimeisenä Jeesuksen elämään liittyvänä tapahtumana olen nostanut esille yhtenä kokonaisuutena taivaaseen astumisen ja lähetyskäskyn antamisen yhdessä.

KUVIO 5. Jeesuksen kärsimys, kuolema ja ylösnousemus oppikirjoissa

Useimpien oppikirjojen Jeesusta kuvaavat tapahtumat painottuvat pääsiäiseen. Kaikki muut oppikirjat ottavat esille Jeesuksen kärsimyksen, kuoleman ja ylösnousemuksen, paitsi Askeleeni 5 ja Askeleeni 6 -oppikirjat. Eniten pääsiäisen tapahtumista kertovat Suuri kertomus 3-4, Suuri kertomus 5-6 ja Askeleeni 3-4 -oppikirjat. Toisaalta, jos Tähti 3 ja Tähti 4 -kirjoista yhdistetään niiden oppilaalle pääsiäisestä antamat tiedot, voi oppikirjasarjan oppilaalle pääsiäisen tapahtumista antamien tietojen katsoa yltävän samalle tasolle muiden edellä mainittujen kirjojen kanssa. Suuri kertomus 1-2, Askeleeni 1-2 ja Matkalla Eedeniin 3-4 ovat pääsiäissisällöiltään määrällisesti lähellä toisiaan. Samalla viivalla ovat myös Tähti 3 ja Tähti 4 ollessaan erillisteoksia.

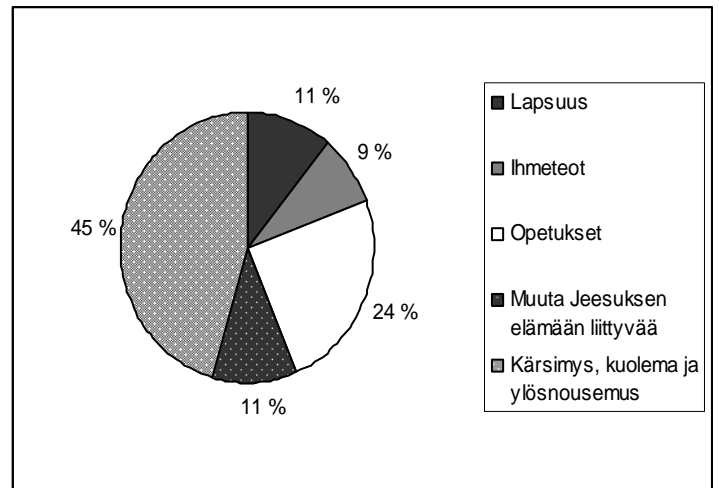
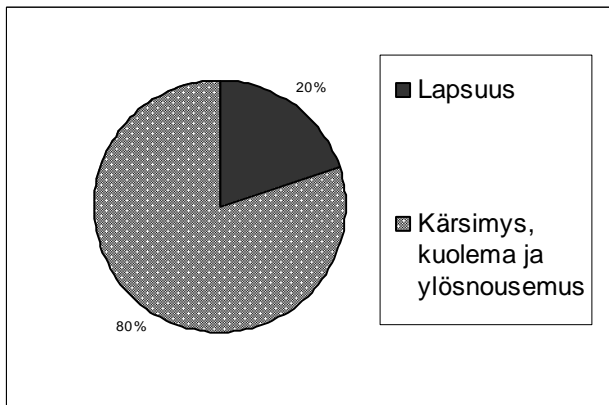
Pääsiäisen tapahtumien ydinkohdat tulevat hyvin esille niissä oppikirjoissa, joissa niitä käsitellään. Tapahtumia on kuvattu eri oppikirjoissa hyvin monipuolisesti ja tarkemmin kuin mitään muuta Jeesuksen elämään liittyvää tapahtumaa. Eri oppikirjasarjat myös toistavat samoja oppisisältöjä eri vuosiluokkien oppikirjoissa. Yksityiskohtia pääsiäisen tapahtumista kuten ruumiinvarastamisteoriasta on siroteltu eri luokkien oppikirjoihin eikä pelkästään niiden vuosiluokkien oppikirjoihin, joissa pääsiäiseen perehdytään erityisesti. Toki yksityiskohtia löytyy eniten näistä oppikirjoista.

5.2 Oppikirjasarjojen painotuksia

5.2.1 Tähti

Tähti-oppikirjasarja, josta tässä tutkimuksessa on vain kolmannen ja neljännen luokan oppikirjaa, on asettanut Jeesuksesta kertovat oppisisällöt suurimmaksi osaksi neljännen luokan oppikirjaan. Kolmannen luokan oppikirjassa kerrotaan ainoastaan joulun ajan tapahtumista näytelmän muodossa sekä pääsiäisen tapahtumista. Lapsuuden ajan tapahtumissa Tähti 3 ottaa esille tapahtumat ennen Jeesuksen syntymää, kun taas Tähti 4 sivuuttaa nämä, mutta täydentää lapsuutta muilla kertomuksilla. Myös pääsiäisen tapahtumissa ydinkohtia lukuun ottamatta oppikirjat täydentävät toisiaan ottamalla esille sisältöjä, joita toisessa oppikirjassa ei ole. Tähti 4 kuvaa pääsiäisen tapahtumia hiukan Tähti 3:a monipuolisemmin. Pääsiäisen tapahtumat ovat pääroolissa kummassakin Tähti-oppikirjasarjan oppikirjassa.

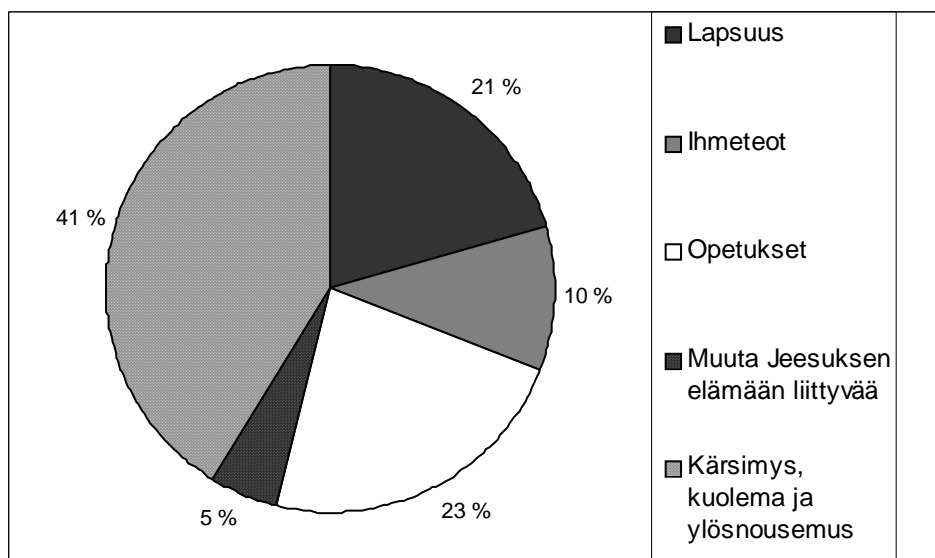
Muissa Jeesusta käsittelevissä oppisisällöissä Tähti 4 painottaa Jeesuksen opetuksia ja vertauksia, tarkemmin sanottuna Jumalasta sekä opetuksia, kehotuksia ja varoituksia -luokasta. Ihmeteoista sairaiden parantamisista otetaan vain yksi esimerkki, muista kaksi. Muuta Jeesuksen elämään liittyvää -osiossa paneudutaan toiminnan alkuun ja Jeesuksen suhtautumiseen muihin ihmisiin.

KUVIO 6. Jeesusta käsittelevien oppisisältöjen painotuksia Tähti 3 ja tähti 4 -oppikirjoissa

5.2.2 Matkalla Eedeniin

Matkalla Eedeniin 3-4 -oppikirja sisältää osa-alueita jokaisesta yläkategoriasta. Määrällisesti oppikirja painottaa pääsiäistapahtumia. Lapsuus sekä opetukset ovat oppikirjassa suunnilleen yhtä paljon esillä toisiinsa verrattuna. Ihmeteot ja muuta Jeesuksen elämään liittyvää -osio jäävät vähemmälle huomiolle. Koska oppikirjasarjasta on julkaistu vasta 3-4 -luokan oppikirja yhteisnidoksena, ei oppikirjasarjan painotuksille löydy vertailukohtaa saman sarjan oppikirjoista.

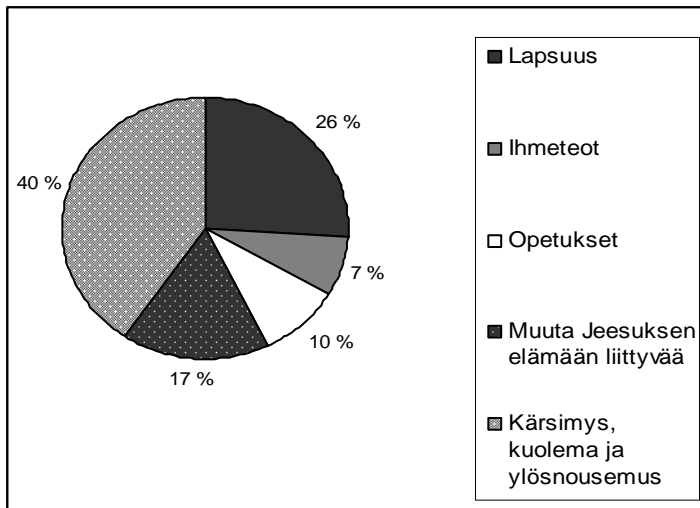
KUVIO 7. Jeesus käsittelevien oppisisältöjen painotuksia Matkalla Eedeniin -oppikirjassa

Lapsuuden ajan kertomuksista oppikirja ottaa esille pelkästään Jeesuksen syntymän ajan tapahtumat, mutta pureutuu niihin kohtalaisen tarkasti. Ihmeteoissa mielenkiintoista on, että kaksi kolmesta oppikirjassa kuvatusa sairaiden parantamishmeestä oli sellaisia, joista toinen esiintyy vain tässä oppikirjasarjassa ja toinen vain yhdessä toisen oppikirjasarjan oppikirjassa. Opetuksia ja vertauksia -osiossa oppikirja kuvaa ainoastaan opetuksia ja vertauksia Jeesuksesta itsestään sekä opetuksia, varoituksia ja kehotuksia. On syytä ottaa huomioon, että oppikirjassa kuvataan kaikkein eniten juuri Jeesuksen opetuksia itsestään verrattuna muihin oppikirjoihin. Muuta Jeesuksen elämään liittyvää -osiota kirjassa on kohtia jokaisesta alakategoriasta. Matkalla Eedeniin 3-4 nostaa ainoana oppikirjana esille kohdan, jossa Pietari tunnustaa Jeesuksen Messiaaksi. Pääsiäisen tapahtumista oppikirja ottaa esille pääkohdat lukuun ottamatta itse ristiinnaulitsemista.

5.2.3 Suuri kertomus

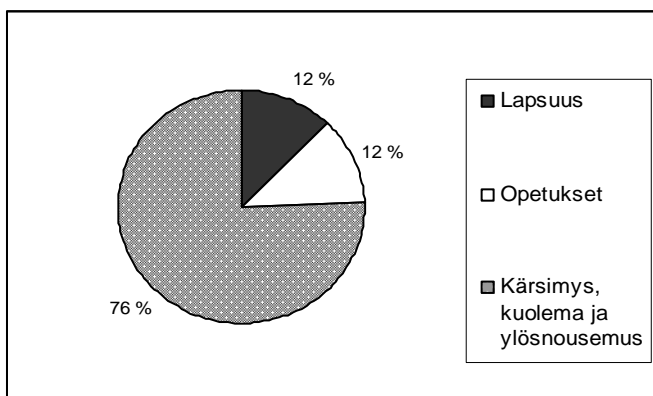
Suuri kertomus -oppikirjasarjassa painotukset Jeesukseen liittyvissä oppisisällöissä näkee selkeämmin sarjan kokonaisuuden takia. Kaikissa oppikirjasarjan oppikirjojen oppisisällöissä Jeesuksella on merkittävä asema. Häneen liittyvät painotusalueet vaihtelevat oppikirjoittain. Tällöin jokaisella oppikirjalla on oma merkittävä asemansa Jeesuksen koko elämäkerran rakentumisessa..

Lapsuuskertomusten painotus on 1-2 -luokan oppikirjalla. Siinä kuvataan syntymän ajan tapahtumien lisäksi muitakin lapsuuteen liittyviä asioita, joita ei nosteta sarjan muissa kirjoissa esille. Lisäksi muuta Jeesuksen elämään liittyvä -osio saa oppikirjassa erityishuomiota. Merkittävänä osana on Jeesuksen arkisen elämän kuvaus, joka mahdollistaa lapselle ymmärryksen Jeesuksen ihmisyydestä. Tässäkin oppikirjassa pääsiäisen tapahtumilla on merkittävä asema.

KUVIO 8. Jeesus käsittelevien oppisisältöjen painotuksia Suuri kertomus 1-2 -oppikirjassa

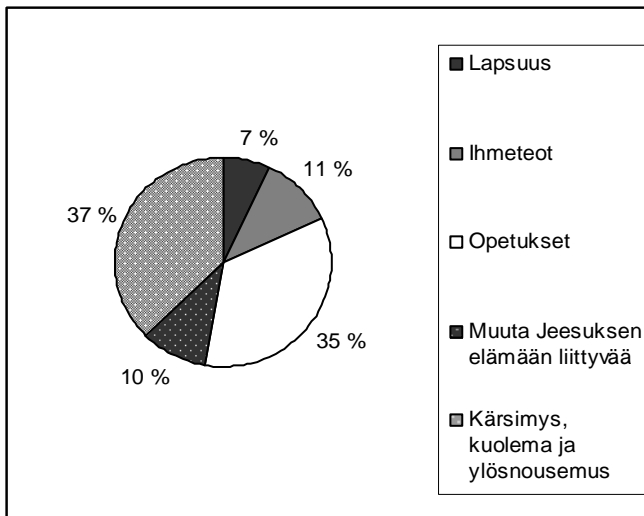
Suuri kertomus -oppikirjasarjan 3-4 -luokan oppikirja sisältää huomattavasti vähemmän tietoa Jeesuksesta kuin muut oppikirjasarjan oppikirjat lukuun ottamatta pääsiäisen tapahtumia. Pääsiäisen tapahtumat ovat tarkimmin kuvattuna tässä oppikirjassa. Lisäksi 3-4 -luokan oppikirjassa on nostettu esille muutamia Jeesuksen lapsuuteen liittyviä asioita sekä muutamia opetuksia ja vertauksia.

KUVIO 9. Jeesus käsittelevien oppisisältöjen painotuksia Suuri kertomus 3-4 -oppikirjassa

Oppikirjasarjassa Jeesuksen elämään tutustutaan tarkimmin 5-6 -luokan oppikirjassa. Kyseisessä oppikirjassa painottuvat opetukset ja ihmeteot, myös pääsiäinen on vahvasti esillä. Jeesuksen toiminnan aloitus kuvataan tässä oppikirjassa myös tarkemmin kuin muissa oppikirjoissa. Opetuksissa otetaan selkeästi esille Jeesuksen opetukset Jumalan valtakunnasta ja lopunajoista.

Oppikirja nostaa esille edellisten lisäksi muutamia selkeästi symbolisempia opetuksia ja vertauksia kuten vertaukset kahdesta pojasta tai temppelein hävityksestä.

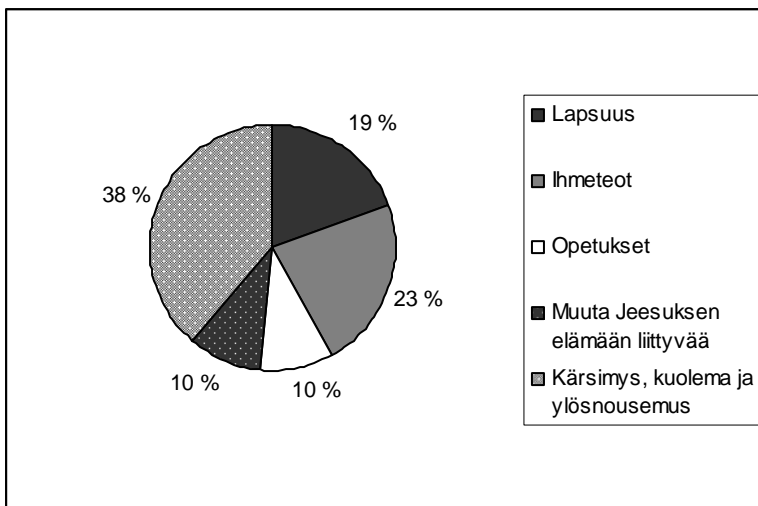

KUVIO 10. Jeesus käsittelevien oppisisältöjen painotuksia Suuri kertomus 5-6 -oppikirjassa

5.2.4 Askeleeni

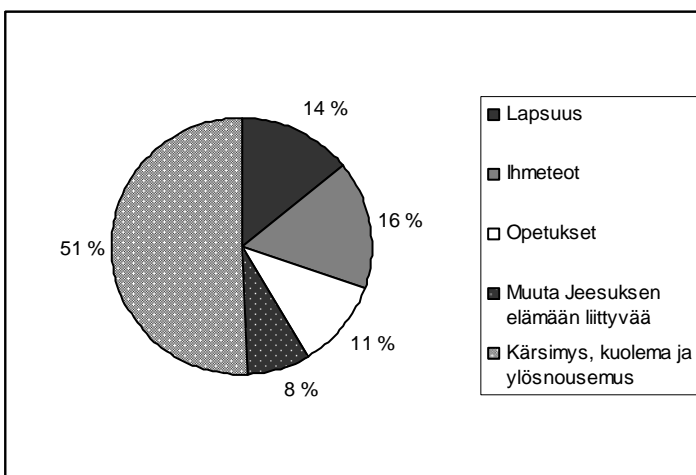
Myös Askeleeni -oppikirjasarja sisältää koko alakoulun kattavana oppikirjasarjana enemmän vertailukohtia kuin kaksi ensimmäistä oppikirjasarjaa. Oppikirjasarjassa Jeesusta koskevat oppisisällöt tulevat myös esille kaikissa oppikirjoissa.

Vuosiluokkien 1-2 oppikirjassa kerrotaan sekä Jeesuksen syntymään ja sen jälkeisiin tapahtumiin liittyvistä asioista että yleisesti Jeesuksen lapsuusajasta. Opetuksia on otettu esille muutamia, sen sijaan ihmetekoja on kuvailtuna useampia. Niistä muita ihmeitä -kategoriaan kuuluva ihmeet ovat samoja kuin 3-4 -luokan oppikirjassa, mutta kolme neljästä muusta ihmeestä on eri kertomuksia kuin jälkimmäisenä mainitussa oppikirjassa. Muuta Jeesuksen elämään liittyvää -osioissa oppikirja herättää huomiota kertoessaan Jeesuksen juutalaisuudesta, mitä muissa oppikirjoissa ei ole erikseen mainittuna. Pääsiäisen tapahtumat on kuvattu kaikista oppikirjoista lyhyimmin tässä oppikirjassa.

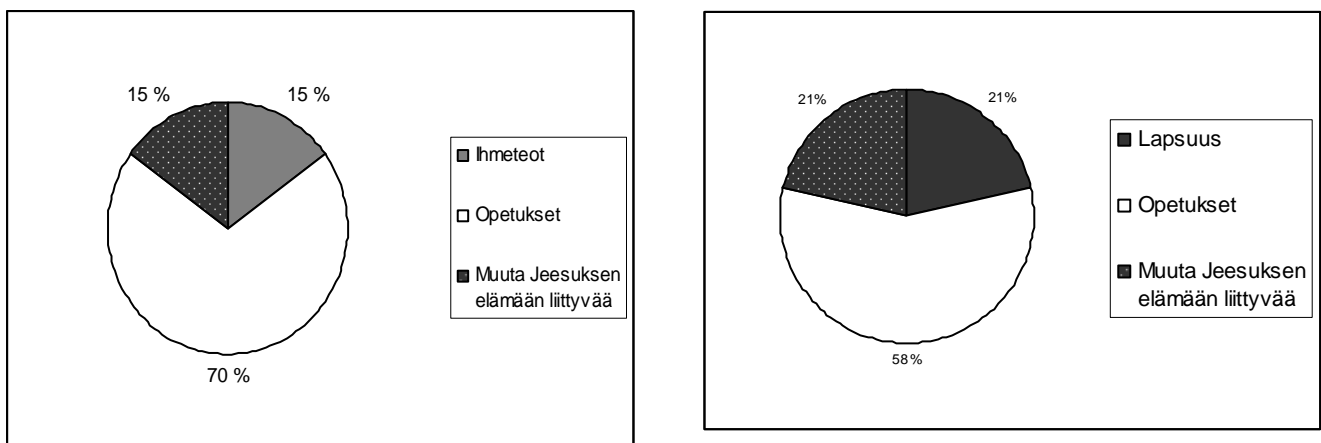
KUVIO 11. Jeesusta käsittelevien oppisisältöjen painotuksia Askeleeni 1-2 -oppikirjassa

Toisin kuin Suuri kertomus, Askeleeni-oppikirjasarja painottaa Jeesuksen elämää nimenomaan 3-4 -luokan oppikirjassa. Oppikirjasarjassa on otettu eniten esille kaikkia Jeesuksen elämänvaiheita tässä oppikirjassa opetuksia ja vertauksia lukuun ottamatta. Ainoana Askeleeni-oppikirjasarjan sarjan kirjana tässä Lapsuuden ajan tapahtumista ennen Jeesuksen syntymää kerrotaan ainoana kirjana sekä myös pääsiäismatkasta. Pääsiäisen tapahtumat on kerrottu oppikirjassa tarkasti ja yksityiskohtaisesti.

KUVIO 12. Jeesusta käsittelevien oppisisältöjen painotuksia Askeleeni 3-4 -oppikirjassa

Askeleeni-oppikirjasarjan ylimpien vuosiluokkien oppikirjoissa opetukset ja vertaukset lopunajoista ja Jumalan valtakunnasta ovat opetuksissa esillä samoin kuin Suuri kertomus -sarjassa. Sen sijaan 5-6 -luokkien oppikirjoissa ei enää kerrota pääsiäisen tapahtumista, eikä viidennen luokan oppikirjassa ole mainintoja Jeesuksen lapsuusajoista ja kuudennen luokan oppikirjassa ihmeistä. Ylimpien vuosiluokkien oppikirjat täydentävät toisiaan oppisisällöiltään ottamalla esille eri opetuksia ja vertauksia kuin toisessa oppikirjassa. Mielenkiintoisena yksityiskohtana mainittakoon poikkeus fariseus ja publikaani -vertauksesta, joka on molemmissa näissä oppikirjoissa, muttei löydy minkään muun sarjan oppisisällöistä.

KUVIO 13. Jeesusta käsittelevien oppisisältöjen painotuksia Askeleeni 5 ja 6 oppikirjoissa

5.2 Oppikirjojen tehtävien tarkastelua

Jokainen oppikirjasarja sisältää kappaleisiin liittyviä tehtäviä. Otin tehtävät analysoinnin kohteeksi, koska on mielenkiintoista tietää, millaisia erilaisia tehtävätyyppejä oppikirjoissa on, millaisiin tehtävätyyppeihin ne painottuvat ja millaiseen ajatteluun ne ohjaavat oppilasta. Tehtävät analysoin siten, että pohdintatehtäviin luokittelin sellaiset tehtävät, jotka ohjaavat oppilaita omaan ajatteluun, sekä soveltamaan kappaleesta saatua tietoa omaan elämään. Omaan elämään liittyvät pohdintatehtävät ovat samantyyppisiä kuin pohdintatehtävät, mutta ohjaavat oppilasta pohtimaan omaa itseään. Raamatunlukutehtävissä oppilaita ohjataan tutustumaan Raamattuun ja etsimään sieltä kappaleeseen liittyviin aiheisiin tietoa. Kappaleeseen liittyvät kysymykset ovat sellaisia, joihin on mahdollista löytää kappaleesta vastaus joko suoraan tai ajatuksen voi löytää kappaleesta. Soveltaviin

tehtäviin kuuluvat piirtämis- ja kertomistehtävät, esiintymistehtävät, sekä aiheeseen liittyvän lisätiedon hankinta.

5.2.1 Matkalla Eedeniin

Matkalla Eedeniin -oppikirjasarjassa kappaleisiin liittyvät tehtävät ovat pelkästään pohdintatehtäviä, jotka on esitetty kysymysmuodossa. Muunlaiset tehtävät löytyvät koko Jeesusta käsittelevän jakson lopusta ikään kuin kertaustehtävinä. Kertaustehtävät nimensä mukaisesti ohjaavat kertaamaan jakson oppisisältöjä. Näistä tehtävistä muutama ohjaa edelleen pohtimaan aihepiiriin liittyviä kysymyksiä ajatellen koko jakson sisältöjä. Osa tehtävistä puolestaan on sellaisia, joihin vastaukset löytyvät suoraan kappaleista ja osa tehtävistä taas on soveltavia, joissa täytyy esimerkiksi etsiä tietoa muualta kuin kappaleista. Oppikirja ei sisällä Raamatun lukemiseen ja suoraan omaan elämään liittyviä tehtäviä.

TAULUKKO 1. Tehtävyyppien jakaantuminen Matkalla Eedeniin 3-4 -oppikirjassa

	tehtäviä yhteensä	pohdinta	Raamatun lukeminen ja kysymys	suoraan omaan elämään liittyvä pohdinta	kappaleeseen suoraan liittyvä kysymys	soveltava tehtävä
ME 3-4	30	22			4	4

Osa oppikirjan pohdintatehtävistä ohjaa oppilasta ihmettelemään Jeesuksen tekoja ja toimintaa. Tällaisten kysymysten voi nähdä herättelevän oppilaiden ajattelua Jeesuksen yliluonnollisuudesta ja hänen olemuksestaan yhtä aikaa Jumalana ja ihmisenä. Tällaisia pohdintatehtäviä ovat esimerkiksi seuraavat kysymykset:

”Miten on mahdollista, että halvaantunut käveli?” (Matkalla Eedeniin 3-4)

”Miksi Jeesus rakasti myös vihollisiaan?” (Matkalla Eedeniin 3-4).

Osa kysymyksistä laittaa oppilaan pohtimaan elämän suuria kysymyksiä, kuten kysymys *”Mitä on usko?”* (Matkalla Eedeniin 3-4). Pohdittavaa löytyy myös oppilaan omaan elämään soveltaen. Kysymykset, kuten seuraavissa esimerkeissä, liittyvät olennaisesti oppilaan omaan kokemusmaailmaan:

”Kuka on lähimmäiseni?” (Matkalla Eedeniin 3-4)

”Miksi minut on kastettu?” (Matkalla Eedeniin 3-4)

Pääsiäiseen liittyvien kappaleiden kohdalla oppilas pääsee pohdintatehtävien kautta käsittelemään Jeesuksen inhimillistä puolta: ”Miksi Jeesus suostui kuolemaan?” (Matkalla Eedeniin 3-4). Useimmissa uskonnon oppikirjoissa Jeesuksen ihmisyyden korostaminen jää vähäiseksi. Jumalan syntyminen ihmiseksi on kuitenkin tärkeä osa kristinuskon oppia (ks. esim. Ruokanen 1990, 71), joten Jeesuksen inhimillisen puolen pohtiminen on siksi erityisen tärkeää.

Matkalla Eedeniin -oppikirjassa pohdintatehtävien teemat vaihtelevat kappaleittain ohjaten oppilaita pohtimaan hyvinkin erilaisia näkökulmia. Punaisena lankana pohdintatehtävissä on se, että ne ohjaavat oppilaita pohtimaan jotain kappaleeseen liittyvää teemaa syvällisesti. Tällä on väistämättä merkitystä ajatellen oppilaan maailmankatsomuksellista kehitystä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa nousee vahvasti esille tavoite, jonka mukaan uskonnonopetuksen tulisi tarjota virikkeitä oppilaan maailmankatsomukselliseen kehitykseen, jotta oppilaalle syntyisi mahdollisuus saavuttaa mahdollisimman laaja-alainen uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys (Opetushallitus 2004, 202-203). Pohdintatehtävät ovat keino laittaa oppilaat miettimään asioita omista lähtökohdistaan, ja ne auttavat oppilaita hahmottamaan omaa maailmankuvaansa. Samalla ne tuovat käsiteltävän aiheen lähemmäs oppilaan omaa kokemusmaailmaa, mikä nähdään myös tärkeänä osana uskonnonopetusta. (ks. Kallioniemi 1998, 152).

5.2.2 Tähti

Tähti-oppikirjasarjassa on tehtäviä kaikista luokituksen kategorioista. Kolmannen vuosiluokan oppikirja ei kuitenkaan sisällä pohdintatehtäviä.

TAULUKKO 2. Tehtävätyyppien jakaantuminen Tähti-oppikirjasarjassa

tehtävä- tyyppi	tehtäviä yhteensä	pohdinta	Raamatun lukeminen ja kysymys	suoraan omaan elämään liittyvä pohdinta	kappaleeseen suoraan liittyvä kysymys	soveltava tehtävä
T 3	38		8		19	11
T 4	109	11	22	6	50	20

Tähti-sarjan oppikirjoissa jokaiseen Jeesusta käsittelevään kappaleeseen liittyy raamatunlukutehtävä, johon liittyy lähes aina kysymys. Nämä johtolanka-nimellä kulkevat tehtävät ohjaavat oppilaita etsimään itse Raamatusta kappaleen aiheeseen liittyvän kohdan ja vastauksen kysymykseen. Luettavat kohdat ovat lyhyitä, yhdestä jakeesta muutamaan jakeeseen. Lukukohtia on monipuolisesti eri evankeliumeista. Näillä tehtävillä voidaan opettaa oppilaille raamatunpaikan etsimisen ja raamatunlukemisen taitoja. Tehtäviin liittyviin kysymyksiin vastaukset löytyvät suoraan raamatuntekstistä, joten ne eivät vaadi oppilailta Raamatun kohdan pohdintaa tai tulkintaa, vaan pikemminkin mekaanista raamatunlukutaitoa. Pienilläkin Raamatunlukutehtävillä oppikirja toteuttaa uskonnonopetuksen tehtävää tutustuttaa oppilaita Raamattuun (ks. Kirkkohallitus 1995, 29).

” Kuinka paljon rahaa samarialainen antoi majatalon isännälle? Luuk. 10:35” (Tähti 4)

” Mitä tarkoittavat Jeesuksen ristin yläpuolella olevat kirjaimet INRI? Joh. 19:19 (Tähti 3)

Tehtävissä Tähti-oppikirjasarjassa korostuvat suoraan oppikirjan kappaleeseen liittyvät tehtävät. Noin puolet kummankin oppikirjan tehtävistä koostuu edellä mainituista tehtävänannoista. Näihin tehtäviin oppilaalla on mahdollisuus löytää vastaus suoraan oppikirjan kappaleesta. Tällaiset tehtävät auttavat oppilaita tutustumaan tai kertaamaan käsiteltävää aihetta, mutta eivät edellytä omakohtaista pohdintaa. Tällaiset tehtävät eivät tuo käsiteltävää aihetta lähemmäs oppilaan omaa kokemusmaailmaa.

” Millä Jeesus ratsasti Jerusalemiin?” (Tähti 3)

” Miten laupias samarialainen auttoi matkamiestä?” (Tähti 4)

Kummastakin Tähti-sarjan oppikirjasta löytyy soveltavia tehtäviä. Tehtävät vaihtelevat kuvitus- ja kerrontatehtävistä aiheeseen liittyvään lisätiedonhakuun. Näillä tehtävillä käsiteltävää aihetta tuodaan lähemmäs lapsen omaa elämää. Omakohtaiset kirjoitustehtävät esimerkiksi laittavat oppilaan perehtymään aiheeseen syvällisesti ja aiheesta tulee omakohtaisempi. Monipuoliset tehtävät ja niiden tuomat mielikuvat tuovat vaihtelua tehtävien tekoon. Välillä kirjoitustehtävän sijasta olevan kuvitustehtävän voi katsoa motivoivan oppilaita.

” Mikä on kristinuskon tärkein symboli? Piirrä se vihkoosi. Päättelä, miksi sen on kristinuskon symboli.” (Tähti 3)

”Olet kertomuksen matkamies ja päässyt hyvään hoitoon majataloon. Laupias samarialainen on ehtinyt lähteä aamulla, ennen kuin olet kiittänyt häntä. Kirjoita samarialaiselle 30 sanan viesti, jonka hän saa vieraillessaan majatalossa seuraavan kerran.” (Tähti 4)

Pohdintatehtävät jäävät puuttumaan kolmannen vuosiluokan oppikirjasta, mutta neljännen vuosiluokan oppikirjasta niitä löytyy. Osa pohdintatehtävistä liittyy suoraan oppilaaseen, osa puolestaan laittaa oppilaan pohtimaan asioita yleisluonteisemmin. Osa pohdintatehtävistä asettaa oppilaan pohtimaan eettisiä näkemyksiä. Evankelisluterilaiseen uskonnonopetukseen sisältyy eettistä opetusta, joka tulee esille usein Jeesuksen opetuksissa. Eettiseen ajatteluun ohjaaminen on tärkeä osa ihmisen kasvua, ja uskonnon opetuksessa tähän ohjataan kristillinen arvopohja tunnustaen (ks. Kirkkohallitus 1995, 29).

”Mitä asioita epäilet? Miltä epäileminen tuntuu?” (Tähti 4)

”Kuvittele, että Jeesus eläisi nykyaikana. Miten hän kohtelisi ihmisiä, joista muut eivät pidä?”
(Tähti 4)

5.2.3 Askeleeni

Askeleeni-oppikirjasarjassa on tehtäviä kaikissa oppikirjoissa paitsi 1-2 -luokan oppikirjassa. Tehtäviä oppikirjasarjassa on jokaisesta kategoriassa vaihdellen määrällisesti oppikirjoittain. Jokaista kirjan kappaletta kohden on kolme tehtävää. Tyypillisimmin tehtävät on jaoteltu siten, että ensimmäinen tehtävä on raamattutehtävä, toinen jokin soveltava tehtävä ja kolmas enemmän pohdintaa vaativa tehtävä. Tämä järjestys ei toki päde jokaisen Jeesuksesta kertovan kappaleen tehtäviin. Suoraan kappaleeseen liittyviä tehtäviä ei oppikirjasarjassa juurikaan ole, joten jätän ne huomiotta tämän oppikirjasarjan kohdalla.

TAULUKKO 3. Tehtävätyyppien jakaantuminen Askeleeni -oppikirjasarjassa

tehtävä- tyyppi	tehtäviä yhteensä	pohdinta	Raamatun lukeminen ja kysymys	suoraan omaan elämään liittyvä pohdinta	kappaleeseen suoraan liittyvä kysymys tai	soveltava tehtävä
A 1-2	ei tehtäviä					
A 3-4	108	27	36	8	2	35
A 5	33	9	13	3	1	7
A 6	17	7	4	1		5

Lähes jokaiseen kappaleeseen Askeleeni-oppikirjoissa liittyy raamatunlukutehtävä ja siihen liittyvä kysymys. Samoin kuin Tähti-oppikirjasarjassa raamatunlukutehtävät ovat mekaanisia. Vastaukset kysymyksiin löytyvät suoraan Raamatun kohdasta, eivätkä vaadi oppilaan pohdintaa. Tehtävät edellyttävät Raamatun lukemista yhdestä jakeesta kokonaiseen lukuun. Luettava määrä ei kuitenkaan kasva mentäessä ylemmille vuosiluokille.

”Lue Luuk. 15:20. Miten isä suhtautui kotiin palaavaan poikaan?” (Askeleeni 3-4)

”Lue Jesaja 61:1-2. Jeesuksen lukemat sanat.” (Askeleeni 5)

”Lue Matt 13. Etsi vähintään kolme vertausta Jumalan valtakunnasta” (Askeleeni 6)

Lähes jokaiseen kappaleeseen liittyy myös soveltava tehtävä. Tehtävinä on mm. eläytymistä vaativaa kirjoittamista, esittämistä, kuvitusta ja aiheeseen liittyvää tiedonhakua. Tehtävät ovat monipuolisia ja vaihtelevia. Oppilas pääsee tehtävien kautta soveltamaan oppimiaan tietoja tai saa lisätietoa aiheeseen liittyen. Soveltavien tehtävien määrä vähenee viidennen ja kuudennen vuosiluokan oppikirjoissa verrattuna 3-4 -luokan oppikirjaan pohdintatehtävien vallatessa alaa.

”Järjestäkää hääjuhlat luokassa. Opetelkaa juutalainen tanssi.” (Askeleeni 3-4)

”Kirjoita kertomus rauhantekijästä.” (Askeleeni 5)

”Etsi YK:n lasten oikeuksien julistus.” (Askeleeni 6)

Pohdintatehtäviä löytyy oppikirjasarjasta lähes jokaiseen aiheeseen liittyen. Pohdintatehtävä on usein moniosainen ja sisältää avauskysymyksen, joka liittyy pohdittavan aiheen oppilaan omaan elämään, ja jatkokysymykset evästävät oppilaan käsittelemään pääasiaa. Muilla kysymyksillä johdetaan oppilaita pohtimaan elämän erilaisia kysymyksiä. Osa pohdintatehtävistä ohjaa eettiseen ajatteluun,

osa raamatunkertomuksen syvälliseen pohdintaan, osa pohtimaan uskoa ja muita elämää suurempia kysymyksiä.

” Oletko koskaan kalastanut? Millaisia kaloja olet saanut? Mitä on ihmisten kalastaminen?”

(Askeleeni 3-4)

”Voiko ihminen valita millainen maaperä hän on?” (Askeleeni 5)

”Miksi on tärkeää tuntea hyvin itsensä?” (Askeleeni 6)

Luokittelin sellaiset tehtävät, joissa pääpaino on käsiteltävään aiheeseen yhdistyvällä pohdinnalla, pohdintatehtäviksi ja puhtaasti omaan elämään liittyvät tehtävät omaksi ryhmäksi. Omaan elämään liittyvissä pohdinnoissa on syytä ottaa esille Jeesus-tutkimuksen toisen aallon näkökulma, jossa Jeesusta kuvattiin opettajaksi, jonka sanoma opetti ihmisiä ymmärtämään olemassaoloaan eikä riippunut ajasta tai kulttuurista (Räisänen 2001, 18-19). Näin nähdään myös uskonnon opetuksessa. Omaan elämään suoraan liittyvät pohdinnat suuntaavat oppilaan ajatukset itsensä ja omien elämänarvojensa punnitsemiseen peilaten niitä Jeesuksen opetuksiin. Tätä kautta oppilas tiedostaa omaa maailmankatsomustaan ja oppii tuntemaan itseään ihmisenä.

”Miten toimit, jos näet kadulla loukkaantuneen tai muuten apua tarvitsevan ihmisen?” (Askeleeni 3-4)

”Milloin rukoilet toisten puolesta? Millaisia asioita esirukoukseesi kuuluu?” (Askeleeni 5)

”Luettele ystäväsi ja kerro, mitä heissä arvostat.” (Askeleeni 6)

5.3.4 Suuri Kertomus

Suuri kertomus -oppikirjasarjassa on, samoin kuin Askeleeni-oppikirjasarjassa, jätetty tehtävät pois 1-2 -luokan oppikirjasta. Tehtäviä on kaikista muista kategorioista paitsi Raamatunluku-kategoriasta. Tehtäviä on useita jokaiseen kappaleeseen liittyen, ja harvemmin jonkin kappaleen kaikki tehtävät ovat samaa tehtävätyyppiä. Oppikirjasarja käyttää tehtäviin omaa luokitusta, jota en tässä tutkimuksessa mielekkyyden takia noudata.

TAULUKKO 4. Tehtävätyyppien jakaantuminen Suuri kertomus -oppikirjasarjassa

tehtävä- tyyppi	tehtäviä yhteensä	pohdinta	Raamatun lukeminen ja kysymys	suoraan omaan elämään liittyvä pohdinta	kappaleeseen suoraan liittyvä kysymys	soveltava tehtävä
SK 1-2	ei tehtäviä					
SK 3-4	72	14		3	34	21
SK 5-6	81	40		7	26	8

Oppikirjasarjassa on melko paljon suoraan kappaleeseen liittyviä tehtäviä. Useimmiten nämä tehtävät on sijoitettu tehtäväsarjan alkuun, aivan kuin orientoivina kysymyksinä loppupään tehtävien vaatiessa enemmän omaa ajattelua. Oppikirjasarja jaottelee itse tehtäviä siten, että osaan löytää suoraan tekstistä vastauksen ja osaan joutuu käyttämään omaa päättelyä. Omassa luokittelussani osa jälkimmäisenä mainitun ryhmän tehtävistä sijoittuu tähän kategoriaan ja osa kuuluu pohdintaan riippuen siitä, kuinka paljon omaa pohdintaa tehtävä vaatii. Useat 5-6 -luokan tehtävistä luokittelin pohdintaan kuuluviksi. Oppikirjasarjan kahdenlaiset suoraan kappaleeseen liittyvät tehtävät antavat hyvän esimerkin siitä, kuinka kappaleeseen liittyvistä kysymyksistä voidaan saada haastavampia, kun vastaus ei ole ihan suoraan luettavissa tekstistä. Tämä antaa tilaa oppilaan omalle ajattelulle ja ohjaa oppilasta syventymään kappaleen opetuksiin.

”Miksi mies ei antanut jokaiselle palvelijalle yhtä paljon rahaa?” Miksi yhden talentin saanut palvelija mielestäsi kätki rahan maahan?” (Suuri kertomus 3-4)

”Jeesus vertaa itseään Joonaan. Mitä Jeesus haluaa kertoa tällä vertauksella tulevasta kohtalostaan?” (Suuri kertomus 5-6)

POPS edellyttää myös uskonnon opetuksessa lapsen kehitystason huomioimisen (ks. Opetushallitus 2004) Tässä otetaan huomioon lapsen ymmärryksen syveneminen iän myötä (ks. esim. Pöysti 2001, 62-63). Nämä seikat erottuvat uskonnon oppikirjojen tehtävissä siinä, että soveltavien tehtävien määrä korostuu 3-4 -luokan oppikirjassa tällaisten tehtävien määrän vähetessä huomattavasti 5-6 -luokan oppikirjassa. Soveltaviin tehtäviin kuuluu tässäkin oppikirjassa erilaisia soveltamisvaihtoehtoja, joita oppikirjasarja kuvaa itse termeillä keksi, kirjoita, piirrä ja esitä. Sama ilmiö toistuu myös Askeleeni-oppikirjasarjassa. Soveltavat tehtävät auttavat konkreettisella tavalla ymmärtämään Jeesukseen liittyviä opetuksia.

”Kuvittele, että vankilaan joutunut palvelija kirjoitti kirjeen kuninkaalle. Etsi ja kirjoita. (Suuri kertomus 3-4)

”Valitse yksi Jeesuksen vertauksista ja selitä se omin sanoin.” (Suuri kertomus 5-6)

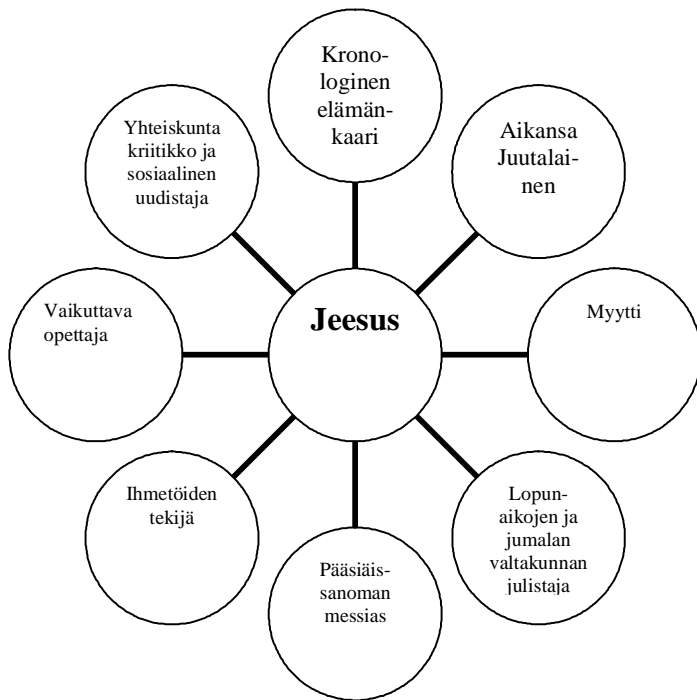
Edelliseen kappaleeseen viitaten pohdinnan osuus puolestaan lisääntyy 5-6 -luokan tehtävissä. Pohdittavaa on yleisellä tasolla sekä omaan elämään liittyen. 5-6 -luokan oppikirjoissa Jeesusta käsittelevien kappaleiden tehtävistä yli puolet on pohdintatehtäviä. Pohdintatehtävät syventävät lasten käsityksiä niin itsestään kuin Jeesuksestakin ja ovat näin mukana lisäämässä lasten ymmärrystä maailmankatsomuksellisissa kysymyksissä.

”Mitä ystävän pettäminen sinun mielestäsi tarkoittaa?” (Suuri kertomus 3-4)

”Millaista on sinun mielestäsi sellaisen ihmisen elämä, joka on päättänyt elää Jeesuksen opetuksen mukaan?” (Suuri kertomus 5-6)

5.3 Teologisen tutkimuksen pilkahduksia oppikirjoissa

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on myös peilata oppikirjojen antamaa Jeesus-kuvaa teologisen tutkimuksen Jeesus-kuvaan. Jokainen peruskoulun oppiaine perustuu johonkin tieteeseen. Oppikirjoihin tuleva tieto muokkaantuu ja suodattuu ennen kuin se on lapselle ymmärrettävällä tasolla ja soveltuvaa oppikirjaan. Teologisen tiedon muotoileminen lapsille ymmärrettävään muotoon nähdään uskonnon didaktiikan tehtävänä. Samalla uskonnon opetuksen taustatieteinä ovat teologia ja uskontotiede (ks. Seppälä 1998, 11-12). Teologisessa tutkimuksessa Jeesus-tutkimuksella on oma paikkansa. Jeesus-tutkimuksen kolmesta aallosta nousee esille tutkimuksen teemoja, joihin pohjaan peilaukseni oppikirjoihin. Näitä teemoja ovat Jeesuksen kronologinen elämänkaari, Jeesus aikansa juutalaisena, myyttien verhoama Jeesus, lopunaikojen ja Jumalan valtakunnan tuloa julistava Jeesus, vaikuttava opettaja, saarnattu pääsiäissanoman Jeesus, ihmetöiden tekijä, yhteiskuntakriitikko ja sosiaalinen uudistaja sekä Jeesusta ei ollut. Koska viimeisenä mainittua näkökulmaa ei ole havaittavissa missään oppikirjasarjassa, jätän sen huomiotta.

TAULUKKO 5. Jeesus-tutkimuksen kolmen aallon näkökulmia Jeesuksesta

5.3.1 Kronologinen elämäntaari

Jeesuksen elämästä ei ole teologisen tutkimuksen piirissä tieteellisen tutkimuksen menetelmin pystytty muodostamaan kronologista kuvaa (ks. Holmen 2002, 44, 60-61). Oppikirjoissa on myös mahdotonta esittää Jeesuksen elämä kronologisessa järjestyksessä, koska uskonnon oppikirjojen oppisisällöt koskien Jeesusta sisältävät murto-osan verrattuna evankeliumien sisältöihin. Oppikirjoissa on täydellisen kronologisen elämäntaaren sijaan pyritty muodostamaan oppilaille järjestelmällinen kuva Jeesuksen elämäntaaresta siten, että Jeesusta koskevat tiedot kuvataan syntymää edeltävistä tapahtumista alkavina. Maanpäällisen toiminnan alkuun liittyy Johanneksen kaste ja opetuslasten kutsuminen. Tämän jälkeen toimintaa kuvataan opetuksilla, vertauksilla ja ihmeillä. Jeesuksen maanpäällisen elämän loppua kuvataan pääsiäisen tapahtumilla ja taivaaseen astumisella. Kuten aiemmin on jo havaittu, kaikki oppikirjat eivät sisällä kaikkea tätä tietoa, vaan kokonaisuus hahmottuu kunkin oppikirjasarjan oppisisältökokonaisuudessa.

Tähti-oppikirjasarja hahmottaa Jeesuksen elämän kronologista järjestystä neljännen vuosiluokan oppikirjassa. Oppikirjassa Jeesuksen elämää koskevat oppisisällöt ovat edellisessä kappaleessa mainitsemani järjestyksessä. Elämäntaarta pirstovat kuitenkin muut oppisisällöt, joita on

sijoiteltu Jeesusta koskevien oppisisältöjen väliin, jolloin Jeesuksen elämäankaari ei ole ehyt oppikirjan mukaisessa järjestyksessä. Matkalla Eedeniin -oppikirjasarja puolestaan tuo voimakkaasti esiin Jeesuksen elämäankaaren, koska se on kokonaisuudessaan sijoitettuna lapsuudesta taivaaseen astumiseen saakka yhteen osioon.

Askeleeni-oppikirjasarjassa Jeesuksen kronologinen elämäankaari nousee esille selvästi 3-4 -luokan oppikirjassa, mikä selittyy osittain sillä, että Jeesusta käsittelevät oppisisällöt painottuvat oppikirjasarjassa kyseiseen oppikirjaan. Oppisisällöt on vahvistuksen omaisesti jaettu kolmeen osaa: lapsuuteen, toimintaan ja pääsiäiseen, mikä korostaa mainitsemaani oppikirjoista nousevaa elämäankaarimallia. Myös 1-2 -luokkien oppikirjoissa on esillä Jeesuksen elämäankaari kokonaisuudessaan, mutta se on esitetty pirstaleisesti. Viidennen ja kuudennen luokan oppikirjat sisältävät vain osia Jeesuksen elämästä, joten kronologinen elämäankaari jää alempien vuosiluokkien antamien tietojen varaan.

Toisessa kaikki alakoulun luokka-asteet sisältävässä oppikirjasarjassa, Suuressa kertomuksessa, 1-2 -luokan oppikirja ottaa esille Jeesuksen elämäankaaren, muttei esitä sitä järjestyksessä. Jeesuksen elämän vaiheista osa on sijoitettu omaan osioonsa, Elämän juhlaa. Tällöin osa Jeesusta käsittelevistä aiheista verhoutuu nykyisten juhlapyhien taakse, mikä rikkoo elämäankaarta. 3-4 -luokan oppikirjassa elämäankaari löytyy osittain. Jeesuksen toimintaa on kuitenkin kuvattu sangen vähän tässä oppikirjassa, joten elämäankaareen jää aukkoja eikä kronologisuutta erota selkeästi. Jeesusta käsittelevän opetuksen painopiste oppikirjasarjassa on 5-6 -luokan oppikirjalla. Tästä löytyykin oppikirjoihin muodostunut kronologinen järjestys Jeesuksen elämästä. Jeesusta käsittelevät kappaleet on jaettu mielenkiintoisesti perinteistä kronologisuuden mallia korostamatta lähtien kuitenkin liikkeelle lapsuudesta ja päättyen taivaaseen astumiseen.

5.3.2 Aikansa juutalainen ihminen

Nykyisen teologisen tutkimuksen pääsuuntauksista Jeesus-tutkimuksessa on tutkia Jeesusta aikansa juutalaisena. Oppikirjoissa tämä aihealue ei näyttäydy selkeästi, mutta näkyy pilkahduksina takalalla opetuksien lomassa. Jeesuksen juutalaisuuden esiin saaminen vaatii oppilaalta tulkintaa suurimmassa osassa oppisisällöistä.

Teologisessa tutkimuksessa Jeesuksen poikkeavuus muista juutalaisista nousi tutkijoiden mielenkiinnon kohteeksi Jeesus-tutkimuksen toisessa aallossa. Kolmannen aallon tutkijat ovat puolestaan enemmänkin kiinnostuneita Jeesuksesta tavallisena aikansa juutalaisena. (Holmen 2002,

44, 60-61). Jeesus ei oppikirjasarjoissa näyttäyty juurikaan aikansa juutalaisena. Juutalainen tausta tulee esille kuitenkin Jeesuksen noudattamissa juutalaisissa tavoissa, kuten pääsisäisen vietto ja muutamaan otteeseen mainittu synagogassa käynti. Pikemminkin, että Jeesus esitettäisiin oppikirjassa aikansa juutalaisena, häntä kuvataan aikansa juutalaisista poikkeavana henkilönä. Tämän voi havaita ristiriidoista ja ihmettelystä, joita Jeesuksen toiminta ja olemassaolo yleisestikin herätti kansan ja oppineiden keskuudessa, kuten parantaminen sapattina tai muiden ihmisten hyljeksimien ihmisen seurassa viihtyminen.

Matkalla Eedeniin ja Askeleeni -oppikirjasarjoissa juutalaisuus tulee lisäksi esille ihmisten ihmettelynä tavallisena juutalaisena pitämästään ihmisestä: ” - *Eikö tuo ole Joosefin ja Marian poika? He kysyvät. – Miksi hän puhuu näin?*” (Matkalla Eedeniin 3-4) Jeesuksen opettaessa Jesajan kirjaa synagogassa. Sekä Askeleeni että Suuri kertomus -oppikirjasarjat huomioivat Jeesuksen lapsuuskertomuksissa Jeesuksen ajan yleistä elämää. Näin ne luovat mielikuvaa, että Jeesus eli lapsena niin kuin tavallinen juutalainen poika ja sellaiseksi hänet kasvatettiin. Molemmat edellä mainitut oppikirjasarjat tuovat lisäksi esille Jeesuksen aikuisena Nasaretin asukkaana, joka toimintansa alussa muuttaa Kapernaumiin. Kumpikaan kirjasarja ei kerro Jeesuksesta aikansa juutalaisena samassa yhteydessä enempää. Jeesuksen juutalaisen taustan huomioi myös Matkalla Eedeniin -oppikirjasarja. Jeesuksen toimintaa edeltävän ammatin, puusepän ammatin, ottaa mainintana esille vain Suuri kertomus -oppikirjasarja 1-2 -luokan oppikirjassa.

5.3.3 Myyttien verhoama Jeesus

Myyttinen Jeesus nousee esille Jeesus-tutkimuksen ensimmäisen aallon tutkimuksissa, erityisesti Straussin tulkinnoissa. Myyttisellä Jeesuksella hän tarkoittaa sitä, että evankeliumien kirjoittajat ovat luoneet Jeesuksesta myyttisen kuvan sävyttäneen sitä kristittyjen tulkinnalla. Tällä Strauss halusi sanoa, ettei esimerkiksi ihmekertomuksia voitu pitää todellisina tapahtumina. (ks. Räisänen 2001, 12-13).

Alakoulun oppikirjat sisältävät sangen vähän kritiikkiä Jeesuksen tekemiä ihmeitä kohtaan. Ensimmäisten vuosiluokkien kohdalla kritiikkiä ei ole lainkaan. Suuri kertomus -sarjan 5-6 -luokan oppikirja nostaa esille sen, ettei kaikkien evankeliumien kirjoittajia voida tietää, muttei korosta asiaa. Tähti-sarja tuo Jeesusta käsittelevissä osioissa myös esille evankeliumit. Se korostaa niiden kohdalla sitä, kuinka juuri niiden avulla voimme tietää, että Jeesus todellisuudessa teki ihmeitä. Näin ollen voidaan sanoa, ettei oppikirjoissa oteta kantaa Straussin esille tuomaan myyttisyyteen.

5.3.4 Lopunaikojen ja Jumalan valtakunnan julistaja

Toinen vallalla oleva teologisen tutkimuksen suuntaus Jeesusta koskevassa tutkimustyössä on eskatologiaa korostava Jeesus (Räisänen 2001, 21,24). Eskatologisella tarkoitetaan oppia maailman viimeisistä ajoista (Jussila, Oinonen, Unkuri & Vatanen 2004, 66). Teema eskatologiasta on tullut esille jo aiemmissakin Jeesus-tutkimuksen aalloissa ottaen esille myös Jeesuksen apokalyptisen puolen. Apokalyptisella puolella viitataan siihen, että Jeesuksella Jumalan poikana oli Jumalalta saatu ilmoitus lopunaikojen tapahtumista, jota hän julisti ihmisille. (emt., 23). Ensimmäisen aallon tutkijoista Strauss ja Renan pitivät Jeesusta synkkänä lopun ajan julistajana. Heidän jälkeensä tuli Weiss, jonka mukaan Jeesuksen lopun ajan kuvaukset sisälsivät huomattavasti piirteitä juutalaisesta lopun ajan odotuksesta. (Räisänen 2001, 12-15).

Lopunaikojen ja Jumalan valtakunnan julistamisen pääpaino on oppikirjojen ylemmillä luokilla, toisin sanoen viidensien ja kuudensien vuosiluokkien oppikirjoissa, joten Jeesuksen opetuksissa valtakunta ja lopunajat eivät ole keskeisimmässä asemassa uskonnon oppisisällöissä. Oppikirjoissa Jeesuksen kertomukset valtakunnasta liittyvät siihen, millainen on Jumalan valtakunta. Lopunajan kertomuksissa korostuvat opetukset siitä, millaiset ihmiset pääsevät Jumalan valtakuntaan, millaiset sen hylkäävät ja kuinka ihmisten tulee olla valmiina ihmisen pojan tuloa varten. Alakoulun uskonnon oppikirjoista puuttuu näitä asioita käsitellessä synkkyys, joka puolestaan korostuu joidenkin edellisessä kappaleessa mainitsemieni teologian tutkijoiden tulkinnoissa.

Toisen aallon Jeesus-tutkimuksesta nousee esille näkökulma, jonka mukaan Jumalan valtakunta toteutuisi maan päällä (Räisänen 2001, 18-19). Askeleeni-oppikirjasarja ottaa näkyviin Jeesuksen opetuksen Jumalan valtakunnasta ihmisten keskellä. ”- ei Jumalan valtakunta tule niin, että sen tulemistä voidaan tarkkailla. Eikä voida sanoa: ”se on täällä”, tai: ”Se on tuolla.” Katsokaa: Jumalan valtakunta on teidän keskellänne.” (Askeleeni 5). Tämä näkökulma jää kuitenkin niin pieneen asemaan oppikirjassa, että sen avautumista oppilaille voi epäillä. Tässä kohden on syytä huomata, että Jeesuksen sanoma ei tässä tapauksessa ole apokalyptista vaan eskatologista, koska Jumalan valtakunta on hänen mukaansa jo alkanut. (vrt. Jussila ym. 2004, 23). Oppikirjasarja mainitsee myös, että Jumalan valtakunnasta kertominen oli hyvin keskeistä Jeesuksen opetuksissa. Tämä ei kuitenkaan nouse vahvasti esille minkään oppikirjasarjan Jeesusta käsittelevissä oppisisällöissä.

5.3.5 Vaikuttava opettaja

Läpi Jeesus-tutkimuksen historian, ja jo ennen kuin Jeesusta on historiallisuuden valossa alettu tutkia, on hänen moraalisia ja eettisiä opetuksiaan pidetty suuressa arvossa. Ensimmäisen aallon tutkijoista mm. Renan ja von Harnack pitivät Jeesusta osaltaan rakkauden ja moraalin julistajana. Toisessa aallossa ajateltiin, että Jeesuksen opetukset auttavat ihmisiä ymmärtämään olemassa oloaan sitoutumatta aikaan tai kulttuuriin. Kolmannen aallon tutkijoista mm. Crossan arvostaa Jeesuksen vertauksia ja aforismeja. (Räisänen 2001, 13-24).

Jeesuksen opetuksien moraalinen ja eettinen tausta korostuu myös uskonnon oppikirjoissa. Useimmat Jeesuksen opetuksia ja vertauksia käsittelevät oppisisällöt viittaavat Jeesuksen antamiin opetuksiin siitä, kuinka tulisi elää hyvä elämä. Oppikirjojen sisältöjen mukaan Jeesusta voidaan pitää vaikuttavana opettajana, jonka opetuksien pohjalle voi rakentaa moraalisia ja eettisiä käsityksiä nykyaikanakin. Oppisisällöllisen korostuksen vahvistamiseksi voidaan mainita, että Jeesuksen moraalista opetuksesta vuorisäärä ja rakkauden kaksoiskäskey, joita pidetään hänen opetuksiensa tämän aihepiirin kulmakivinä, löytyvät jokaisesta oppikirjasarjasta ainakin jossain muodossa. Lisäksi Jeesuksen moraalisia ja eettisiä opetuksia on sisällytetty myös erillisiin oppisisältöihin, jotka jäävät tämän tutkimuksen rajauksen ulkopuolelle, koska ne eivät käsittele Jeesuksen elämää.

Oppikirjojen mukaan Jeesuksen opetukset toivat uusia tuulia hänen aikansa juutalaisiin piireihin. Esimerkiksi opetus armottomasta palvelijasta poikkesi sen ajan anteeksianto-käsityksistä siinä, että anteeksi tuli Jeesuksen mukaan antaa paljon useammin kuin oli tapana. Sen lisäksi, että oppikirjat tuovat esille Jeesuksen sen ajan perinteistä poikkeavia moraalikäsityksiä, liittävät oppikirjat usein opetuksen jatkoksi sen sovelluksen nykyajassa. Esimerkiksi näin: *”Pietari kysyi Jeesukselta: ”Jos veljeni yhä uudestaan tekee väärin minua kohtaan, niin kuinka monta kertaa minun on annettava hänelle anteeksi? Peräti seitsemän kertaako” Siihen Jeesus vastasi: ”Ei seitsemän, vaan 77 kertaa.” Jumala antaa meille anteeksi, jos vain pyydämme, siksi myös meidän ihmisten pitäisi olla armollisia toisiamme kohtaan.* (Tähti 4). Tosin kaikki oppikirjat eivät anna lisätietoa moraalista opetuksesta. Näin on esimerkiksi pienten oppilaiden oppikirjoissa. Tällöin moraalisen opetuksen tulkinta jää avoimemmaksi.

Selittäessään Jeesuksen opetuksia oppikirjasarjat tekevät Jeesuksen opetuksista oppilaille sovellettavia omaan elämään, ja samalla he oppivat ymmärtämään ympäröivää kulttuuria. Tällä

täytetään opetussuunnitelman perusteiden tavoitetta tuomaan opetuksen avulla oppilaille esille uskonto ja eettisyys sekä hänen omista lähtökohdistaan, osana koko yhteiskuntaa, että osana maailmanlaajuisen kulttuurin syntymistä. (Opetushallitus 2004, 202-2003).

5.3.6 Pääsiäissanoman Messias

Pääsiäissanoman Jeesuksella tarkoitetaan kristinuskon Jeesusta, joka kuoli ristillä sovittaakseen maailman synnit. Pääsiäisen sanoman Jeesus, messias, erotettiin teologiassa historiallisesta Jeesus-tutkimuksesta jo ensimmäisen aallon aikana. Tällöin alettiin kyseenalaistaa Jeesuksen ristinkuoleman lähtökohdat ja ylösnousemuksen mahdollisuus. Ensimmäisen aallon tutkijoista Reimarus kyseenalaisti ylösnousemuksen evankeliumeissa esiintyviin poikkeavuuksiin vedoten. Hänen jälkeensä myös muut tutkijat jatkoivat ylikuonnollisuuden riisumista Jeesuksen yltä. Weiss puolestaan tuli tutkimuksissaan siihen johtopäätökseen, että Jeesus on korottanut itse itsensä messiaaksi (Räisänen 2001, 10-15). Ensimmäisen aallon Jeesuksen ylikuonnollisuutta kritisovasta näkökannasta poikkesi Bultmann ollessaan valmis hyväksymään Jeesuksen sanoiksi sellaisiakin asioita, joita yleisesti pidettiin tradition luomuksina. Siten teologia ja Jeesuksen historiallisuus kykenivät hänen mielestään kohtaamaan. (Räisänen 2001, 17-18 Veijola 2001, 27-28, 33).

Koska tutkijoiden oli mahdotonta selittää Jeesuksen ylikuonnollisuus järjellä, alettiin ristinkuolema hyväksyä uhrauksena, mutta ylösnousemusta pidettiin järjenvastaisena (McGrath 1999, 109-110). Toisen aallon tutkimusten myötä nousi esille näkökohta, jonka mukaan Jeesus tuomittiin ristille kansan villitsemisen takia. Kolmannessa aallossa myös esimerkiksi Crossan kieltää ylösnousemuksen, mutta hyväksyy ristinkuoleman. (Räisänen 2001, 18-19, 21, 24).

Kuten edellisistä teologisen tutkimuksen näkökulmista voi havaita, on tutkijoiden suhtautuminen Jeesuksen ylikuonnollisuuteen ollut valistuksen ajoista lähtien varsin kielteistä. Suomessa uskonnon opetuksen taustalla on oman uskonnon opettaminen, ja tavoitteena on opetussuunnitelman perusteiden mukaan tarjota oppilaille aineksia omaan uskonelämään. (Opetushallitus 2004). Tällöin uskonnon tutkimuksen kohteena olevat oppikirjat lähtevät liikkeelle evankelis-luterilaisen uskonnon lähtökohdista eivät teologian. Tämä näkyy oppikirjoissa siinä, että ne tuovat Jeesuksen elämän esille oman uskonnon opetuksen mukaisesti. Oppikirjat eivät ota kuitenkaan kantaa siihen, ovatko kertomukset totta vai eivät, mutta ne tukevat evankelisluterilaista käsitystä Jeesuksesta.

Pääsiäissanoman messiaan voi havaita uskonnon oppikirjoista. Tämä tulee ilmi siinä, että Jeesuksen elämää kuvataan monipuolisesti ilman kritiikkiä läpi alakoulun oppikirjojen. Teologisen Jeesus-tutkimuksen esiin nostama kritiikki ei paista läpi oppikirjojen taustalta. Ne näkökohdat, jotka useiden teologioiden mukaan ovat mahdottomia, kuten ylösnousemus ja ristinkuolema, hyväksytään oppikirjoissa jo sillä, että ne on otettu oppisisällöiksi. Jeesuksen hyväksymistä messiaana tukee myös oppikirjasarjojen pyrkimys tuoda koko Jeesuksen elämänkaari esille oppikirjoissa. Taival enkelin ilmoituksesta Marialle Jeesuksen taivaaseen astumiseen sisältää punaisen langan, jota seuraamalla välittyy kuva syntien sovittajasta.

Jeesuksen asema pääsiäissanoman Jeesuksena tulee esille myös siinä, että pääsiäisen tapahtumat ovat laajin osa Jeesusta käsitteleviä oppisisältöjä. Jeesuksen kärsimyshistoria on otettu esille lähes jokaisessa tutkimuksessa mukana olleessa oppikirjassa, jotka ovat mukana tässä tutkimuksessa. Näin oppilaat saavat useampana vuonna kokonaisvaltaisen kuvan Jeesuksen tiestä ristin kautta syntien sovittajaksi. Mitä tulee ylösnousemukseen, on se mukana kaikissa paitsi kahdessa oppikirjassa jollain tavalla, esimerkiksi Jeesuksen ilmestymisenä opetuslapsille. Edellisistä seikoista päätellen uskonnon oppikirjat hyväksyvät Jeesuksen yliluonnollisuuden sellaisenaan, mikä selittyy oppisisältöjen pohjautumisella ja sitoutumisella evankelis-luterilaiseen uskontoon.

5.3.7 Ihmetöiden tekijä

Jeesuksen ihmetöihin kohdistuva kritiikki sai alkunsa valistuksesta, kun Raamatun asema ainoana teologian tarpeellisena lähteenä kumottiin ja luotto jumalalliseen totuuteen alkoi horjua (McGrath 1999, 84-85; Raunio 2001, 108-109; Myllykoski 2002, 14). Ihmetöitä pyrittiin selittämään järjellisesti, ja kun teologisessa tutkimuksessa haluttiin poistaa Jeesuksen ympäriltä kaikki yliluonnollinen, oli selvää, että ihmetöille täytyi löytää jokin luonnollinen selitys (Myllykoski 2002, 19-20). Ensimmäisen aallon tutkijoiden joukossa syntyneiden näkökulmien mukaan Jeesus huijasi ihmisiä näennäisillä ihmetöillä, ja osa niistä voitiin luokitella tutkijoiden mukaan ihmisten mielikuvituksen luomuksiksi (Räisänen 2001, 12-14).

Uskonnon oppikirjat ottavat ihmekertomukset esille Raamatun kertomuksina ottamatta kantaa siihen, ovatko ne tosia vai eivät. Oppikirjasarjat tuovat esille Jeesuksen ihmetöitä monipuolisesti ja vaihtelevasti, mikä kertoo siitä, että ihmeillä on painoarvoa koulun uskonnon opetuksessa. Oppikirjoissa esiintyvät ihmeet ottavat voimakkaasti esille Jeesuksen rakkauden sairaita ihmisiä kohtaan ja ihmetöiden merkityksen ihmisten mielenkiinnon herättämiseksi, mutta myös Jeesuksen

tahdon antaa parantamilleen ihmisille myös heidän syntinsä anteeksi. Jeesuksen ihmeet herättivät hämmennystä jo sen ajan ihmisissä, varsinkin sellaiset ihmeet, joissa luonnonvoimat tottelivat Jeesusta. Esimerkiksi Jeesuksen tynnyttäessä myrskyn hänen oppilaansa ihmettelivät: ”*Mikä tämä mies on? Häntähän tottelevat tuulet ja aallotkin.*” (Suuri kertomus 5-6). Huomiot hämmennyksestä saavat kuitenkin oppikirjoissa pienen painoarvon, eivätkä korostu ihmekertomusten yhteydessä oppilaalle huomiota herättävästi.

Oppikirjojen voi sanoa jättävän tilaa oppilaiden omalle pohdinnalle ja tulkinnalle ihmeiden todenperäisyydestä kertoessaan niistä ilman tulkintaa. Se, vakuuttuuko oppilas ihmeiden todellisuudesta oppikirjan tietojen perusteella, jää henkilökohtaiseksi uskon asiaksi. Huomion arvoista ihmeiden kohdalla on se, että ihmeitä, joissa Jeesus ajaa ulos henkiä, kuten kertomus henkien ajamisesta sikoihin, ei ole mainittuna missään oppikirjasarjassa.

5.3.8 Yhteiskuntakriitikko ja sosiaalinen uudistaja

Jeesus-tutkimuksen kolmannessa aallossa on noussut esille näkökanta, jonka mukaan Jeesus olisi ollut aikansa hellenistisen kulttuurin luoma kyynikkofilosofi, jonka pyrkimyksenä oli tuoda uusia tuulia juutalaiseen yhteiskuntaan (Räisänen 2001, 21,24). Tavallaan Jeesuksen yhteiskuntakriittisyys paistaa läpi myös uskonnon oppikirjoissa, muttei samanlaisena kuin teologisen tutkimuksen esille tuoma kyynikko-filosofi -näkökulma. Pikemminkin oppikirjoissa Jeesusta kuvataan sosiaaliin epäkohtiin puuttujana, kun oli kyseessä juutalaisten yleisesti hyljeksimät ihmiset.

Jeesus näyttää esimerkillään, kuinka lähimmäiseen tulee suhtautua, ja samalla rikkoo aikansa perinteisiä juutalaisia sosiaalisia rajoja. Tästä löytyy esimerkkejä jokaisesta oppikirjasarjasta, esimerkkeinä mm. kertomukset laupiaasta samarialaisesta, lasten siunaamisesta, Sakkeuksesta ja syntisestä naisesta. Oppikirjojen Jeesus oli tässä mielessä aikansa sosiaalinen uudistaja ja yhteiskuntakriitikko osoittaessaan kaikkien ihmisten olevan hänelle samanarvoisia ja toisaalta opettaessaan näitä ”sairaita, jotka tarvitsevat parantajaa” luopumaan tekemästään synnistä ja muuttamaan elämänsä parempaan suuntaan. Jeesuksen voidaan katsoa myös ajaneen naisten ja lasten aseman nousua. Tämä teema tulee esiin mm. Askeleeni 5 -oppikirjassa, jossa kerrotaan Jeesuksen avioliitto-opetuksesta. Opetuksellaan hän nostaa esille mm. epäkohtia naisen jäämisestä tyhjän päälle avioeron yhteydessä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää oppikirjojen välittämää kuvaa Jeesuksesta ja peilata tätä kuvaa teologian Jeesusta koskevan tutkimuksen valtavirran antamaan kuvaan hänestä. Tutkimuksessa mukana olevien neljän tälläkin hetkellä myynnissä ja käytössä olevan oppikirjasarjan Jeesusta koskevien oppisisältöjen kautta saattoi luoda kattavan kuvan tämän hetken oppikirjojen oppilaille välittämästä Jeesus-kuvasta.

6.1 Kaunisteltu kristinuskon Jeesus

Tutkimus osoittaa, että uskonnon oppikirjoissa Jeesusta, hänen elämäänsä, toimintaansa ja kärsimyshistoriaansa käsitellään varsin monipuolisesti, mutta tiivistetysti. Jeesukseen liittyvää oppisisältöä on kaikissa oppikirjoissa runsaasti. Koko hänen elämänsä, tässä tutkimuksessa lapsuus, ihmeteot, opetukset ja vertaukset, muuta Jeesuksen elämään liittyvää sekä kärsimys, kuolema ja ylösnousemus on otettu huomioon kaikissa oppikirjasarjoissa. Oppikirjojen Jeesus-kuva rakentuu Jeesusta koskevien raamatunkertomusten ympärille. Häntä koskevat oppisisällöt ovat ilmaisumuodoltaan pääosin kertomuksia, mikä tukee narratiivista käsitystä raamatunkertomuksista (ks. esim. Oikarinen 1993, 239). Oppikirjan kautta oppilas tutustuu Jeesukseen valikoitujen kertomusten kautta. Oppisisältöihin on ollut mahdotonta saada mahdutettua kaikkia evankeliumeissa esiintyviä kertomuksia, mikä oikeuttaa kirjantekijän valitsemaan oppikirjaan tulevat kertomukset. Oppikirjojen Jeesus-kuva on monimuotoinen ja oppikirjojen kautta nousee esille erilaisia Jeesusta koskevia teemoja, joita erittelen seuraavaksi.

Oppilaille välittyy oppikirjojen kautta kuva hyvästä ja rakastavasta Jeesuksesta. Oppikirjojen Jeesus on syntisten ja muiden hyljeksimien ihmisten ystävä. Hän rakastaa kaikkia pyyteettömästi. Hän tuntee sääliä kärsiviä ihmisiä kohtaan ja haluaa auttaa heitä, mikä tulee esille mm. sairaidenparantamiskertomuksissa. Jumalan rakkaus ihmisiä kohtaan sekä Jeesuksen eettinen opetus lähimmäisen rakkaudesta korostuvat useiden oppikirjoissa esiintyvien kertomusten taustalla. Nämä sisällöt tulevat ilmi sekä Jeesuksen opetuksissa että hänen toiminnassaan. Tässä uskonnon

oppikirjojen näkökulmassa korostuvat POPS:n uskonnon opetukselle asetetut tavoitteet eettisyydestä. (ks. opetushallitus 2004). Uskonnonopetuksen eettinen aines pohjaa nimenomaan kristilliseen arvopohjaan. Samalla oppilaita rohkaistaan Jeesuksen esimerkin mukaisesti muuttamaan maailmaa enemmän ihmisarvoa vastaavaksi. (Kirkkohallitus 1995, 29).

Uskonnon oppikirjoista on mielenkiintoista havaita niiden persoonallisen pahuuden läsnäolon huomiotta jättäminen Jeesusta koskevissa oppisisällöissä. Esimerkiksi kertomuksia pahojen henkien karkottamisesta ei alakoulun uskonnon oppikirjoissa esiinny. Tämä on mielenkiintoista siksi, että pahan läsnäolo ja sitä kautta synnin läsnäolo ovat kristinuskon käsitysten mukaan Jeesuksen sovitustyön edellytys. Uskonnon oppikirjoissa oppilaita ikään kuin suojellaan pahuudelta sisältövalintojen kautta. Tämä tulee ilmi siinä, ettei paholaista mainita suoranaisesti kuin yhden oppikirjasarjan yhdessä oppikirjassa paholaisen kiusatessa Jeesusta, ja esimerkiksi pahojen henkien karkottamisihmeitä ei oppikirjoissa ole. Ilmeisesti näitä ihmetekoja pidetään alakoulun oppilaille liian haastavina käsitellä, mutta samalla jää eräs Jeesuksen ihmetekojen tyyppi käsittelemättä.

Oppilaan käsityksen jäädessä vaillinaiseksi pahuuden osalta, voi se vaikuttaa myös hänen käsityksiinsä Jeesuksen syntien sovituksen tarpeellisuudesta. Toisaalta POPS:n (opetushallitus 2004) mukaan uskonnon opetuksen sisällöistä tulee nostaa esille oppilaan kehitykselle ja kasvulle merkittäviä asioita. Oppikirjojen sisällön perusteella oppikirjojen tekijä eivät katso pahuuden esille tuomisen kuuluvan merkittäviin oppisisältöihin.

Vaikka oppikirjoissa ei juurikaan tuoda esille persoonallista pahaa, tulee käsite synti kuitenkin niissä esille. Räisäsen ja Saarisen (1988, 114-115) mukaan Jeesus opetti, ettei Jumalan valtakunnan lähestyessä lain noudattaminen enää riitä, vaan ihmisen tulee tehdä enemmän kuin laki vaatii. Synnistä luopuminen ja hyvän tekeminen elämässä tulevat selkeällä tavalla esille oppisisällöissä. Synnistä luopuminen ja Jumalan puoleen kääntyminen korostuvat useissa Jeesuksen opetuksissa ja ihmetöissä myös oppikirjoissa. Useissa parantamisihmeissään hän samalla julistaa ihmiselle hänen syntinsä anteeksi tai kehottaa olemaan enää syntiä tekemättä. Kehotukset välttää syntiä kietoutuvat usein kertomuksissa yhteen hyvän tekemisen ja lähimmäisen rakkauden kautta. Tehdessään hyvää ihminen tekee oikein eikä tee syntiä. Näiden seikkojen yhteisvaikutuksena oppilaalle voidaan katsoa välittyvän kuvaa Jeesuksesta syntien anteeksiantajana.

Kuva Jeesuksesta Jumalan poikana välittyy myös oppikirjojen kautta, joissain kertomuksissa se tulee selkeämmin esille, toisissa se on vahvana taustavaikuttimena. Vaikka Jeesus ei itse korosta

monessakaan kertomuksessa olevansa Jumalan poika, osoittaa hän olevansa messias ihmetöiden ja opetusten kautta. Myös Räisäsen ja Saarisen (1988, 116) mukaan Jeesus kaihtoi messias-nimityksen käyttöä. Ennen kaikkea uskonnon oppikirjoissa Jeesuksen jumaluus tulee ilmi pääsiäisen tapahtumissa. Tällöin oppilaille muodostuu kuva kärsivästä messiaasta, joka kuolee ihmisten syntien takia ristillä. Se, mikä pääsiäisen tapahtumissa korottaa Jeesuksen erityisasemaan Jumalan poikana, on myös uskonnon oppikirjojen mukaan ylösnousemus.

Oppikirjojen monipuolisessa Jeesus-kuvassa on huomattava joulun ja pääsiäisen ajan kertomusten saama laaja huomio kaikissa neljässä oppikirjasarjassa. Joulun ja pääsiäisen ovat kristikunnan tärkeimmät juhlat, mikä selittää osaltaan niiden painotusta. Usein nyky-yhteiskunnassa näiden juhlien taustalla oleva henkilö, Jeesus, jää kaikkien oheistuotteiden, kuten joulupukin ja -lahjojen varjoon. Uskonossa käsiteltävinä nämä aiheet tuovat Jeesuksen juhlien taustalla olevana henkilönä jokaisen lapsen tietoisuuteen. Tämä tukee näin uskonnon opetuksen tavoitteeksi asetettua käsitystä raamatunkertomusten ja kirkkovuoden välisestä yhteydestä (ks. Opetushallitus 2004).

Vaikka oppikirjojen Jeesus-kuva tarjoaa oppilaille melko monipuolisen käsityksen Jeesuksesta, jää kuva hänestä oppikirjoissa oppilaille kertomuksen tasolle. Tällöin tulee pohtia, tarjoaako oppikirjojen tieto tarpeellisia aineksia oppilaan maailmankuvaan opetussuunnitelman tavoitteiden valossa. Luomanen & Luomanen (1998, 208-210) nostavat esille ihmetöiden ja vertausten käsittelystä nousevan ongelman. Heidän mukaansa tulisi kiinnittää huomiota siihen, että ihmetekojen ja vertausten kohdalla ei jäädä kertomuksen tasolle pohdinnassa vaan pyrittäisiin löytämään ihmeen tai vertauksen ydin ja todellinen sanoma. Jeesuksen eettiset opetukset ovat oppikirjoissa suorasanaisia, mutta opetusten syvällisempi merkitys ei välttämättä avaudu suoraan oppikirjan kappaleessa ilman tulkintaa. Vaikeampi kysymys on Jeesusta koskevissa kysymyksissä Jeesuksen yhtäaikainen ihmisyyden ja jumaluuden ja se, kuinka lapsi ymmärtää sen kertomuksen valossa.

Raamatunkertomusten narratiivisuuden kannattajien piirissä korostetaan raamatunkertomusten olevan sellaisinaan lapsille ymmärrettäviä ja sisältävän tulkinnan jo itsessään. (ks. Esim. Oikarinen 1993). Toisaalta Maare Tammin (1988, 180-181) mukaan koska kristinusko on historiallinen uskonto, tulisi lapsellakin olla kyky ymmärtää Raamatun kertomuksia historiallisessa valossa. Uskonnon opetuksenkin puitteissa on siis syytä pohtia, kykeneekö oppilas ymmärtämään Jeesuksen samalla sekä historiallisena että uskonnollisena hahmona, joka on ajaton.

Edellä asetelmien ristiriidassa herää myös kysymys siitä, onko lapselle tarpeellista ymmärtää Jeesusta koskevia kertomuksia abstraktilla tasolla (vrt. esim. Piagetin kehitysteoria) saadakseen poimittua kertomuksista sisältöjä omaan maailmankatsomukseensa niin halutessaan. Vaikka oppilas ei sillä hetkellä, jolloin Jeesusta koskevaa oppisisältöä käsitellään, kykenisikään ymmärtämään kertomuksen syvempää merkitystä, oppikirjojen toistaessa samankaltaisia oppisisältöjä, saa oppilas monipuolisen kuvan kristinuskon päähenkilöstä. Tällöin lapsi voi palata pohtimaan käsiteltyjä kertomuksia ja muovata niiden pohjalta maailmankatsomustaan niin halutessaan.

6.2 Tehtävät ajattelun ohjaajina

Oppikirjoista on havaittavissa tämän tutkimuksen puitteissa viidenlaisia erityyppisiä tehtäviä. Nämä tehtävätyypit ovat: pohdintatehtävät, Raamatun lukeminen ja siihen liittyvä kysymys, suoraan omaan elämään liittyvä pohdinta, kappaleeseen liittyvä kysymys ja soveltava tehtävä. Kaikissa oppikirjasarjoissa on tehtäviä monipuolisesti ja tehtävätyypit ovat vaihtelevia.

Tehtävistä suoraan kappaleeseen liittyvillä tehtävillä oppilaita ohjataan kertaamaan kappaleeseen liittyviä oppisisältöjä. Tällaisten tehtävien tarkoituksen voi katsoa tulevan esille siinä merkityksessä, että oppilaan omakohtaisesti syventyessä opiskeltavan asian ääreen, hän joutuu itse käsittelemään oppisisältöä. Suoraan kappaleeseen liittyvillä kysymyksillä pyritään nostamaan esille oppisisällön keskeisiä asioita. Oppilailta ei juurikaan vaadita omaa tulkintaa oppisisällöistä. Siksi tällaisten kysymysten merkitys tässä tutkimuksessa Jeesusta koskevien oppisisältöjen tietojen syventämisenä ja merkityksen tuomisena oppilaan omaan elämään jää kyseenalaiseksi.

Soveltavilla tehtävillä voi nähdä kahdenlaisen merkityksen. Osa tehtävistä antaa lisätietoa oppisisällöistä ja syventää aihepiirin merkitystä, osa tehtävistä puolestaan tuo oppisisältöä lähemmäs oppilaan omaa kokemusmaailmaa ja auttaa ymmärtämään kertomuksen symbolista merkitystä. Uskonnon pedagogiikan näkökulmasta Jeesusta käsittelevien oppisisältöjen kautta nousee esille sellaisia asioita, joiden käsittelyä soveltavat tehtävät tukevat. Raamatunkertomusten opettamiseen lapsille on luotu useita pedagogisia menetelmiä, joilla voidaan tukea lapsen kykyä ymmärtää niitä. Mm. Maare Tamm (1988, 182-189) esittelee menetelmiä, joilla voidaan huomioida lapsen kehitystaso raamatunkertomusten käsittelyssä. Hänen esille nostamia menetelmiä ovat kerronta, leikit ja symboliset välineet, piirtäminen ja maalaaminen sekä raamatuntekstien rytminen mieleen painaminen.

Raamatunlukutehtävillä ja niihin liittyvillä kysymyksillä oppilaita ohjataan Raamatun maailmaan. Tätä kautta oppilaat pääsevät tutustumaan Jeesukseen kristinuskon ja evankelis-luterilaisen uskonnon lähteen kautta. (ks. esim. Luomanen & Luomanen 1998, 206). Raamatun lukutehtävissä oppilaat pääsevät itse tutustumaan raamatunkertomuksiin sellaisina kertomuksina, kuin ne ovat siinä esitettyinä. Raamatunlukutehtävät eivät ohjaa oppilaita tekemään omia johtopäätöksiä tai tulkintoja Raamatusta, vaan tehtävät ovat mekaanisia ja niissä oppilas lukee Raamatun kohdan ja vastaa suoraan siihen liittyvään kysymykseen. Tehtävien lukupätkien ollessa lyhyitä, ei oppilas saa kokonaisvaltaista kuvaa Raamatun Jeesuksesta. Luomanen ja Luomanen (1998, 206) korostavat, että Jeesuksen elämän kokonaisvaltaisuuden kannalta olisi tärkeää, että hänen elämäänsä tutustuttaisiin kokonaisen evankeliumin kautta. Oppikirjojen raamatunlukutehtävillä voi nähdä ainoastaan merkitystä Raamattuun tutustuttajina. Pienilläkin raamatunlukutehtävillä oppikirja toteuttaa uskonnonopetuksen tehtävää tutustuttaa oppilaita Raamattuun (ks. Kirkkohallitus 1995, 29).

Pohdintatehtävillä on väistämättä merkitystä ajatellen oppilaan maailmankatsomuksellista kehitystä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa nousee vahvasti esille tavoite, jonka mukaan uskonnonopetuksen tulisi tarjota virikkeitä oppilaan maailmankatsomukselliseen kehitykseen, jotta oppilaalle syntyisi mahdollisuus saavuttaa mahdollisimman laaja-alainen uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys (Opetushallitus 2004, 202-203.) Pohdintatehtävät ovat keino laittaa oppilaat miettimään asioita omista lähtökohdistaan ja auttavat oppilaita hahmottamaan omaa maailmankuvaansa.

Pohdintatehtäviä oppikirjoissa on monenlaisia. Osa niistä ohjaa oppilasta pohtimaan Jeesuksen olemusta: kuka Jeesus oikeastaan on ja miten hän kykeni tekemiinsä ihmetekoihin. Pohdinnoissaan osa oppilaista varmasti kyseenalaistaa ihmeteot ja sanoutuu niistä irti. Toisissa ne taas voivat herättää mielenkiintoa pohtia Jeesusta tarkemmin ja herättää uusia kysymyksiä. Osa kysymyksistä puolestaan ohjaa oppilasta pohtimaan elämän suuria kysymyksiä. Tällaiset kysymykset voivat olla joillekin esimerkiksi 3-4 -luokkalaisille vaikeita, mutta tärkeitä oman uskonnollisen identiteetin kannalta. Osa pohdintatehtävistä auttaa oppilaita käsittämään Jeesuksen ihmisyyttä. Jumalan syntyminen ihmiseksi on käsitteenä vaikea ja useimmissa uskonnon oppikirjoissa Jeesuksen ihmisyyden korostaminen jää vähäiseksi. Tällainen pohdinta muistuttaa oppilaita Jeesuksen tästäkin puolesta. Pohdinnan osuus puolestaan lisääntyy 5-6 -luokan tehtävissä verrattuna 3-4 -luokan oppikirjoihin lukuun ottamatta Matkalla Eedeniin -oppikirjasarjaa. Tämä kuvaa oppilaan kehitystason huomioimista tehtävissä (vrt. esim. Piaget'n kehitysteoria). Pohdintatehtävät syventävät

lasten käsityksiä niin itsestään kuin Jeesuksestakin ja ovat näin mukana lisäämässä lasten ymmärrystä maailmankatsomuksellisissa kysymyksissä.

Kallioniemi (1998, 152) nostaa esille uskonnonopetuksen tehtävän tarjota oppilaalle keinoja käsittää uskonnon luonnetta ja merkitystä, ohjata oppilasta pohtimiin omia ja lähiympäristönsä uskonnollisia kysymyksiä sekä kannustaa häntä pohtimaan uskonnollisia kysymyksiä tukiessaan hänen kasvuaan ihmiseksi. Omaan elämään liittyvät kysymykset sekä laajat uskonnolliset pohdintatehtävät linkittävät uskonnon oppilaan kokemusmaailmaan, joten niiden voi katsoa tukevan uskonnonopetuksen perustavoitteita. Lisäksi ne ovat osaltaan ohjaamassa oppilasta eettiseksi ajattelijaksi. Evankelisluterilaiseen uskonnonopetukseen sisältyy eettistä opetusta, joka tulee esille usein Jeesuksen opetuksissa. Eettiseen ajatteluun ohjaaminen on tärkeä osa ihmisen kasvua ja uskonnon opetuksessa tähän ohjataan kristillinen arvopohja tunnustaen (ks. Kirkkohallitus 1995, 29). Pohdintatehtävillä voidaan edellisten ajatusten perusteella katsoa olevan suuri merkitys oppilaan uskonnollisen ja maailmankatsomuksellisen sivistyksen kehityksen tukemisessa.

Oppikirjojen tehtävillä voi nähdä olevan merkittävä asema oppikirjan tekstien tukena sen pyrkiessä täyttämään opetussuunnitelman tavoitteita. Niiden kautta Jeesusta koskevat kertomukset tulevat lähemmäs lapsen omaa kokemusmaailmaa ja ottavat huomioon kehitystason soveltavien tehtävien painottuessa alemmille luokille ja pohdintatehtävien haastaessa ylempien luokkien oppilaita omakohtaiseen ajatteluun. Oppikirjojen tehtävät eivät kuitenkaan ohjaa oppilaita kertomusten kriittiseen analysointiin. Luomanen & Luomanen (1998, 199-200) katsovat tärkeäksi, että uskonnonopetus rakennettaisiin alusta alkaen kritiikin kestäväälle pohjalle, jotta se vastaisi oppilaiden rationaaliseen haasteeseen. Kriittisyyden lisä avartaisi raamatunkertomuksia kyseenalaistavankin oppilaan mielenkiintoa uskonnon oppisisältöjä kohtaan ja tukisi jokaisen oppilaan kykyä arvioida uskonnollisia kysymyksiä.

6.3 Teologisen Jeesus-tutkimuksen pilkahduksia, muttei tuloksia

Peilattaessa uskonnon oppikirjojen Jeesus-kuvaa teologian Jeesus-tutkimuksen kolmen aallon tutkimussuuntauksiin voidaan todeta oppikirjojen Jeesus-kuvan rakentuvan hyvin pitkälti evankelisluterilaisen kirkon opin sekä pääsiäissanoman Jeesuksen ympärille. Teologisessa tutkimuksessa Jeesusta tarkastellaan Jeesuksesta luotujen luotettavien hypoteesien perusteella (ks. esim. E.P. Sandersin 1985, Holmenin 2002, 42-43 mukaan). Uskonnon oppikirjat tuovat tietona teologian hypoteesien ulkopuolellekin jäävät osat Jeesuksen elämästä.

Oppikirjoissa on havaittavissa myös tuulahduksia teologian Jeesus-tutkimuksen piiristä koskien Jeesuksen elämän monisäikeisyyttä. Kuitenkin teologian Jeesus-tutkimuksen kysymyksiä tarkastellaan kristillisestä näkökulmasta luonnollisena osana Jeesuksen elämää. Jeesusta koskevan tutkimuksen kolmen aallon teemat ovat siis jatkuvasti esillä myös oppikirjoissa, mutta oppikirjoissa teologisen tutkimuksen kriittisyys jää taustalle. Tarkastellessani analyysin tuloksia havaitsin oppikirjojen välittävän kuvaa kristinuskon Jeesuksesta oppikirjasarjat toteuttavat POPS:n tavoitteita oman uskonnon tuntemisesta (Opetushallitus 2004, 202-2003). Tästä näkökulmasta katsoen ei oppikirjojen tarvitsekaan sisältää Jeesusta koskevissa oppisisällöissä kristinuskon opista poikkeavia näkökulmia.

Uskonnon oppikirjat eivät ota kantaa kysymykseen Jeesusta koskevien oppisisältöjen totuusperästä. Toisaalta oppikirjat eivät esitä juurikaan kritiikkiä oppisisältöjä koskien. Vähäinen teologisesta tutkimuksesta nouseva kriittinen suhtautumistapa, jota oppikirjoista on havaittavissa Jeesusta koskevissa oppisisällöissä, tulee ilmi ainoastaan evankeliumien esittelyssä Jeesusta koskevana lähteinä. Osa oppikirjoista mainitsee, ettei evankeliumien kirjoittajista ja sisältöjen oikeellisuudesta kyetä esittämään täsmällisiä todisteita. Oppikirjojen kannattomuus totuuskytymyksissä jättää tilaa oppilaan omalle ajattelulle. Tämän voi katsoa ohjaavan oppilasta ottamaan Jeesusta koskevista oppisisällöistä tarkemman pohdinnan alle sellaiset kysymykset, jotka koskettavat sillä hetkellä hänen maailmankuvaansa. Se, uskovatko oppilaat Jeesukseen kristinuskon näkökulmasta yhtäaikaisena ihmisenä ja Jumalana sekä ylösnousseena syntien sovittajana oppikirjojen tarjoamien tietojen pohjalta, jää jokaisen lapsen henkilökohtaisen harkinnan varaan.

Vaikka oppikirjat jättävät tilaa oppilaan omalle ajattelulle ja kriittisille näkökannoille, kristinuskon opin sekä Jeesus-kuvan ja Jeesuksen opetusten välittymisellä uskonnon oppikirjojen kautta voi katsoa olevan merkitystä oppilaan käsityksissä esimerkiksi eettisissä ja moraalisisissa kysymyksissä. Suomalaisen yhteiskunnan moraalikäsitteiden perustuessa pitkälti kristilliseen maailmankatsomukseen voi uskonnon opetuksen ja oppikirjojen oppisisältöjen tämän tutkimuksen perusteella katsoa tukevan yhteiskunnan moraaliarvoja. Tämä näkökulma on myös yksi uskonnon opetuksen päätavoitteita valtakunnallisessa POPS:ssa. Siinä korostetaan yksilöllisen identiteetin kehittymisen lisäksi kristinuskon ja siihen sisältyvän eettisen näkökulman ymmärtämistä osana suomalaista katsomusperinnettä sekä osana suomalaista yhteiskuntaa. (Opetushallitus 2004, 202-2003.)

7 LUOTETTAVUUS JA POHDINTA

7.1 Luotettavuus

Perinteisessä tutkimuksen luotettavuutta käsittelevässä kirjallisuudessa luotettavuuden kriteereiksi nostetaan validiteetti ja reliabiliteetti. Näiden käyttöä arvostellaan laadullisessa tutkimuksessa, koska ne vastaavat kvantitatiivisen tutkimusotteen tarpeisiin. On myös otettu esille näkökulmia, joiden mukaan kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen paradigmat eivät kohtaa, jolloin näitä kahta erilaista tutkimussuuntaa ei voida arvioida samoilla kriteereillä. Toisaalta asetelmaa on perusteltu sillä, että laadullisessa tutkimuksessa tutkija on tutkimusväline, jolloin objektiivisuus ei pääse toteutumaan tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 131; Tynjälä 1991, 388-389).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuudelle ei ole olemassa yksiselitteisiä kriteerejä, vaan useammat tutkijat ovat olleet muovaamassa perinteisiä kriteerejä laadulliselle tutkimukselle soveltuvammiksi. Mm. Lincoln ja Guba ovat esittäneet oman näkemyksensä laadullisen tutkimuksen kriteereistä perustuen ajatukseen useamman todellisuuden olemassa olosta objektiivisen, yhden ainoan todellisuuden sijasta. Heidän ajatuksiaan ovat soveltaneet useammat suomalaiset tutkijat (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 136-137). Käytän tässä luotettavuuden tarkastelussa Päivi Tynjälän tulkintaa Guban ja Lincolnin arviointikriteereistä.

Lincoln ja Guba (1985, Tynjälän 1991, 389-390 mukaan) korvaavat arviointikriteereissään perinteiset luotettavuuden mittarit uusilla käsitteillä. Sisäinen validiteetti vaihtuu vastaavuuteen, yleistettävyys siirrettävyyteen, reliabiliteetti tutkimustilanteen arviointiin ja objektiivisuus vahvistavuuteen. Lincolnin ja Guban mukaan perinteinen luotettavuus-käsite on korvattavissa käsitteellä totuusarvo, joka sisältää käsitteet sovellettavuus, pysyvyys ja neutraalius. Tällä he haluavat osoittaa, että perinteiset luotettavuuden mittarit soveltuvat uudelleen määriteltyinä myös laadulliseen tutkimukseen.

Laadullisen tutkimuksen totuusarvon kriteeriksi Lincoln ja Guba (1985, Tynjälän 1991, 389-390) mukaan ovat asettaneet vastaavuuden. Vastaavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkijan tutkimuksesta saamat tulokset ja tekemät johtopäätökset vastaavat tutkittavien elämismailmaa. Koska tässä tutkimuksessa tutkimuksen kohteena ovat oppikirjat, olen tutkijana pyrkinyt pääsemään ikään kuin oppikirjojen taakse, niiden tekijöiden ajatusmaailmaan. Tähän olen pyrkinyt paneutumalla aineistoon useaan otteeseen tutkimuksen aikana ja palaamalla jokaisen tutkimusvaiheen jälkeen yhä uudestaan sen äärelle. Tällöin olen joutunut väkisinkin kietoutumaan tutkimuskohteeseen. Pauli Kaikkosen (1999, 429-431) mukaan ymmärtääkseen tutkimuskohdettaan, on tutkijan kietouduttava tutkimuskohteeseensa. Tällöin tulee esille kysymys tutkijan subjektiivisuudesta: kietoutuessaan tutkimuskohteeseen tutkija tarkastelee kohdettaan väistämättä subjektiivisesti (emt.).

Käsite siirrettävyys soveltuu Lincolnin ja Guban (1985, Tynjälän 1991, 390 mukaan) mukaan yleistettävyyttä paremmin laadulliseen tutkimukseen, koska se nostaa esille kysymyksen tutkimustulosten soveltamismahdollisuuksista erilaisissa tutkimusympäristöissä. Siirrettävyyteen vaikuttaa tutkimusympäristön ja soveltamisympäristön samankaltaisuus. Tutkimuksen siirrettävyys edellyttää tutkijalta riittävää aineiston ja tutkimusten kuvausta, jotta lukija kykenee arvioimaan tutkimuksen sovellettavuutta muissa tutkimusympäristöissä. Olen tässä tutkimuksessa pyrkinyt kuvaamaan analysoimani aineiston ja analyysimenetelmät mahdollisimman tarkasti, millä pyrin mahdollistamaan samankaltaisen oppikirjatutkimuksen toteuttamisen. Tässä tutkimuksessa olen oppikirja-analyysin avulla pyrkinyt luomaan kuvan tämän hetken uskonnon oppikirjojen Jeesus-kuvasta peilattuna tällä hetkellä saatavilla olevaan teologiseen tutkimustietoon. Koska oppikirjojen sisällöt sekä teologian tutkimustulokset ovat molemmat pidemmällä aikavälillä muuttuvia, ei uusia oppikirjoja voi varauksetta tarkastella tämän tutkimuksen tulosten valossa.

Laadullisessa tutkimuksessa, jossa pyritään antamaan näkökulma yhdestä todellisuudesta monien totuuksien joukossa, ei voida olettaa tulosten pysyvän samana läpi koko tutkimuksen. Tämän takia tutkijan on huomioitava erilaiset ulkoiset tutkimukseen vaikuttavat tekijät, tutkijasta itsestään sekä tutkimuksesta nousevat tekijät. Tällöin hän antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida tutkimustilannetta. (Lincoln & Guba 1985, Tynjälän 1991, 391 mukaan). Tämä tutkimus on lähtöisin omasta mielenkiinnostani aiheita kohtaan, joten oppikirjojen kustantajat eivät ole tutkimuksen tilaajina. Lisäksi olen tutkimuksessa tuonut julki omat taustasitoumukseni, enkä voi kieltää, etteivätkö omat taustasitoumukseni olisi olleet vaikuttamassa tutkimuksen kulkuun. Tuomalla taustasitoumukseni lukijalle tietäväksi ja kuvaamalla tutkimuksen kulun mahdollisimman tarkasti, takaan tutkimuksen lukijalle mahdollisuudet tehdä omat arvionsa

tutkimuksesta. Tähän kohtaan haluan nostaa esille myös aineiston kattavuuden. Neljä tällä hetkellä markkinoilla olevaa oppikirjasarjaa antavat mielestäni kattavan kuvan tämän hetken uskonnon oppikirjojen luomasta Jeesus-kuvasta. Alun perin tutkimukseen piti tulla ainoastaan kolme oppikirjasarjaa, mutta tutkimuksen edetessä otin mukaan vielä yhden uuden oppikirjasarjan. Uusi oppikirjasarja antaa tutkimukselle lisää perspektiiviä oppikirjojen tulevaisuutta ajatellen.

Tynjälä valottaa Lincolnin ja Guban (1985, Tynjälän 1991, 391-392 mukaan) ajatuksia vahvistettavuudesta seuraavasti: ”Perinteisesti objektiivisuus-käsite sisältää oletuksen yhden ainoan totuuden olemassaolosta ja tämän totuuden saavuttamisen mahdollisuudesta. Nykyisin korostetaan yhä useammin sitä että ”subjektiivisuus” on väistämätöntä. Tutkimuksella tavoitetaan pikemminkin näkökulmia kuin totuutta sinänsä -- Kyse ei ole tällöin ”objektiivisuudesta” vaan tutkijan luotettavuudesta, uskottavuudesta, rehellisyydestä ja tasapainosta.” Tutkijan tulee siis tuoda esille omat esiolettamuksensa ja perustella tutkimusmenetelmänsä, jotta lukija voi tehdä itse arvionsa tutkimuksen luotettavuudesta. Vahvistettavuus itsessään saavutetaankin, kun tutkimuksen totuusarvo ja sovellettavuus saadaan vahvistettua. Luotettavuuttani, uskottavuuttani, rehellisyyttäni ja tasapainoani tutkijana lukija voi arvioida vain tämän tutkimuksen puitteissa. Sen takia olen pyrkinyt siihen, että tuon koko tutkimusprosessin lähelle lukijaa, jolloin hän kykenee seuraamaan tekemiäni valintoja ja päätelmiä sekä tekemään niiden perusteella omat tulkintansa tutkimuksen tiimoilta.

7.2 Pohdintaa

Lähtökohtana tälle pro gradu-tutkimukselle on ollut oma mielenkiintoni uskontoa sekä uskonnon opetuksen oppisisältöjä kohtaan. Tutkimuksen päämielenkiinto kohdistui Jeesusta koskeviin oppisisältöihin ja siihen, millaisen kuvan oppilas saa Jeesuksesta alakoulun uskonnon oppikirjojen kautta teologisen tutkimuksen ja kristinuskon Jeesus-kuvien ristiriidassa. Tutkimustehtävät muotoutuivat ja tarkentuivat tutkimuksen edetessä. Koin tutkimuksen aikana tutkimustehtävien ja menetelmällisten valintojen saattamina pääseväni hyvin oppikirjojen maailmaan ja kykenin luomaan mielestäni onnistuneen kuvan tämän hetken oppikirjojen välittämästä Jeesus-kuvasta.

Tutkimukseni osoitti uskonnon kaikkien oppikirjasarjojen tarjoavan maltillisen ja kristinuskon Jeesus-kuvaan pohjautuvan käsityksen Jeesuksesta. Vaikka evankelis-luterilaisella kirkolla ei olekaan valtaa oppikirjojen suhteen (Juntunen 1985, 87-88), esittävät oppikirjat edelleen Jeesuksen sen oppien mukaisena. Kertomukset Jeesuksesta kattavat koko hänen elämänsä. Joulun ja

pääsiäisen tapahtumat saavat oppikirjoissa painoarvoa ollen kristikunnan pääjuhлина esillä lähes jokaisessa oppikirjassa. Teologian Jeesus-tutkimuksen kolmen aallon pääsuuntauksia oli näkyvissä alakoulun uskonnon oppikirjoissa, mutta teologian tutkimustuloksia ei ollut juurikaan niissä havaittavissa. Toisaalta uskonnon oppikirjat eivät myöskään ota kantaa Jeesusta koskevien kertomuksien todenperäisyyteen ja antavat näin tilaa sisältöjen kriittiselle tarkastelulle. Oppikirjojen tehtävät syventävät ainakin jossain määrin Jeesusta koskevia oppisisältöjä tuoden niitä lähemmäs oppilaan omaa kokemusmaailmaa. Tehtävät on rakennettu siten, että soveltavien tehtävien esim. piirtämisen merkitys korostuu alemmilla vuosiluokilla pohdintatehtävien vallatessa alaa alakoulun ylimmillä luokilla. Raamatunlukutehtävät puolestaan tutustuttavat oppilaat Raamatun käyttöön, mutteivät anna eväitä Raamatun kokonaisvaltaisempaan käsittelyyn muuten kuin mahdollisina innostuksen herättäjinä.

Väistämättä uskonnon oppikirjojen äärellä herää kysymys, pitäisikö oppikirjoissa antaa tilaa tieteellisestä Jeesus-tutkimuksesta ponnistavalle kriittiselle tarkastelulle vai pitäisikö niiden pitäytyä kristinuskon äänenkantajina. Perusopetuslaissa ja POPS:ssa korostuvat oman uskonnonopetus ja tunteminen, mitkä toteutuvat hyvin uskonnon oppikirjoissa. Kuitenkin uskonnon opetuksen edellytetään ohjaavan oppilaita kohti uskonnollista ja katsomuksellista sivistystä. Tämä edellyttää sitä, että oppilas kykenee tarkastelemaan myös oman uskontonsa sisältöjä kriittisesti. Useat tutkijat puhuvat raamatunkertomusten ja tätä kautta Jeesusta koskevien kertomusten kriittisen tarkastelun puolesta. (ks. Puolimatka 2005; Selander 1993; Watson 1998, 133-134) Puolimatka (2005, 336-339) korostaa, että oppilaalla tulee olla riittävästi aikaa pohtia raamatunkertomusten pätevyyttä, jotta oppilas ei jää kriittisen ajattelunsa kanssa tunneperäisten totuusvalintojen varaan tulkitessaan raamatunkertomuksia. Nämä seikat ovat tärkeitä myös oppikirjojen rakentaman Jeesus-kuvan kannalta niiden jättäessä totuuskysymykset oppilaan varaan. Kriittisen tarkastelun kautta oppilas voi tehdä perustavanlaatuiset päätelmänsä kristinuskosta ja Jeesuksesta sekä päättää haluaako perustaa maailmankuvaansa sen pohjalle.

Toisaalta uskonnon oppikirjoissa tuodaan ja tuleekin tuoda POPS:n tavoitteiden (ks. Opetushallitus 2004) ja Puolimatkan (2005, 340) peräänkuuluttaman suopeuden periaatteiden valossa kristinuskon Jeesus-kuvaa. Tällöin kristinuskoon tutustutaan sen omista lähtökohdista ja uskonnonopetus on evankelis-luterilaisen uskonnon mukaista. Uskonnon oppikirjojen sisällön ja näkökulman valinnoille löytyy perusteluja jo sen määrittelystä, sillä sen sisältönä on uskonto, ei tiede. (ks. esim. Seppälä 1998, 11-12). Tällöin oppilaille tarjotaan tietoja ja taitoja maailmankatsomuksen

rakentamiseksi kristinuskon ja tässä tapauksessa tarkemmin evankelis-luterilaisen kirkon Jeesus-käsitysten pohjalta.

Oppikirjojen jättäessä Jeesus-kuvaansa oppilaan omalle ajattelulle mahdollisuuksia, joutuu jokainen oppilas ratkaisemaan ennemmin tai myöhemmin oman katsontatapansa uskonnon Jeesusta koskeviin oppisisältöihin nähden. Uskonnonopetus ja teologia yhdistyvät näkökulmissa, joista oppilaat valitsevat katsontatapansa Jeesusta koskevien oppisisältöjen suhteen. Joillekin oppilaille uskonnolliset uskomukset ja raamatunkertomukset tulee pystyä todistamaan järjelliseksi, kuten vahvan evidentialismin näkökulmasta. Toiset oppilaat katsovat, että uskonnolliset uskomukset ja raamatunkertomukset eivät ole sidonnaisia tietoon kuten fideismissä. Toisaalta heikon evidentialismin tai eksperientialismin näkökulmasta oppilas voi katsoa uskonnon olevan järkipäristä, vaikka se ei olekaan suoraan tiedosta johdettua. (Raunio 2001, 101-104; Puolimatka 2005, 18-19). Katsontatavan valinta jää oppikirjojen Jeesus-kuvan kohdalta oppilaalle.

Tutkimus on avannut minulle tutkijana uusia näkökulmia sekä teologisen tutkimuksen että oppikirjojen saralla. Tämän takia voinkin sanoa, että vaikka tutkimustyö välillä tökki ja uusien näkökulmien löytäminen tuntui haastavalta, lopulta työ palkittiin. Koluttuani oppikirjat läpi useaan otteeseen ja niiden tullessa tätä kautta tutuiksi, kriittisyyteni oppikirjojen suhteen kasvoi. Myös teologisen Jeesus-tutkimuksen valtaviiran kautta koin oppivani jotain uutta niin uskonnon oppikirjojen melko tutusta Jeesus-kuvasta kuin yleisesti suomalaisen yhteiskunnan Jeesus-kuvan tämän hetkisestä tilasta omien käsitysteni valossa sen ottaessa vaikutteita teologian valtaviiran tutkimustuloksista.

Haluan tällä tutkimuksellani haastaa luokanopettajia perehtymään Jeesus-kuvaan oppikirjoissa tässä tutkimuksessa. Oppilaiden saamat tiedot perustuvat pitkälti uskonnon opetukseen (ks. Pöysti, 2001 62-63; Tamminen 1983, 77-79), ja oppikirjojen ollessa kykenemättömiä tarjoamaan syvempää merkitystä esim. Jeesuksen opetuksista jää niiden käsittely opettajan vallan alle. Siksi pohdin tässä kohtaa, että jokaisen opettajan tulisi tiedostaa uskonnon oppikirjojen Jeesus-kuvan valossa omat käsityksensä hänestä. Tämä tutkimus tarjoaa eväitä opettajille omien käsitysten pohdintaan.

Tämän tutkimuksen puitteissa olen havainnut, että uskonnon oppikirjojen maailma on hyvin mielenkiintoinen ja monipuolinen. Tutkimuksen tekemisen yhteydessä jo pelkästään oppikirjojen Jeesusta koskevien oppisisältöjen osalta mieleeni on noussut useita mielenkiintoisia teemoja, joihin en tämän tutkimuksen rajauksen yhteydessä kyennyt syvällisemmin paneutumaan. Jeesus-kuvan

tiimoilta olisi mielenkiintoista selvittää, millaisia ovat opettajien ja oppilaiden Jeesus-kuvat, rakentuvatko ne kriittiselle näkökulmalle vai kristinuskon kuvaan Jeesuksesta. Myös opettajan näkemysten toimiminen oppilaiden Jeesus-kuvan muodostumisen vaikuttimena herättää mielessäni kysymyksiä.

Oman mielenkiintoni herätti myös kysymys Jeesusta koskevista sisällöistä, jotka on jätetty oppikirjojen ulkopuolelle, ja varsinkin tässä kohtaa kysymys, miksi jotkin oppisisällöt jäävät oppikirjan ulkopuolelle. Yksi keskeinen teema jatkotutkimuksien kannalta voisi myös olla Jeesuksen opetusten eettisten sisältöjen tarkempi tutkiminen. Kysymys siitä, kuinka Jeesuksen eettiset ja moraaliset näkökulmat välittyvät uskonnon oppikirjojen kautta oppilaiden elämään, olisi mielestäni tutkimuksen arvoinen. Tämän tutkimusteeman puitteissa voisi myös tutustua tarkemmin yhteiskunnan tähänhetkisiin eettisiin ja moraalisiin näkökantoihin kristinuskon näkökulmasta.

LÄHTEET

Analysoidut oppikirjat:

Nisonen, R., Pyysiäinen, M. & Töllinen, M. 2002. Suuri kertomus –Elämä edessä. 1.-2. painos. Helsinki: WSOY

Nisonen, R., Pyysiäinen, M. & Töllinen, M. 2004 Suuri kertomus 3-4 –matkalla. 1.-3. painos. Helsinki: WSOY

Nisonen, R., Pyysiäinen, M. & Töllinen, M. 2006. Suuri kertomus 5-6 –Parempi maailma. 1.-7. painos. Helsinki: WSOY

Raikunen, S. 1996. Askeleeni 1-2 –Uskontokirja. Helsinki: Otava

Airikkala, L., Arola, P. & Lahtinen, J. 1996. Askeleeni 3-4 – Sanan kirja. Helsinki: Otava

Airikkala, L., Arola, P. & Lahtinen, J. 1997. Askeleeni 5 – Kirkon kirja. Helsinki: Otava

Airikkala, L., Arola, P. & Lahtinen, J. 1998. Askeleeni 6 – Elämän kirja. Helsinki: Otava

Junkkaala, M., Lund, P., Merenlahti, P. & Myllyntausta, S. 2006. Matka eedeniin 3-4. Helsinki: Edita

Saine, H., Sirola, R. & Uljas, M. 2004. Tähti 3. 1.-2. painos. Helsinki: Otava

Saarinen, T., Saine, H., Sirola, R. & Uljas, M. 2005. Tähti 4. Helsinki: Otava

Kirjalliset lähteet:

Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. 7. painos.

Eskola, T. 2007. Historiaa tutkijan näkökulmasta. Artikkelit lehdessä Kulmakivi. Suomen teologisen instituutin tiedotuslehti. 1/2007.

Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: WSOY

Guba, E.G. & Lincoln, Y.S. 2000 Paradigmatic controversies, contradictions and emerging confluences. In Denzin, N.K. & Lincoln Y.S. (eds.) Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc., 163-188.

Heininen, S. 2001. Teoksessa Luomanen, P. (toim.) 2001. Teologia. Johdatus tutkimukseen. Helsinki: Edita, 7-11.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita 11. painos. Helsinki: Tammi

Holmen, T. 2002. Mark 11:15-17: mitä todella tapahtui? Teoksessa Holmen, T. & merenlahti, P. (toim.) 2002. Jeesus ja temppele –viisi näkökulmaa Raamatun tekstiin. Helsinki: yliopistopaino, 41-64.

Juntunen, H. 1985. Uskonnonopetus ja valtiosääntö. Kirkon tutkimuskeskus sarja A nro 42. Jyväskylä: Gummerus oy.

Juntunen, H. 1998. Opillisen aineksen opetus. Teoksessa Pyysiäinen, M. & Seppälä, J. (toim.) 1998. Uskonnon opetuksen käsikirja. Juva: WSOY, 228-240.

Jussila, J., Oinonen, M., Unkuri, J. & Vatanen, O. 2004. Aamenesta öylättiin. Kirkon ja uskon sanakirja. Helsinki: Kirjapaja

Kaikkonen, P. 1999. Laadullinen tutkimus kasvatus – ja opetustyössä Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja. 30, 5, 427-435.

Kallioniemi A. 1998. Uskonnonopettaja muuttuvassa yhteiskunnassa Teoksessa Pyysiäinen, M. & Seppälä, J. (toim.) 1998. Uskonnon opetuksen käsikirja. Juva: WSOY, 145-156.

Kallioniemi, A. 1995. Uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys uskonnonopetuksen tavoitteena. Teoksessa Tella, S.(toim.)1995. Juuret ja arvot. Etnisyys ja eettisyys – aineen opettaminen monikulttuurisessa oppimisympäristössä. Ainedidaktiikan symposiumi Helsingissä 3.2.1995. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, 107-120.

Kallioniemi, A. 1998a. Huomisen uskonnonopetus. Kristillinen kasvatus 98, 2-3.

Kallioniemi, A. 2001. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus tiedonalana ja tutkimuskohteena. Teoksessa Salminen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. 2001. Studia Paedagogica 24. Helsinki: Hakapaino, 31-58.

Kansanaho, E. 1967. Koulu uskonnonopetus ja kirkon tunnustus. Helsinki: Kirkon kasvatusasiain keskus.

Kari, J. 1987. Oppimateriaalitutkimuksen teoreettisia lähtökohtia. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 4. Jyväskylä: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos

Kiilunen, J. 2001. Jeesuksen historian lähteet. Teoksessa Uro, R. & Lehtipuu, O. (toim.) 2001. Nasaretilaisen historia. Helsinki: Kirjapaja, 28-51.

Kirkkohallitus. 1995. Kirkko 2000 ja koulu 1999. Seurakunta ja yhteiskunnan kasvatusjärjestelmän kehitysnäkymät 1990-luvulla. 2. painos. Kirkkohallitus, kirkon kasvatusasiain keskus

Kirkon kasvatusasiain keskus. 1978. Kirkon kasvatustoiminnan kokonaisohjelma. Perusteet, tavoitteet, yleisrakenne. Vammala: Vammalan kirjapaino.

Kyngäs, H. & Vanhanen, L. 1999. Sisällönanalyysi. *Hoitotiede* 11 (1), 3-12.

Kähkönen, E. 1976. Uskonnonopetuksen asema Suomen koulu-uudistuksessa 1944-1970. Helsinki: Suomen teologinen kirjallisuusseura.

Lehtonen, T. 2002. Eksistentialismi. Vapauden filosofia. Helsinki: Kirjapaja oy

Luomanen, P. & Luomanen, T. 1998. Raamattuopetus. Teoksessa Pyysiäinen, M. & Seppälä, J. (toim.) 1998. Uskonnon opetuksen käsikirja. Juva: WSOY, 199-219.

Luomanen, P., Lehtipuu, O. & Merenlahti, P. 2001 Uusi Testamentti. Teoksessa Luomanen, P. (toim.) 2001. Teologia. Johdatus tutkimukseen. Helsinki: Edita, 41-64.

Luumi, P. 1992. Raamatun kerronta. Teoksessa Huhta, A. & Tolonen, A. Rakkaudesta Raamattuun. Noin 10 tapaa oppia ja opettaa Raamattua.

McGrath, A. E. 1999. Kristillisen uskon perusteet. Johdatus teologiaan. Helsinki: Kirjapaja

Metsämuuronen, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia –sarja 4. Viro: Jaabes Ou

Myllykoski, M. 2002. Jeesus ja temppeli: historiallisesta totuudesta syntyhistoriallisiin totuuksiin. Teoksessa Holmen, T. & Merenlahti, P. (toim.) 2002. Jeesus ja temppeli –viisi näkökulmaa Raamatun tekstiin. Helsinki: yliopistopaino, 14-40.

Myllykoski, M. 2001 ARTIKKELIN NIMI Teoksessa Uro, R. & Lehtipuu, O. (toim.) 2001. Nasaretilaisen historia. Helsinki: Kirjapaja, 8-27.

Niiniluoto 1984. Tiede, filosofia ja maailmankatsomus. Filosofisia esseitä tiedosta ja sen arvosta. Helsinki: Otava

Oikarinen, L. 1993. Ihmisen uskon kehitys. James W. Fowlerin teorian kontinkenssin analyysi. Suomen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 184.

Opetushallitus. 1994. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Edita. 4.painos.

Opetushallitus. 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitea. 1970. Peruskoulun opetussuunnitelma komitean mietintö

1. Opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetusministeriö

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitea. 1970. Peruskoulun opetussuunnitelma komitean mietintö 2. Oppiaineiden opetussuunnitelmat. Helsinki: Opetusministeriö

Perusopetuslaki 21.8.1998/628

Pihkala, J.1992. Johdatus dogmatiikkaan. Helsinki: WSOY

Puolimatka, T. 2005. Usko, tieto ja myytit. Helsinki: Tammi

Pyysiäinen, M. 1986. Opettaja tulevaisuuteen kasvattaja. Helsinki: Kirjapaja

Pyysiäinen, M. 1998. Koulun uskonnonopetuksen luonne. Teoksessa Pyysiäinen, M. & Seppälä, J. (toim.) 1998. Uskonnon opetuksen käsikirja. Juva: WSOY, 41-68.

Pöysti, S. 2001. Uskontoa vai ei? Koulukohtaisen uskonnonopetussuunnitelman toteutuminen peruskoulun ala-asteella. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos

Rauhala, L. 1999. Ihmisen ainutlaatuisuus. Helsinki: Helsinki University Press

Rauhala, L. 2005. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Julkaistu ensimmäisen kerran 1983 (Gaudeamus). Helsinki: Helsinki University Press

Raunio, A. 2001. Systemaattinen teologia. Teoksessa Luomanen, P. (toim.) 2001. Teologia. Johdatus tutkimukseen. Helsinki: Edita, 91-126.

Ruokanen, M. 1990. Ydinkohdat. Johdatus kristinuskon ymmärtämiseen. Helsinki: WSOY

Räisänen, H. 2001. Jeesus-tutkimuksen kaksi vuosisataa. Teoksessa Uro, R. & Lehtipuu, O. (toim.) 2001. Nasaretilaisen historia. Helsinki: Kirjapaja, 8-27.

Räisänen, H. & Saarinen, E. 1988. Raamattutieto. Helsinki: Otava

Saine, H. 2002. Uskonnonopetus Suomen oppivelvollisuuskoulussa 1900-luvulla. Teoksessa Meisalo, V. (toim.) 2003. Aineenopettajankoulutuksen vaihtoehdot ja tutkimus 2002. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 241. Helsinki: Hakapaino, 354-365.

Selander, Sven-Åke.1993. Undervisa i religionkunskap. Lund: studentlitteratur.

Seppälä, J. 1988. Opettava ja kasvattava kirkko. Oppimateriaaleja 5. Helsinki: yliopistopaino.

Seppälä, J. 1996. Mitä on uskonnon didaktiikka? Teoksessa Tella, S. (toim.) 1996. Nautinnon lähteillä – Aineen opettaminen ja luovuus. Helsingin opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 163. Helsinki: Hakapaino, 85-96.

Seppälä, J. 1998. Oppimiskäsitys ja uskonnonopetus. Teoksessa Pyysiäinen, M. & Seppälä, J. (toim.) 1998. Uskonnon opetuksen käsikirja. Juva: WSOY, 103-136.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon katekismus.1997. Suomen kirkon sisälähetysseura

Tamm, M. 1988. Lasten ja nuorten uskonnollinen maailma. Helsinki: Lasten Keskus

Tamminen, K. 1983. Lasten ja nuorten uskonnollisen kehityksen projektin tutkimusseloste, osa 4. Uskonnollinen ajattelu ja uskonnolliset käsitteet kouluiässä 2. Helsinki : Helsingin yliopisto. Käytännöllisen teologian laitos

Tamminen, K.1998. Suomalaisen uskonnon didaktiikan kehityslinjoja. Teoksessa Pyysiäinen, M. & Seppälä, J. (toim.)1998. Uskonnon opetuksen käsikirja. Juva: WSOY, 15-40.

Thuren, L. 2002. Mark 11:15-19 retoriikan näkökulmasta: miten teksti pyrkii vaikuttamaan. Teoksessa Holmen, T. & merenlahti, P. (toim.) 2002. Jeesus ja temppeli –viisi näkökulmaa Raamatun tekstiin. Helsinki: yliopistopaino, 79-92.

Tirri, K. & Kallioniemi, A. 1999. Luokanopettajiksi opiskelevien käsitykset uskonnosta koulun oppiaineena. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 208. Helsinki: Hakapaino

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Tynjälä, P. 1991. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Kasvatus. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja. 22, 5-6, 287-398.

Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä

Veijola, T. 2001. Vanha Testamentti. Teoksessa Luomanen, P. (toim.) Teologia –Johdatus tutkimukseen. Helsinki: Edita, 13-40.

Watson, B. 1998. The Effective teaching of religious education. London and New York: Longman

Wilenius, R. 2003. Mitä on ihminen? Filosofiaa ihmisestä ja inhimillisestä kasvusta. 2. painos. Helsinki: Dialogia

Ylönen, H. & Luumi, P. 2002. Kertomus on tie, Sadut ja raamatunkertomukset lasten maailmassa. Helsinki: Lasten keskus

Internet –lähteet:

Opetushallitus 2003. Muistio 6.6.2003. Perusopetuslain vaikutukset uskonnon ja elämäntapomustiedon opetukseen, sekä koulun toimintaan.

<http://www.edu.fi/peruskoulu/uskonto/perusopetuslaki.pdf> (20.1.2007)

Edita Prima Oy. Yrityksen www-sivut.

<http://oppinet.edita.fi/peruskoulu/matkaeedeniin.html> (8.1.2007)

<http://oppinet.edita.fi/tuotteet/37-4824-3b> (8.1.2007)

Kustannusosakeyhtiö Otava. Yrityksen www-sivut.

http://www.otava.fi/oppimateriaalit/askeleeni1_6/fi_FI/etusivu/?tbcategory_id=uskonto&series_id=11242871490050496 (14.11.2006)

http://www.otava.fi/oppimateriaalit/askeleeni1_6/fi_FI/oppikirjat/ (14.11.2006)

http://www.otava.fi/oppimateriaalit/tahti/fi_FI/etusivu/?tbcategory_id=uskonto&series_id=11242871490046752 (14.11.2006)

http://www.otava.fi/oppimateriaalit/tahti/fi_FI/oppikirjat/

Wikipedia.

www.wikipedia.fi (20.2.2007)

WSOY. Yrityksen www-sivut.

<http://www.wsoyoppimateriaalit.fi/oppi/?aste=AA#> (14.11.2006)

Oppikirjojen oppisisällöt

PÄÄTEEMAT	ALATEEMAT	T 3	T 4	SK 1-2	SK 3-4	SK 5-6	A 1-2	A 3-4	A 5	A 6	ME 3-4
Jeesuksen lapsuus											
<i>ennen syntymää</i>	enkeli ilmestyy Marialle	x		x	x			x			x
	enkeli ilmestyy Joosefille					x					x
	Beetleheimiin ja majatalon etsintä	x		x	x			x			x
<i>syntymä ja sen jälkeiset tapahtumat</i>	Jeesus syntyy talliin	x		x	x		x	x		x	x
	paimenet tulevat katsomaan	x		x	x		x	x			x
	Jeesus temppelissä vauvana			x	x		x	x			
	itämaan tietäjät ja Herodes		x	x		x		x			x
	itämään tietäjät Jeesuksen luona		x	x		x	x	x			x
	pako Egyptiin		x			x		x		x	x
<i>Palestiinan elämää</i>	Jeesuksen ajan elämää		x	x		x	x			x	
	koulu			x			x				
	koti			x							
<i>Matka pääsiäisjuhille</i>	Jeesus temppelissä		x	x				x			
Ihmeteot											
<i>sairaiden parantaminen</i>	Jairoksen tytär					x		x			
	leskiäidin kuollut poika						x				
	Lasaruksen herättäminen							x			x
	Simonin anoppi										x
	halvaantunut palvelija					x					
	halvaantuneen parantaminen		x	x			x		x		x
	roomalaisen virkamiehen poika			x							
	verenvuototautinen nainen							x			
	kuuro mies						x				
	kaksi sokeaa					x		x			
	sokea kerjäläinen						x	x			
	surkastunut käsi					x					

	spitaalinen mies					x					
	10 spitaalista								x		
	sairaiden parantaminen yleisesti								x		
<i>muut ihmeteot</i>	viisi leipää ja kaksi kalaa		x			x	x	x			
	myrskyn tyynnyttäminen					x	x	x			x
	vetten päällä kävely		x			x		x			
	Pietarin kalansaalis		x	x				x			
	Kaanaan häät						x	x			
Opetukset ja vertaukset											
<i>Taivasten valtakunnasta</i>	kylväjä vertaus					x			x		
	sinapin siemen					x	x		x		
	aarre, helmi ja nuotta					x			x		
	hapate								x		
<i>lopunajoista</i>	kuninkaan pojan häät					x				x	
	tyhmät ja viisaat morsiusneidot					x				x	
	Joonan merkki					x					
	valvominen ja toinen tulemus					x					
	ihmisen pojan tulo					x					
	valtakunta ja pelastus								x	x	
	viimeinen tuomio					x					
<i>Jumalasta</i>	tuhlaajapoika		x		x			x			
	osat vuorisäärnasta		x			x			x		
<i>opetukset Jeesuksesta itsestään</i>	hyvä paimen			x			x			x	x
	jäähyväispuhe							x	x		
	Minä olen -opetukset									x	
	temppelin hävitys					x					
	Jesajan kirjan opetus temppelissä								x		x
	kukaan ei ole profeetta omalla maallaan					x					
	Ennustaa kuolemansa										x
<i>opetuksia kehotuksia ja</i>	väärä hapate					x					

<i>varoituksia elämästä ja elämään</i>											
	Fariseus ja publikaani								X	X	
	itsensä korottaminen		X			X					
	palvelijoille uskotut rahat				X	X					
	kaksi poikaa					X					
	lesken ropo		X			X					
	rikas nuorukainen				X	X		X			
	puu ja hyvät hedelmät					X			X		
	laupias samarialainen		X	X			X	X			X
	toisten palveleminen					X					X
	rakkauden kaksoiskäsky		X		X	X					X
	avioliitosta								X		
	anteeksi antaminen (Armoton palvelija-vertaus)		X	X	X	X					X
	vuorisaarna		X			X			X		
	seuraajat maailman valona								X		
	lasten kaltaisuus		X					X		X	
	hyvät teot sapattina					X					
	rukous (Isä meidän)		X	X			X	X	X		X
	temppelin puhdistus		X			X		X			X
	syntinen nainen									X	
Muuta Jeesukseen liittyvää											
<i>toiminta alkaa</i>	Johannes Kastaja		X			X		X			X
	Jeesuksen kaste		X			X		X			X
	paholainen kiusaa Jeesusta					X					
	opetuslasten kutsuminen		X	X		X					
<i>Jeesuksen arkista elämää</i>	Jeesus Nasaretin asukkaana			X							
	Jeesus rakentajana ja opettajana			X							
	muutto Kapernaumiin			X							
	Jeesus ystävien luona						X	X		X	X
	juutalainen Jeesus (erikseen			X							

	mainittu)										
<i>suhtautuminen ihmisiin</i>	Lasten siunaaminen		x	x			x	x	x	x	x
	Sakkeus (Jeesus syntisten ystävä)		x	x			x			x	
<i>muuta</i>	oppilaiden lähettäminen								x		
	kutsuu oppilaitaan seuraamaan					x					
	opetuslapset tunnustavat messiaan					x			x		
	Pietari tunnustaa messiaan										x
	kirkastusvuorella					x		x			
Kärsimys, kuolema ja ylösnousemus											
<i>ennen pääsiäistä</i>	aasin nouto	x		x	x	x	x	x			x
	Jeesus ratsastaa Jerusalemiin	x	x	x	x	x	x	x			x
	vihamielisyyttä Jeesusta kohtaan		x	x	x	x	x	x			x
<i>pääsiäisaterialla</i>	aterian paikan valinta				x			x			
	Jeesus pesee opetuslasten jalat	x			x						
	ehtoollisen asettaminen	x	x	x	x	x	x	x			x
	Kavaltajan paljastuminen				x	x		x			
	Juudas ylipappien luona		x	x	x	x		x			x
<i>tapahtumat öljymäellä/Getsemanessa</i>	Rukoileminen	x	x	x	x	x	x	x			x
	Juudas kavaltaa Jeesuksen		x	x	x	x		x			x
	Jeesus vangitaan	x	x	x	x	x		x			x
	Ylipapin palvelijan korva				x	x		x			
<i>tie ristille</i>	Ylipappien ja suuren neuvoston edessä				x	x		x			x
	Pietari kieltää Jeesuksen		x		x	x		x			
	Pilatuksen luona	x	x	x	x	x		x			x
	Jeesus vai Barabbas		x		x	x		x			
	Herodeksen luona				x						
	ruoskiminen ja pilkkaaminen	x	x	x	x	x	x	x			
	tie ristille	x	x		x	x		x			
	Simon kyreneläinen kantamaan ristiä	x	x		x	x		x			

<i>ristillä</i>	ristiinnaulitseminen	x	x	x	x	x	x	x			
	sotilaat arpoivat vaatteet				x	x		x			
	INRI		x					x			x
	ryöväri ristillä		x		x			x			
	kuolema	x	x	x	x	x	x	x			x
	sadanpäällikkö ja sotilaat tunnustavat Jeesuksen	x	x		x	x		x			
	temppelin esirippu repeää				x	x	x	x			
<i>hautaus ja ylösnousemus</i>	Joosef arametialainen hautaa Jeesuksen	x	x	x	x	x	x	x			x
	Tyhjä hauta	x		x	x	x	x	x			x
	ruumiin varastamisteoria					x		x			
	Mariat kohtaavat Jeesuksen	x				x		x			
	Pietari haudalla			x	x			x			
	Jeesus ilmestyy opetuslapsille (Emmauksen tie, ym.)		x	x	x		x	x			x
Takaisin taivaaseen	Taivaaseen astuminen ja lähetyskäsky		x	x	x	x		x			x

Sisällön kvantifiointi

	T3	T4	SK 1-2	SK 3-4	SK 5-6	A 1-2	A 3-4	A 5	A 6	ME 3-4
Lapsuus	4	5	11	5	5	6	9		3	8
<i>ennen syntymää</i>	2		2	2	1		2			3
<i>syntymä ja sen jälkeiset tapahtumat</i>	2	3	5	3	3	4	6		2	5
<i>Palestiinan elämää</i>		1	3		1	2			1	
<i>matka pääsiäisjuhille</i>		1	1				1			
Ihmeteot		4	3		8	7	10	3		4
<i>sairaiden parantaminen</i>		1	2		5	4	5	3		3
<i>muut</i>		4	1		3	3	5			1
Opetukset		11	4	5	25	3	7	14	8	9
<i>valtakunnasta</i>					3			4		
<i>lopunajoista</i>					6			1	3	
<i>Jumalasta</i>		2		1	1		1	1		
<i>Jeesuksesta itsestään</i>			1		2	1	1	2	2	3
<i>opetuksia, kehotuksia ja varoituksia</i>		9	3	4	13	2	5	6	3	6
Muuta Jeesuksen elämään liittyvää		5	7		7	3	5	3	3	2
<i>toiminnan alku</i>		3	1		4		2			2
<i>arkista elämää</i>			4			1	1		1	1
<i>suhtautuminen ihmisiin</i>		2	2			2	1	1	2	1
<i>muuta</i>					3		1	2		1
Kärsimys, kuolema ja ylösnousemus	16	21	17	31	27	12	32			16
<i>ennen pääsiäistä</i>	2	2	3	3	3	3	3			3
<i>pääsiäisaterialla</i>	2	2	2	5	3	1	4			2
<i>tapahtumat öljymäellä</i>	2	3	3	4	4	1	4			3
<i>tie ristille</i>	4	6	2	8	7	1	7			2
<i>ristillä</i>	3	5	2	6	5	3	7			2
<i>hautaus ja ylösnousemus</i>	3	2	4	4	4	3	6			3
<i>takaisin taivaaseen</i>		1	1	1	1		1			1

Tehtävätyyppitaulukko

tehtävä- tyyppi	tehtäviä yhteensä	pohdinta	Raamatun lukeminen ja kysymys	suoraan omaan elämään liittyvä pohdinta	kappaleeseen suoraan liittyvä kysymys	soveltava tehtävä
T 3	38		8		19	11
T 4	109	11	22	6	50	20
ME 3-4	30	22			4	4
SK 1-2	ei tehtäviä					
SK 3-4	72	14		3	34	21
SK 5-6	81	40		7	26	8
A 1-2	ei tehtäviä					
A 3-4	108	27	36	8	2	35
A 5	33	9	13	3	1	7
A 6	17	7	4	1		5